

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı

Cilt 53 (2022)

Ankara University
Faculty of Political Science

The Turkish
Yearbook of
International
Relations

Volume 53 (2022)

İbrahim Köremzli
**Moscow's Strategic Narrative and the COVID-19
Pandemic: The Quest for Vaccine and Prestige**

Cemre Çiçe Kadioğlu Kumtepe
**Siber Uzayda Kuvvet Kullanma Yasası ve Yasanın
İstisnalarının Geçerliliğinin Tallinn Rehberi
Kapsamında Değerlendirilmesi**

Selim Öterbülül
**Xi Jinping Döneminde Çin'in Ortadoğu'daki Güvenlik
Stratejisi**

Ömer Faruk Sarı
**Ön İnşacı Bir Bütünleşme Teorisi Olarak Güvenlik
Topluluğu Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme**

Copyright 2022

Department of International Relations,
Faculty of Political Science, Ankara University, Ankara, Turkey.
ISSN 0544-1943

The Turkish Yearbook of International Relations is a refereed interdisciplinary journal that covers both the general field of International Relations and the subject area of Turkish Studies. The views expressed in this *Yearbook* are not to be taken as representing the views of the Editors, the Assistant Editors, the Editorial Board, the Advisory Board, the Department of International Relations, or the Faculty of Political Science of Ankara University.

The Turkish Yearbook of International Relations is indexed in and abstracted by ProQuest International Bibliography of the Social Sciences (IBSS), Sage International Political Science Abstracts (IPSA), Index Islamicus.

Editor

Melek Fırat, *Ankara University* (mfirat@ankara.edu.tr)

Assistant Editors

Esra Altınova Telatar, *Ankara University* (ealtinova@ankara.edu.tr)

Editorial Board:

Melek Fırat, *Ankara University*
Esra Altınova Telatar, *Ankara University*
Çınar Özen, *Ankara University*
Merih Öden, *Ankara University*

Selin Esen, *Ankara University*
Luca Mezzetti, *University of Bologna*
Rainer Arnold, *University of Resensburg*
Emma Lundgren Jörum, *Uppsala University*

International Advisory Board

Ersin Onulduran, *Ankara University (emeritus)*
Ömer Kürkçüoğlu, *Ankara University (emeritus)*
İlber Ortaylı, *Ankara University (emeritus)*
Çınar Özen, *Ankara University*
Hasan Köni, *Kültür University*
Mustafa Aydın, *Kadir Has University*
Mustafa Türkeş, *Middle East Technical University*
Atilla Eralp, *Middle East Technical University*

Norman Itzkowitz, *Princeton University*
Dan Tschirgi, *American University in Cairo*
Thanos Veremis, *Kapodistrian University of Athens*
Pinar Tank, *Oslo Peace Research Institute*
Tareq Y. Ismael, *The University of Calgary*
Olexandre Pavliuk, *Institute for East-West Studies*
Kostas Ifantis, *Kapodistrian University of Athens*
Gerd Nonneman, *Georgetown University in Qatar*

Director of Publication

Ramazan Uzunoglu (ruzunoglu@ankara.edu.tr)

Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Cebeci, Ankara, 06590 Turkey
Tel: +90 312 595 1263 - Fax: +90 312 319 7736

Previous issues of this Yearbook are available online at
http://sbfdergi.ankara.edu.tr/index.php?bil=bil_tyearbook

Ankara University Press, 2022

Milletlerarası Münasebetler
Türk Yıllığı
Cilt 53 (2022)

The Turkish Yearbook of
International Relations
Volume 53 (2022)

Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

Department of International Relations
Faculty of Political Science, Ankara University

ISSN 0544-1943

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
İncitaşı Sokak No: 10
06510 Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: .....

Contents / İçindekiler

Articles / Makaleler

İbrahim Köremezli

Moscow's Strategic Narrative and the COVID-19 Pandemic:

The Quest for Vaccine and Prestige 1

Cemre Çise Kadioğlu Kumtepe

Siber Uzayda Kuvvet Kullanma Yasağı ve Yasağın İstisnalarının Geçerliliğinin

Tallinn Rehberi Kapsamında Değerlendirilmesi 21

Selim Öterbübül

Xi Jinping Döneminde Çin'in Ortadoğu'daki Güvenlik Stratejisi 41

Ömer Faruk Sarı

Ön İnşacı Bir Bütünleşme Teorisi Olarak Güvenlik Topluluğu

Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme..... 71

Moscow's Strategic Narrative and the COVID-19 Pandemic: The Quest for Vaccine and Prestige

İbrahim Köremezli*

Abstract

Russia, a Eurasian power with an anti-Western foreign policy agenda and a counter-hegemonic discourse, made an important attempt to develop a reliable vaccine, a key to fixing the deadly effects of the pandemic, and a matter of honor and prestige for a great power. While fighting the pandemic could not turn into a global effort because of its nationally organized and politically motivated character, the Kremlin challenged the West, not only in the scientific but also in the ideational arena by promoting a success story that ultimately aimed to undermine the rhetoric of Western normative superiority. Contemporary Russian foreign policy is based on a strategic narrative that questions the strength and permanence of the Western-dominated international system and envisions a greater role for Russia and China.

The article falls into four sections. The first part focuses on "the rise of Russia" narrative that questions the superiority of the democratic liberal model. By so doing, the Kremlin not only provides a counter-argument against the oft-raised criticisms of its illiberal authoritarian regime but also takes an offensive stance against the Western democracies arguing that they are outmoded to fight against global problems. The second part discusses the employment of the Kremlin's strategic narrative during the time of the pandemic. The third part scrutinizes Moscow's bid to develop the first working vaccine. It is argued that the race for the discovery of a vaccine became a part of the discursive rivalry among great powers for prestige and honor in global politics rather than just a scientific and public health issue. The article concludes with an assessment of the strengths and weaknesses of the Kremlin's storyline, which aims to convince domestic and foreign audiences at the time of the pandemic.

Keywords

Russian foreign policy, COVID-19 pandemic, Sputnik V, International order, Strategic narrative.

---

* Asst. Prof., Eskişehir Osmangazi University, ikoremezli@ogu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-4130-8186
Makale geliş tarihi : 29.09.2022
Makale kabul tarihi : 01.12.2022

Moskova'nın Stratejik Anlatısı ve COVID-19 Pandemisi: Aşı ve Prestij Arayışı

Özet

Batı karşıtı bir dış politika gündemine ve hegemonya karşıtı söyleme sahip bir Avrasya gücü olarak Rusya, COVID-19 pandemisinin ölümcül etkilerini yok etmek için bir aşı geliştirmeye çalışmıştır. Bu girişim, büyük bir güç olduğu iddiasındaki Rusya için aynı zamanda onur ve prestij meselesi olarak görülmüştür. Salgınla mücadele, ulusal düzeyde örgütlendiği ve siyasi bir karaktere sahip olduğu için küresel bir çabaya dönüşmezken Kremlin, Batı'nın normatif üstünlük retoriklerini zayıflatmayı amaçlayan bir başarı anlatısı ile sadece bilimsel değil, düşünsel anlamda da Batı'ya meydan okumuştur. Günümüz Rus dış politikası, Batı hakimiyetindeki uluslararası sistemin gücünü ve kalıcılığını sorgulayan ve Rusya ile Çin için daha büyük bir rol öngören bir anlatıya dayanmaktadır.

Makale dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, demokratik liberal modelin üstünlüğünü sorgulayan "yükselen Rusya" anlatısını ele almaktadır. Bu anlatı ile Kremlin, otoriter rejimine yöneltilen eleştirilere bir karşı argüman geliştirmekle kalmıyor, aynı zamanda küresel sorunlara karşı savaşmak için modası geçmiş olduğunu iddia ettiği Batılı demokrasilere karşı agresif bir duruş da sergilemektedir. İkinci bölüm, pandemi döneminde Rusya'nın stratejik anlatısını nasıl kullandığını tartışmaktadır. Üçüncü bölüm Moskova'nın dünyada işe yarayan ilk aşığı geliştirme gayretini incelemektedir. Aşı yarışı sadece bilimsel veya halk sağlığı ile ilgili bir mesele olmaktan çok, küresel siyasette prestij kazanmak için girişilen söylemsel rekabetin bir parçası haline gelmiştir. Makalenin son bölümü, Kremlin'in pandemi döneminde yerli ve yabancı izleyicileri ikna etmeyi amaçlayan anlatısının güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler

Rus dış politikası, COVID-19 pandemisi, Sputnik V, Uluslararası düzen, Stratejik anlatı.

Introduction

The world experienced a dreadful pandemic in 2020. Pictures showing desperate conditions of the Western capitals were not much different from horror movie scenes. However, the fact that the pandemic hit the rich like the poor caused some rejoicing in those who thought that the selfish Western-led world order would come to an end. Meanwhile, the Kremlin increased its criticism of Western liberalism and questioned the future of the global space. What Russia sought was to bolster a positive image for itself - a responsible great

power free from the negative attributes of Western countries (i.e. imperialist, egotistical, interventionist). The Russian political elite saw the outbreak as an opportunity for Russia to gain a better international position, as Russia's success in fighting the coronavirus was considered to represent the rise of an alternative normative standpoint in global politics to Western liberal standards. The Russian leadership attached great importance to the marketing of its scientific explorations, particularly vaccine development, as a part of its image-making and soft power strategy.

The first part of the article discusses the Russian strategic narrative that defends the rise of Russia in global politics. The second part examines how the Kremlin employed its strategic narrative in the pandemic that struck the world. As the pandemic raised many questions about the strength and persistence of the Western-dominated international system, the Kremlin presented its fight against COVID-19 as a success story which would eventually support its strategy to play an increasing role in changing world order. Accordingly, the third part discusses the bid for a vaccine as part of bolstering Moscow's image and soft power vis-à-vis its Western counterparts. Since the development of the first vaccine for the virus would eventually skyrocket the image of Russia in world politics, research and development of a working vaccine became an integral part of the great power rivalry. Public diplomacy and nation branding became key aspects of the fight against the virus, as great powers were eager to promote their vaccines. While Moscow's attitude towards Western democracies could best be captured by a cold-blooded geopolitical rivalry, the rhetoric towards the developing and underdeveloped countries was characterized more by soft power diplomacy and great power responsibility. Both strategies aimed to bolster the image of Russia in global politics as a major power as strong as Western democracies but more responsible than them.

The article concludes with an assessment of the strengths and weaknesses of the Russian narrative, which challenges the idea that Western liberal democracy is the best model for the rest of the world. The failure of Western leadership during the pandemic strengthened the persuasiveness of Russian rhetoric, which argued that Russian/non-Western/illiberal norms and ideas could better handle crises in the global space. However, although the statistical information is an important tool in Moscow's strategic thinking and public diplomacy, the image of Russia as an authoritarian state downplays the reliability of the information originating from Russia. Accordingly, Russia, where the lack of transparency diminishes the credibility of the rhetoric, endeavors to develop new communication strategies to convince the audience of their success stories and display the failures of the West.

Kremlin's Strategic Narrative: "The Rise of Russia in a Changing Global Order"

This work uses the concept of strategic narrative to understand Russian foreign policy in the pandemic-struck international environment. Strategic narratives are stories with political purposes. Policy-makers must convince others that the policy preference is achievable and normatively desirable. Thus, they defend their choices by promoting strategic narratives which appeal values and interests of a target audience. Strategic narratives are related to soft power and public diplomacy. (Miskimmon et al, 2013; Miskimmon and O'Loughlin, 2017) Similarly, the Kremlin crafts narratives to bolster Russia's image as a great power, justify aggressive Russian foreign policy in its neighborhood, and challenge the Western normative superiority over Russia. Moscow's narrative about its fight against the pandemic is a policy narrative that interacts with Kremlin's identity narrative (Russia is a great power) and system narrative (the international system is multipolar).

Moscow's strategic narrative challenges Western political and normative superiority. The relationship between Russia and the West has increasingly been portrayed as rivalry and conflict. Hybrid warfare, disinformation campaigns, and propaganda activities are the new lexicon of this relationship. One argument of the Russian strategic narrative is a besieged Russia by the West. (Feklyunina, 2008: 612) The message is directed to the domestic audience and argues that the Russophobe West, unhappy with Moscow's increasing power and influence, pursues an anti-Russia strategy. The West emerges as threatening geography for Russia. Any demand for more freedom or democratization is mostly considered as a part of foreign encroachments and Western intervention. Western criticisms over the imprisonment of Alexei Navalny, the Russian political dissident, and the fierce measures against demonstrations to free him were recent examples of this understanding. Sergei Lavrov, the Russian foreign minister, responded to the Western criticisms over Navalny protests by claiming that the law enforcement measures in the West were harsher than in Russia. (TASS, 3 February 2021) The Western criticisms regarding the increasingly authoritarian rule in Russia are, thus, explained as a part of ill-willed attacks on Russian sovereignty. The Kremlin's political choices are justified with arguments of preserving domestic order, defending sovereignty against external threats, and ensuring maximum geopolitical influence. Thus, a strong centralized government is a necessity for the integrity of the state and the unity of the nation. The pandemic has strengthened the Kremlin's hand on the need for strong leadership and order.

Russia's disagreement with the West about the meaning of order and democracy directs it to challenge the moral and normative superiority of the West by portraying it as a decaying civilization and contesting the Western norms as

being short of universal. (Hopf, 2016: 242) Lavrov explains the Russian perspective about international norms: “Genuine liberalism, in its sound, undistorted sense, has always been an important component of political philosophy both in Russia and worldwide. However, the multiplicity of development models does not allow us to say that the Western ‘basket’ of liberal values has no alternative.” (Lavrov, 2019: 11) Thus, the Kremlin asks for pluralism rather than hierarchy and universalism in understanding and application of norms, and offers alternative interpretations to the Western norms and institutions in global politics as in the example of sovereign democracy. (Ziegler, 2012) This is what Bobo Lo (2020: 312) claims as “de-universalization of international norms.”

According to the Kremlin, the idea of universal norms is just a form of Western aggressiveness and expansionism. Western ideas are not universal or superior to other ideas prevalent in different regions. The local traditions should be respected and protected. This normative perspective includes an understanding that the Western world should not intervene in the spaces that are called the Russian and Chinese worlds. (Omelicheva, 2016) Russian criticism does not imply a Cold War-type division of the world but represents the multiplicity of ideas and a firm stance against universalism and cosmopolitanism. Thus, the Russian narrative challenges the idea of the universality of the liberal order. The West’s failure to cope with the pandemic and to help those in need has increased Russia’s criticism of the superiority of Western liberal norms.

The Western liberal order puts Russia into a category of the secondary state characterized by many problems. However, the Russian strategic narrative claims that Russia is a capable country, which can cope with global problems much better than Western states. In the Kremlin’s depiction, Russia has a robust political and economic system. Russia today loudly utters that it is not inferior to the Western democracies, it is not a periphery of the West, and it is not a secondary state in global affairs. Russian exceptionalism also offers a useful explanation about the source of the Russian power, emphasizing the unique role of Russia’s geography and civilization. Thus, Moscow’s different style of governing is not a disadvantage for Russia compared with Western democracies. Russia offers an image of a great power rather than a second-class democracy and inefficient economy to secure a better status in global politics.

Another major argument of the Russian strategic narrative is the emergence of a new international order in which Russia would secure a better and just place. (Karaganov and Suslov, 2018) According to the Russian Foreign Minister Sergey Lavrov “[t]he transformation of the world order has become irreversible.” (Lavrov, 2019: 9) Nonetheless, Russia is neither a systemic rival promoting an alternative model of global governance nor a great power to

assume the burden of leadership due to its limited power capabilities. (Kortunov, 2016) What Kremlin seeks is the maximization of Moscow's influence and status in the liberal international system. In Sakwa's (2021) formulation Russia's revisionism is "a rejection of the practices of US-led international order, but not of the system in which it operates." Tsygankov (2021) describes Russia's assertiveness as "an answer to American revisionism which acted to guarantee the American primacy." Moscow defends the possible reallocation of power in favor of Eurasian countries as a positive development to construct a democratic multipolar international order where Russia would assume a greater role. (Feklyunina, 2008: 615) Thus, the rise of China and Russia, which is declared by the West as clear examples of rising authoritarianism and a threat to the liberal international system, is explained as a positive development in the direction of global peace and stability. Moscow advocates a multipolar world based not only on the distribution of power but also on cultural, normative, and civilizational diversity. (Omelicheva, 2016: 722)

The Russian style of politics today is not on the defensive against Western discourse that prioritizes democracy and human rights. According to the Russian perspective, international order should evolve in the direction in which state sovereignty is respected, and Western interventions with the pretexts of human rights and democracy are prevented. The pandemic has given the Kremlin the moral high ground in prioritizing order over freedom and legitimizing its authoritarian rule.

The Kremlin's Success Story in the Time of Pandemic

The fight against coronavirus has exposed the vulnerability of the leading Western nations and the Western-led international system. As the pandemic inflicted great harm to the image of the developed Western states, it offered a good opportunity for the rising powers of Eurasia to raise their voices. Western primacy in the international system has been questioned for some time due to Russia's return as a major actor and China's remarkable rise. Today, the positions of rising non-Western states, which are bitter critics of American unilateralism and Western normative superiority, have become even more important. For the Russian elite, it is time for Russia to have a say in global affairs. The Kremlin, thus, seems to be ready to maximize Russia's prestige by offering its own version of governing and crisis management. The Kremlin wants to present a narrative about Russia as a great power, free from the double standards, insincerity, arrogance, and selfishness of the West. Accordingly, Sergei Lavrov, the Russian foreign minister, harshly criticized the Western policies during the pandemic, underlining Moscow's will and capacity to further international cooperation:

This is our difference from a number of Western countries who not only seek to politicize a strictly humanitarian issue of fighting the coronavirus infection, but also to use the pandemic to punish the undesirable governments, by ignoring the UN's calls to at least temporarily withdraw a portion of unilateral restrictions that complicate the sanitary and epidemiological situation in the corresponding countries. (TASS, 30 December 2020)

In the Russian rhetoric, the West is portrayed not only as a failed geography in the fight against the pandemic but also as a failed civilization selfishly seeking just its own salvation. Moscow's claim lies in the idea that Russia is better equipped to tackle the problems of the post-coronavirus world. However, for Russia what is at stake is prestige and a greater role and status in the changing international system.

In recent years, Chinese media circles have been frequently asking the question of what are human rights if you fail to keep your people alive or feed your people. (Global Times, 4 May 2020) These were both a response to the criticisms over human rights violations in China and proof for degradation of the Western image as a welfare community. Thus, it is valid to ask whether a democratic state with a robust civil society and individual liberties or a powerful authoritarian state equipped with multiple ways of controlling society can better fight the pandemic and its social and economic effects. China seems to be successful in controlling the spread of the virus better than the rest of the world. It was astonishing that the Wuhan city, where the virus originated, celebrated the new year with zeal while the Western capitals were all shut down in an apocalyptic silence to control the deadly outbreak in the first days of 2021. However, because of the absence of a free press in China and the limitations in the dissemination of fresh and reliable information, the world community is still doubtful about the authenticity of the Chinese success.

The Chinese success story was particularly important for Russia because it might show that the non-Western style of ruling and a Eurasian perspective of balancing between order and freedom worked well. Thus, the struggle against the virus was not only a matter of public health but also an indicator of the resilience of the state organization and regime type. The pandemic was a challenge for both authoritarian and liberal-democratic regimes to assess the vigor and success of their system and leadership. The answer to the questions of which state could best help its people, and which state was more capable to cope with crises was of paramount importance for the image of the great powers in domestic politics and in the global arena.

States, particularly the authoritarian ones, need success stories in time of troubles. Today, authoritarian leaders do not only depend on their security forces but more on popular approval to have lasting control in the domestic sphere. Since domestic politics is largely based on a narrative of strong and successful leadership, the struggle with the COVID-19 was a remarkable litmus test for Vladimir Putin's Presidency. Popular approval seems to be the moral justification to fill the gap for the politically and socially restricted domestic environment.

Today, no one knows how to reconcile the necessity for social control with individual rights and freedom, the distinguishing feature of the Western social order. Freedom was the victim of the pandemic, and this situation gave Eurasian powers a moral advantage that they did not enjoy before. The Western-originated ideas about individual freedom, civil society, human rights, democratic political atmosphere all became secondary as human contact had become difficult with the fear of contagion. States either willingly or unwillingly limited public gatherings and social events. At such a juncture, it was increasingly difficult to criticize governments for the absence of democratic reforms or personal liberties. RT, the government backed Russian news channel, launched its own COVID-19 freedom index where the Western states showed poor performance because of the pandemic restrictions. The question of the news title was catchy: "Has the pandemic turned your government into totalitarians?" (RT, 2021)

The pandemic offered a convenient atmosphere for the countries that challenge the international order and bolstered the narrative that the Western primacy was weakening. It also supported the claim that Russia deserved a better stance in the global system. Strong states ruled by strong leadership can bring order to the streets and societies in the pandemic struck world. Thus, Russia and China, the states which prioritize order against freedom, and sovereignty against democracy, speak more loudly regarding the relevance and correctness of their moral position.

The authoritarian regimes had many advantages in a period when the populations are under strict state control. Crisis management was more difficult in Western democracies when compared with Russia where it was mostly normal to postpone the freedom and rights of the people. Freedom and democracy are such an important part of the Western perspective to the politics that any precaution or restriction was refused and often resisted by the Western societies. (Kortunov, 2020) Anti-lockdown demonstrations that spread all over Europe showed that people were tired of coronavirus restrictions and wanted their freedom back. (Gul, 2021) Surveillance during the pandemic gave a significant impetus to the discussions about the changing state-society relations, and the question to what extent individual freedoms could be frozen or postponed became a vital question in Western democracies.

Development, production, and promotion of vaccines had a significant role in the fight against the pandemic. Therefore, the exploration and marketing of the vaccine were embedded into the “the rise of Russia” narrative. The following part discusses the Russian effort to attain a COVID-19 vaccine as a dimension of its image-making strategy in great power rivalry.

Sputnik V in Global Race: “The First COVID-19 Vaccine in the World”

According to experts, vaccine development and production normally take more than eight years, and the fastest vaccine production before the outbreak took about four years. (Felter, 2021) The pandemic, however, forced governments and scientists to develop a vaccine as quickly as possible. In shorter than one year, many pharmaceutical companies have shared the good news about the success of their discovery. As the vaccination was considered the only way out of the disease, a working vaccine would boost the developer country’s image. Therefore, it was a matter of prestige and honor for great powers to develop a vaccine.

While foreign policy statements always underlined the need to prevent vaccine nationalism and the necessity for fair distribution of COVID-19 vaccines, they were never easy goals to achieve. Fighting the pandemic hardly turned into a global effort. Rather, states followed their national strategies. (Bollyky and Bown, 2020) Worse still, research activities to develop vaccines turned into a race between Western democracies and the rising powers of Eurasia. The Russian narrative regarding the vaccine competition was based on the arguments discussed above: Russia was under Western attack, Russia was an able and responsible country. Russia pursued the rules of geopolitics to counter the assumed Western attacks and employed its diplomatic skills to present itself as a responsible great power, and to boost its image and soft power.

This section first discusses Russia’s vaccine development as part of great power competition and then highlights Russia’s employment of vaccine as an influence broker in middle and low-income countries, particularly in Eurasia, Latin America, and Africa.

Vaccine Geopolitics: Russia and the West

In August 2020, Moscow declared that the time honored Gamaleya Research Institute developed an effective vaccine. The Kremlin was quick in approving the use of the vaccine to boost Russia’s international image although phase three - testing on humans - was incomplete. It was the earliest date for an

approved vaccine in the global fight with coronavirus. The reason for this was seen in the motto of the vaccine's global promotion: "The first registered COVID-19 vaccine in the world". (sputnikvaccine.com) The Kremlin sought to show that Russian science was not inferior to Western science by discovering its vaccine earlier than other great powers. The naming of the vaccine – Sputnik V – was also related to its global promotion, and carried a message for the rivals: the Kremlin was ready for a rivalry with the West, as it had been in the first decades of the Cold War. The Sputnik was the first artificial satellite sent by the Soviet Union in 1957. (Foy, 2020) At the height of the Cold War, it was a real blow to the US prestige.

Compared to the vaccines made by the American companies Pfizer and Moderna, Sputnik V was not only cheaper but also easier to store and transport since it did not need an elaborate cold chain. However, Sputnik V's effectiveness as a scientific project became a secondary issue, because of its hasty approval and stunning naming. For many observers, it was only one of the Kremlin's projects to get political power. The critics even argued that it was not a real vaccine, since it did not complete the necessary procedures. Thus, Russia's revisionist foreign policy in recent years and deterioration of relations with the West prevented the Russian vaccine from playing a wider role in the global fight against the pandemic.

Moscow's foreign policy has often been discussed concerning its success in instrumentalizing and even weaponizing energy, diaspora, information and narrative against neighboring countries. (Grigas, 2012; Saari, 2014; Kalinina, 2016; Pieper, 2020; Tyushka, 2022) Thus, when it comes to Russia, even normally humanitarian or economic issues are considered to be matters of power politics. During the pandemic, unsurprisingly, the Western states, suspicious of the Kremlin's goals, accused Russia of politicizing the vaccine. Particularly, Poland and the Baltic states, which were once controlled by Moscow and located in the proximity of the Russian borders, were anxious about the possibility that the Kremlin could use the vaccine as a foreign policy tool to increase its influence in Eastern Europe.

The great powers were interested in the narrative of vaccine distribution. Who would be the provider of the vaccine and the liberator of the world from the pandemic? At such a point, the great powers did not want to lose ground against their rivals. While the Western nations desperately tried to save themselves and were unable to show the ability and will to help the poorer parts of the world, China and Russia seemed to have the advantage of persuading the world community that they acted more responsibly and generously. Theresa Fallon, director of a Brussels-based think-tank, noted that "It is a card Vladimir Putin can play to move from the narrative held by some in the international

community that Russia is a pariah state after the annexation of Crimea, to a more positive narrative of a vaccine provider and ‘liberator’ from the pandemic.” (Chassany, 2021)

The pandemic could not serve to facilitate the cooperation between East and West, but rather instigated the rise of suspicions about the intentions of each other. The Eurasian powers, Russia, China, and Iran all produced their own vaccines with hardly any scientific cooperation with foreign partners. There was no real information sharing in developing vaccine. Thus, every state concentrated its efforts to be the winner in this competition. This competition even turned into Cold War-like espionage activities. Since the states tried to preserve valuable information about vaccine production, the intelligence and counterintelligence activities composed another aspect of global rivalry. In July 2020, British intelligence declared that the Russian hackers targeted the organization in Britain, Canada, and the US trying to develop a vaccine. (Fox and Kelion, 2020)

According to the US state department and intelligence circles, there was a Russian disinformation campaign by the Russian Spanish media outlets to convince Spanish-speaking countries that the Russian coronavirus vaccine worked better than its Western competitors. (Frenkel, Abi-Habib and Barnes, 2021) Josep Borrell, then the highest diplomat of the EU, accused Russia of disseminating false information about the Western developed vaccines: “Western vaccine developers are openly mocked on multi-lingual Russian state-controlled media, which has in some cases led to absurd claims that vaccines will turn people into monkeys.” According to Borrell, disinformation aimed to discredit Western vaccine in the possible markets for Russian Sputnik V. (Reuters, 28 December 2020)

On the other hand, Russian authorities blamed the West for spreading false information about the effectiveness of the Russian vaccine. Mariya Zakharova, the spokeswoman of the Russian Foreign Ministry, was highly outspoken in her claim that there was an ongoing war of vaccines:

When they couldn’t find anything to latch onto, they came up with a ‘brilliant’ thing: they said that Russia is evil because it conducts its own misinformation campaign regarding Western vaccines. This is simply some kind of absurdity. The vaccine war is underway, but, I think, this is not the war of scientists, this is the war of politicians and precisely those fighters of the information frontlines that we deal with on the pages of mostly Western mainstream [media], they are pontificating on TV, and so on. (TASS, 24 December 2020)

According to Dmitry Peskov, the Kremlin spokesman, global pharmaceutical companies aimed to prevent the Russian vaccine to enter the market. He further claimed that the vaccine competition was politicized and dirty methods were used to discredit the Russian vaccine. (RIA, 11 December 2020; TASS, 11 December 2020) Famous film producer Oliver Stone also criticized the West for not taking account of the Russian vaccine. (The Moscow Times, 15 December 2020)

Vaccine Diplomacy: Russia and the Developing World

For many, vaccine diplomacy and humanitarian aid were nothing but a continuation of geopolitical rivalry by soft power means. Moscow was also interested in projecting an image of a benevolent state for the global society, while portraying the Western states as egotistic for their unwillingness to share their scientific explorations for the global good. Russia's vaccine diplomacy aimed to boost cooperation in other segments of foreign policy. Many African or Asian states turned their face to Russia, as they could not see any possibility of Western help. Despite difficulties supplying the necessary amount of vaccines for domestic consumption, Russia did not hesitate to send Sputnik V jabs to Belarus and Argentina. (Aljazeera, 29 December 2020)

Sputnik V was the fifth vaccine with an order of 765 million doses by March 2021. Over 70 countries approved the use of Sputnik V as of November 2021. (www.statista.com) Russian official news outlets welcomed the praises for the Russian vaccine, particularly coming from the developing states which were convinced of the efficiency of Sputnik V. Having quoted the Serbian innovation minister, Russian news agency TASS argued that there was a colossal interest in the Russian vaccine in the world. (TASS, 29 January 2021) The Mexican president praised the Russian vaccine as a success of the Russian science. (RIA, 25 January 2021) According to the Russians, the West overlooked the Russian success, and "the first COVID-19 vaccine of the world" was not able to obtain approval of the Western states and any order from the developed countries.

Vaccine diplomacy became a principal part of the foreign policy agenda in a divided world. While Western nations were reluctant to buy either Russian or Chinese vaccine, Russia did not prepare to use a Western vaccine, planning to depend on its own scientific efforts and production capacity. At this juncture, the small and poor states should rely on their powerful friends and successful diplomacy to vaccinate their population. (Lomsadze, 12 January 2021) The argument that the Western states were selfish to produce the vaccine for only themselves, while Russia and China were ready to share their scientific achievements with the developing world was not totally baseless. While private

companies were more visible in the West, the Kremlin took vaccine development and advertisement as a vital part of its national policy. The Russians showed that they were not only successful in finding a cure to the pandemic but also they were ready to share it with friends.

The development and production of vaccines have economic and political consequences. There is a huge market for vaccines and companies are in difficulty to reply to the demand. Political ties play a role in the dissemination of rare vaccines. Russia wanted to supply its friends. Thus, it emerged as a convenient source to boost Russian soft power in its neighborhood and beyond. For Russia, Sputnik V was a matter of prestige that could show Russian power in science and technology as a leading state in global politics.

Russia made agreements with South American and Asian countries to supply its vaccines. Even some of the Western countries, which could not solve the shortage of vaccine, discussed the possibility of buying Russian or Chinese vaccine. (Prabhala and Ling, 5 February 2021) Most importantly, the vaccine was used as an influence broker in the Russian neighborhood, the so-called near abroad. There were ongoing negotiations with the CSTO members for supplying them with the Russian Sputnik V vaccine or launching a program for joint production. Kazakhstan was a production partner, and Belarus was the first country to approve the vaccine after Russia. Even Ukraine debated using the Russian vaccine despite there was an ongoing war in the Eastern part of the country ignited by Moscow. The Russian jab was promoted by the pro-Russian politicians and media in Ukraine. However, the Ukrainian government considered the vaccination not only a public health issue but also a matter of geopolitics, and finally banned Sputnik V. (Reuters, 29 January 2021)

How Convincing was the Russian Narrative?

Although Russia did not give pictures of desperation during the pandemic, the Kremlin was hardly successful in convincing people of the quality of their vaccines and the reliability of official statistics. The official reports of the COVID-19 cases and the death tolls were considered controversial. The difference in the death tolls between 2019 and 2020 showed that the coronavirus deaths in Russia were probably three times higher than officially reported in 2020. (BBC, 29 December 2020)

Russia also failed to convince the majority of its population and the world community that it found a reliable vaccine. (Foy, 13 August 2020) According to the survey of the Levada Center, by February 2021, 58 percent of the Russian population were not ready to get vaccinated. (Levada, 2 February 2021) By Spring 2021, only 3 percent of Russians were vaccinated. This number would reach

almost half of the population in the following year when the vaccination became mandatory in Russia. (Loseva, 2022)

Moscow's agreements about the production and marketing of its vaccines, especially with the European powers like Hungary and Serbia, were explained as a major victory of Russian diplomacy. The results published in *The Lancet*, a prestigious Western scientific journal, on 2 February 2021, which declared more than 90 percent efficacy, increased the interest in the Russian jab. However, the Western skepticism about the Russian vaccine prevented the marketing success and the wished image-making. (Yaffa, 8 February 2021)

Russia sought to compensate for its own credibility problem by exposing the weaknesses of the Western alliance and undermining the reliability of the Western institutions and norms. (Liik, 21 May 2018) Russia's critical stance toward the West was a response to Western criticisms regarding the authoritarian trends in Russian domestic politics and Moscow's aggressive foreign policy in the former Soviet space and beyond. Thus, competing narratives emerged to justify policies, damage the image of rivals, or teach people how to think and react to the new realities of the world. Digital platforms, government-controlled NGOs, and information agencies spread Russia's perspective on global developments and aimed at creating a convincing narrative about the success of the Kremlin's pandemic policies. Russian state-run media outlets like RT and Sputnik often claimed the moral decadence of the West and challenged the normative superiority of the Western democracies.

Disinformation seems to be part of the great power rivalry to mobilize people in domestic politics, and gain the most desired prestige and dignity in the international space. The Kremlin also utilized disinformation and conspiracy theories to discredit Western narratives and exaggerate the weaknesses of the Western states in managing the crisis. (Scocozza 2020: 390) For many analysts, this was part of the Russian hybrid warfare with the Western world. The popularity of conspiracy theories skyrocketed in 2020, especially about the origins of the virus, and the uses of the vaccines. (Lynas, 20 April 2020) Disinformation about the pandemic, which WHO called infodemic, spread as quickly as the virus itself. (WHO, 23 September 2020) Many people in China thought that it was America that spread the coronavirus to China. The Russian Communist Party claimed the vaccination would be a covert mass chip implantation by globalists. Bill Gates was a scapegoat because he was believed to be the evil behind vaccination and chip implantation. (Goodman and Carmichael, 29 May 2020)

The numbers, statistics, and death tolls, which aimed to convince the audience of the success of political leadership, became an inescapable part of the fight against the virus. However, the reliability of Russian statistics was thought

to be low due to the politicization of numbers. Russia used statistics as a tool to defend honor or gain prestige rather than help understand the effects of the pandemic. Moreover, according to the Kremlin any critical look at the official figures was an attack on integrity and order. Accordingly, the Russian political elite considered any criticism emerging in Western sources as a disinformation operation against Russia.

The pandemic served as another battleground in the narrative contestation between the West and Russia. There are conflicting stories about the aims of Russian foreign policy and the success of the Kremlin's fight against the pandemic. (Köremezli, 2021) Control of information channels gives authoritarian states the capability to create a better success story than countries where transparency and democratic debate prevent hiding information. Ironically, however, the image of Russia as an authoritarian state in which censorship possibly prevents the free dissemination of information damages the credibility of the Russian storyline.

Conclusion

The Kremlin criticizes Western democracies for being expansionist, interventionist, and hypocritical. Moreover, Russian foreign policy challenges American primacy and unilateralism, and the dominant role and position of the Western states. Meanwhile, the rise of ultra-nationalism and xenophobia, and economic stagnation in Western democracies allowed Russia to claim its norms and institutions as better alternatives in the post-pandemic world. The pandemic also revealed that the West is fragmented, weak, and selfish geography rather than a united and morally responsible one. Accordingly, Russian foreign policy discourse explained the problems of the current international system, even the failure to cope with the pandemic, with the incompetence of the Western-led global order. Russia, as a member of the UN Security Council, despite being one of the key actors of the post-WWII order, did not share the burden of image degradation of the West during the pandemic. The pandemic has given authoritarian Eurasian powers new opportunities to challenge the superiority of the Western norms and narratives and to offer their understanding of rule and order, arguing that they are better suited to the changing world order. Today, as the euphoria of the Western triumphalism of the 1990s wanes, Eurasian leaders defend the idea of the apocalyptic fall of the Western liberal order. The moral superiority of the West further declined by its selfish policies that prevented helping poor nations during the pandemic.

However, the West remains the scientific center of the world and despite the Russian and Chinese attacks on the credibility of the West, people expect a

definitive solution to COVID-19 mostly from Western world. At this juncture, Russia needs a convincing storyline to strengthen its position in global politics. Authoritarian rule and lack of transparency are the main obstacles to the credibility of the Russian narrative. Therefore, the Kremlin's rhetoric about the decline of the West and the rise of Russia must be supported by material evidence. Yet, because of its critical tone about what is happening in the world, Russia's narrative appeals to many who are dissatisfied with the current order. Having relations with the West nearly frozen after the undeclared war against Ukraine in 2022, Moscow insists on defending its strategic narrative of Russia as a great power in changing world order. Today, there are conflicting stories about Russia's aims. Although Russia's foreign policy preferences in recent years support the image of Russia as an aggressive and even a reckless power, the Kremlin still promotes the alternative storyline about Russia that it is the power fighting against Western imperialism/interventionism to build a more democratic world order. The reality that there are plenty of people who buy the Kremlin's alternative narrative gives Russia the power to invade its neighbor without total isolation from the international system.

Kaynakça

- Aljazeera, 29 December 2020, Argentina Begins COVID Vaccine Campaign with Russian Shots, <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/29/argentina-begins-vaccine-campaign-with-russias-sputnik-v> (accessed 10.07.2022).
- BBC, 29 December 2020, Russian Covid Deaths Three Times the Official Toll, <https://www.bbc.com/news/world-europe-55474028> (accessed 10.07.2022).
- Bollyky, T. J. and Bown, C. P. 29 December 2020, Vaccine Nationalism Will Prolong the Pandemic, <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-12-29/vaccine-nationalism-will-prolong-pandemic> (accessed 10.07.2022).
- Chassany, A. 10 February 2021, The West Should Pay Attention to Russia and China's Vaccine Diplomacy, Financial Times, <https://www.ft.com/content/c20b92f0-d670-47ea-a217-add1d6ef2fbd> (accessed 15.02.2022).
- Feklyunina V. (2008), Battle for Perceptions: Projecting Russia in the West, *Europe-Asia Studies*, 60(4), 605-629.
- Felter, C. 1 March 2021, A Guide to Global COVID-19 Vaccine Efforts. Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/background/what-world-doing-distribute-covid-19-vaccines> (accessed 10.07.2022).
- Fox, C. and Kelion L., 16 July 2020, Coronavirus: Russian Spies Target Covid-19 Vaccine Research. Kelion L., <https://www.bbc.com/news/technology-53429506> (accessed 20.07.2022).

- Foy, H. 13 August 2020, West's Response to Russian Vaccine Owes as Much to Geopolitics as Science, *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/5e320e6b-1182-47a6-993e-0bb7f6c7bc2d> (accessed 15.02.2022).
- Frenkel, S, Abi-Habib, M. and Barnes, J. E. 5 February 2021, Russian Campaign Promotes Homegrown Vaccine and Undercuts Rivals, <https://www.nytimes.com/2021/02/05/technology/russia-covid-vaccine-disinformation.html> (accessed 20.07.2022).
- Global Times, 4 May 2020, Human rights come after saving lives in fierce pandemic, <https://www.globaltimes.cn/content/1187378.shtml> (accessed 10.07.2022).
- Goodman, J, and Carmichael F., 29 May 2020, Coronavirus: Bill Gates 'Microchip' Conspiracy Theory and Other Vaccine Claims Fact-checked, <https://www.bbc.com/news/52847648> (accessed 10.07.2022).
- Grigas, A. (2012), Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States, Chatham House Briefing Paper, 1-16.
- Gul, K., 2 February 2021, Protests in Europe over COVID-19 restrictions, <https://www.aa.com.tr/en/europe/protests-in-europe-over-covid-19-restrictions/2131789> (accessed 20.03.2022).
- Hopf, T. (2016), 'Crimea is Ours': A Discursive History, *International Relations*, 30 (2), 227-255.
- <https://sputnikvaccine.com/>
- Kalinina, E., Narratives of Russia's 'Information Wars', *Politics in Central Europe*, 12 (1), 147-165.
- Karaganov, S. and Suslov, D. (2018), A New World Order: A View from Russia. In P. Schulze (Ed.) *Multipolarity: The Promise of Disbarmony* (pp. 59-82), Frankfurt: Campus.
- Kortunov, A. (2016), The Inevitable, Weird World, *Russia in Global Affairs*, 4, <https://eng.globalaffairs.ru/articles/the-inevitable-weird-world/>.
- Kortunov, A. 29 April 2020, The Battle of 'Coronavirus Narratives': Three Lines of Defence Against China, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/the-battle-of-coronavirus-narratives-three-lines-of-defence-against-china/> (accessed 10.07.2022).
- Köremezli, İ. (2021), Küresel Siyasette Moskova'nın Farklı Yüzleri: Covid-19 Salgını ile Mücadele ve Sputnik V, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (1), 242-251.
- Lavrov, S. (2019), The World at a Crossroads and a System of International Relations for the Future: Rivalry and Confrontation or Cooperation and Security, *Russia in Global Affairs*, 17 (4), 8-18.
- Levada, 2 February 2021, The Coronavirus: Fears and Vaccination. <https://www.levada.ru/en/2021/02/02/the-coronavirus-fears-and-vaccination/> (accessed 12.03.2022).

- Liik, K. 21 May 2018, Winning the Normative War with Russia: An EU-Russia Power Audit. Policy Brief, European Council on Foreign Relations. https://ecfr.eu/publication/winning_the_normative_war_with_russia_an_eu_russia_power_audit/ (accessed 10.02.2022).
- Lo, B. (2020), The Sino-Russian Partnership and Global Order, *China International Strategy Review*, 2, 306-324.
- Lomsadze, G. 12 January 2021, Caucasus Vaccine Effort Infected with Geopolitics, <https://eurasianet.org/caucasus-vaccine-effort-infected-with-geopolitics> (accessed 10.02.2022).
- Loseva, P. 11 February 2022, Data and Distrust Hamper Russia's Vaccination Programme, *British Medical Journal*, <https://www.bmj.com/content/376/bmj.o321>.
- Lynas, M. 20 April 2020, COVID: Top 10 Current Conspiracy Theories, <https://allianceforscience.cornell.edu/blog/2020/04/covid-top-10-current-conspiracy-theories/> (accessed 15.02.2022).
- Miskimmon A., O'Loughlin B and Roselle Laura (2013), *Strategic Narratives: Communication Power and the New World Order*, New York, Routledge.
- Miskimmon A. and O'Loughlin B. (2017), "Russia's Narratives of Global Order: Great Power Legacies in a Polycentric World", *Politics and Governance*, 5 (3), 111-120.
- Omelicheva, M. Y. (2016), Critical Geopolitics on Russian Foreign Policy: Uncovering the Imagery of Moscow's International Relations, *International Politics*, 53, 708–726.
- Pieper, M. (2020), *Russkij Mir: The Geopolitics of Russian Compatriots Abroad*, *Geopolitics*, 25 (3), 756-779.
- Prabhala A. and Ling, C. Y. 5 February 2021, It's Time to Trust China's and Russia's Vaccines, *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2021/02/05/opinion/covid-vaccines-china-russia.html> (accessed 15.02.2021).
- Reuters, 28 December 2020, EU's Borrell Accuses Russia of Spreading COVID-19 Disinformation to Sell its Vaccine, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-eu-russia-idUSKBN2921EI> (accessed 10.02.2022).
- Reuters, 29 January 2021, Ukraine Bans Use of Russian COVID-19 Vaccines, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-ukraine-vaccine-idUSKBN29Y17C> (accessed 10.09.2022).
- RIA, 11 December 2020, Kreml prokomentiroval soobshcheniia o popytkakh diskreditirovat 'Sputnik V', <https://ria.ru/20201211/vaktsina-1588743533.html> (accessed 10.02.2021).
- RIA, 25 January 2021, Prezident Meksiki nazval vaktsinu 'Sputnik V' uspehom rossiyskoi nauki, <https://ria.ru/20210125/vaktsina-1594555913.html> (accessed 10.02.2021).
- RT, 15 March 2021, Has the pandemic turned your government into totalitarians? RT launches own Covid-19 Freedom Index, <https://www.rt.com/news/518107-covid-freedom-index-rt/> (accessed 16.03.2021).

- Saari, S. (2014), Russia's Post-Orange Revolution Strategies to Increase its Influence in Former Soviet Republics: Public Diplomacy *po russkii*, *Europe-Asia Studies*, 66 (1), 50-66.
- Sakwa, R. (2021), Greater Russia: Is Moscow out to Subvert the West? *International Politics*, 58, 334-362.
- Scocozza, C. (2020), Coronavirus Geopolitics. A Reflection on the Russian Case, *Culture e Studi del Sociale*, 5 (1), Special issue, 389-393.
- Statista, Sputnik V COVID-19 vaccine - statistics & facts, <https://www.statista.com/to-pics/7762/sputnik-v-covid-19-vaccine/#dossierKeyfigures> (accessed 10.09.2022).
- TASS, 11 December 2020, Visible to the Naked Eye: Kremlin Slams Big Pharma's Ploy to Smear Russia's COVID Vaccine, <https://tass.com/politics/1234019> (accessed 20.07.2022).
- TASS, 24 December 2020, 'War of Vaccines' Already Begun, Truth is Russia's Strength, Diplomat Asserts, <https://tass.com/russia/1239601> (accessed 20.07.2022).
- TASS, 29 January 2021, Serbia Receives New Shipment of Russia's Sputnik V COVID-19 Vaccine, <https://tass.com/world/1250317> (accessed 20.07.2022).
- TASS, 3 February 2021, 'Way over the top': Lavrov lambasts West's hysteria over Navalny case, <https://tass.com/politics/1252255> (accessed 20.07.2022).
- TASS, 30 December 2020, West obstructs fighting COVID pandemic in 'undesirable' countries Lavrov says, <https://tass.com/politics/1241325> (accessed 20.07.2022).
- The Moscow Times, 15 December 2020, Oliver Stone Receives Russian Coronavirus Vaccine Despite Age Concerns, <https://www.themoscowtimes.com/2020/12/15/oliver-stone-receives-russian-coronavirus-vaccine-despite-age-concerns-a72355>.
- Tsygankov, A. P. (2021), The Revisionist Moment: Russia, Trump, and Global Transition, *Problems of Post-Communism*, 68 (6), 457-467.
- Tyushka, A. (2022), Weaponizing Narrative: Russia Contesting Europe's Liberal Identity, Power and Hegemony, *Journal of Contemporary European Studies*, 30 (1), 115-135.
- WHO, 23 September 2020, Managing the COVID-19 Infodemic: Promoting Healthy Behaviours and Mitigating the Harm from Misinformation and Disinformation, <https://www.who.int/news/item/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation> (accessed 10.01.2022).
- Yaffa, J. 8 February 2021, The Sputnik V Vaccine and Russia's Race to Immunity, *The New Yorker*, <https://www.newyorker.com/magazine/2021/02/08/the-sputnik-v-vaccine-and-russias-race-to-immunity> (accessed 10.05.2022).
- Ziegler, C. (2012), Conceptualizing Sovereignty in Russian Foreign policy: Realist and Constructivist Perspectives, *International Politics*, 49, 400-417.

Siber Uzayda Kuvvet Kullanma Yasası ve Yasanın İstisnalarının Geçerliliğinin Tallinn Rehberi Kapsamında Değerlendirilmesi

Cemre Çise Kadioğlu Kumtepe*

Özet

Bu çalışmada, devletlerin siber uzayda egemenlik tesis edip edemeyeceği ve siber uzayda kuvvet kullanımına yönelik uluslararası hukuk kurallarının uygulanabilirliği ele alınmıştır. Siber uzayda kuvvet kullanmanın kapsamının belirlenmesine yönelik yaklaşımlar ve bu konuda var olan uluslararası hukuk kuralları üzerinde durulmuştur. Devlet dışı aktörlerin siber eylemlerinden doğan sorumluluk incelenmiş ve kuvvet kullanma yasasının istisnası olan meşru müdafaa hakkının uygulanabilirliği tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, uluslararası hukuk kurallarının siber uzayda kuvvet kullanımına uygulandığı ve kuvvete başvurma yasasının istisnaları siber uzayda da geçerliliğini koruduğu görülmüş, siber uzayda silahlı saldırının tanımı, meşru müdafanın kapsamı ve yönlendirileceği taraf açısından gri alanlar nedeniyle bu kuralların sınırlı şekilde uygulanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Siber saldırı, kuvvet kullanma, meşru müdafaa hakkı, Tallinn Rehberi.

---

* Doktora öğrencisi, University of Leicester, cckkl@leicester.ac.uk,
ORCID: 0000-0002-9573-727X
Makale geliş tarihi : 17.02.2022
Makale kabul tarihi : 26.07.2022

Evaluation of Prohibition Against Use of Force and Validity of its Exceptions in Cyberspace Within the Scope of Tallinn Manual

Abstract

In this study, whether states can establish sovereignty in cyberspace and the applicability of international law rules for the use of force in cyberspace is discussed. The approaches to determining the scope of the use of force in cyberspace and the existing international law on this subject are analyzed. The responsibility arising from the cyber actions of non-state actors is analyzed and the applicability of the right of self-defense, which is an exception to the prohibition of use of force is discussed. As a result, it is seen that the rules of international law are applicable to the use of force in cyberspace and the exceptions to the prohibition of resorting to force are still valid in cyberspace, and it has been concluded that these rules should be applied restrictively because of the gray areas with the definition of armed attack, the scope of self-defense and the party to whom the self-defense will be directed in cyberspace.

Keywords

Cyber-attack, use of force, right of self-defense, Tallinn Manual.

Giriş

2007'de Estonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda ölen askerinin mezarını taşıması üzerine Estonya'nın bankalara ve devlete ait siber altyapılarına Rusya kaynaklı siber saldırının gerçekleştirilmesinin ardından, siber saldırıların hukuki niteliği ve uluslararası hukukun sunacağı çözümler önem kazanmıştır. Çoğu zaman bilgisayar sistemlerini hedef alan küçük çapta saldırılar olsa da önemli düzeyde fiziksel zarara yol açan siber saldırıların da gerçekleştirildiği görülmektedir. 2010 yılında İran'ın nükleer tesislerine yapılan Stuxnet saldırıları buna örnek olarak verilebilir (Fildes, 2010). 12 Nisan 2021'de yine İran'ın nükleer tesislerine yönelik İsrail kaynaklı olduğu iddia edilen saldırılar söz konusudur (Corera, 2021). Bu saldırılara karşı devletlerin resmî açıklamalar veya benzeri tepkilerden kaçındıkları gözlemlenmektedir.

4 Mayıs 2021 tarihinde ise Belçika parlamentosuna, üniversitelere ve çeşitli bilim kuruluşlarına siber saldırı düzenlenmiş, hiçbir veri çalınmadan sadece kişilerin internete erişimi engellenmiştir. Bu saldırının neticesinde aşı merkezleri de etkilenmiştir. Saldırı taktiği sürekli değiştiğinden saldırının önüne geçilmesi de zorlaşmıştır (Euronews, 2021). Her ne kadar kaynağı belirlenemese de saldırılar, Belçika parlamentosunun Çin'in Uygurlara yönelik politikaları hakkındaki

tartışmalarına denk geldiğinden gözler Çin'e çevrilmiştir (Quach, 2021). Siber saldırıların politik amaçlarla devlet dışı aktörler tarafından kullanıldığı görölmekte veya kaynakları tam olarak bilinmeyen ancak siyasi ilişkiler çerçevesinde olası şüphelilerin işaret edildiği siber saldırı senaryoları ortaya çıkmaktadır. Bu tür senaryolar, siber uzayın ve siber saldırıların uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Önceleri internet ve siber uzayın devlet egemenliğine tabi olmadığı düşünölmekteyken, günümüzde devletlerin siber uzayda da belli bir düzeyde egemenlik alanları olduğu görüşü benimsenmiştir. Bunun neticesinde, uluslararası hukuk kurallarının siber uzayda geçerli olup olmadığı konusundaki tartışmalar bu sorunun olumlu olarak çözölmeleriyle sonuçlanmıştır. Ancak siber uzay geçerli uluslararası hukuk kurallarının çözemeyeceği yeni ve oldukça karmaşık hukuki problemleri beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte yeni kuralların geliştirilmesi oldukça zor olduğundan uluslararası hukuk kuralları kıyas yoluyla siber uzaya uygulanmaktadır.

Siber uzayın, kötücöl davranışların serbestçe sergilenebileceği hukuksuz bir alan olmadığında görüş birliği bulunmaktadır. Siber faaliyetler de Birleşmiş Milletler madde 2(4) ve örf ve adet hukuku kuralları çerçevesinde kuvvet kullanma olarak nitelendirilebilmektedir. Mallara doğrudan fiziksel zarar veren ya da kişilerin ölümlüne ve yaralanmasına neden olan siber saldırılar kuvvet kullanma ve hatta silahlı saldırı olarak kabul edilmekle birlikte, bu türden olmayan ve doğrudan kuvvet kullanma olarak nitelendirilemeyen siber saldırılar konusunda belirsizlik söz konusudur (Hoisungton, 2009: 447). Bu konuda, 2013 yılında NATO çatısı altında Uluslararası Uzman Grubu tarafından uluslararası hukuk kurallarının siber savaşlara uygulanabilirliğini inceleyen Tallinn Rehberi yayımlanmıştır (Tallinn Rehberi, 2013). Tallinn Rehberi siber çatışmaları düzenleyen doksan beş adet kurala yer vermiştir. Kurallar egemenlik, devletin sorumluluğu, *jus ad bellum*, insancıl hukuk ve tarafsızlık konularını ele almaktadır. Rehber yeni kurallar getirmemekte, yürürlükteki kuralların siber uzay bağlamından nasıl yorumlanması gerektiği konusunda yol göstermektedir. Kriterler 2017 yılında güncellenerek kapsamı silahlı çatışma düzeyinde olmayan zararlı siber faaliyetleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Tallinn Rehberi 2.0, 2017).

Siber uzaydaki faaliyetler neticesinde, devletlerin ve devletlerin ajanlarının hukuken sorumluluğu olduğu kabul edilmektedir. Siber saldırılar karşısında devletlerin her zaman başvurabileceği yöntemler bulunmaktadır. Uluslararası iş birliği ve uyuşmazlıkların çözüm mekanizmalarının işletilmesi, polis gücünün kullanılması, tek taraflı eylemlerin gerçekleştirilmesi, misilleme ve kısıtlayıcı önlemler alınması devletlerin siber saldırı karşısında alabileceği önlemlerdendir. AB'nin Ağ ve Bilgi Güvenliği Direktifi ile üye devletler arasında iş birliğini teşvik

etmesi siber saldırılara karşı uluslararası iş birliğine örnek olarak verilebilir (European Commission, 2017). Teoride devletler arasında siber saldırılar neticesinde çıkacak uyuşmazlıklar bakımından Uluslararası Adalet Divanı'na da başvurulabileceği belirtilmektedir (Christakis, 2021). ABD, Kuzey Kore'nin Sony Pictures'a yönelttiği iddia edilen siber saldırılar neticesinde tek taraflı siber yaptırımlar uygulamıştır (BBC, 2015). Yine, AB diplomatik yaklaşımlar ve barışçıl karşı önlemlerin uygulanması için Siber Diplomasi Araç Kutusu'nu geliştirmiştir (Moret ve Pawlak, 2017).

Bunların dışında, yalnızca başka bir devlet tarafından uluslararası hukukun ihlal edilmesi durumunda verilebilecek tepkiler bulunmaktadır. Devletler her zaman alabilecekleri önlemlere ek olarak barışçıl karşı önlemler alabilirler ve şartları bulunuyorsa silahlı saldırı durumunda meşru müdafaya başvurabilirler. Meşru müdafaa hakkının doğup doğmadığının anlaşılabilmesi için öncelikle siber uzayda kuvvet kullanmanın kapsamının belirlenmesi ve Birleşmiş Milletler madde 51 kapsamında değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmada, siber uzaydaki egemenlik alanları üzerinde kısaca durulduktan sonra uluslararası hukuk kuralları ve özellikle BM Anlaşması m. 2(4) kapsamında kuvvet kullanma yasağının siber uzayda geçerliliğine değinilmektedir (BM Anlaşması, 1945: m.2(4)). Siber uzayda kuvvet kullanmanın kapsamı, doktrindeki farklı bakış açıları ile getirilen güncel kriterler ışığında değerlendirilmektir. Son olarak, bu kurallar ışığında devletin kuvvete başvurma yasağının istisnası olan meşru müdafaa hakkının siber uzayda da geçerli olup olmadığı tartışılmaktadır. Uluslararası hukuk kurallarının siber uzayda kuvvet kullanımına uygulandığı ve kuvvete başvurma yasağının istisnalarının siber uzayda da geçerliliğini koruduğu görülmekle birlikte, siber uzayın özellikleri neticesinde silahlı saldırının tanımı, meşru müdafaa'nın kapsamı ve yönlendirileceği taraf açısından gri alanların fazlalığı nedeniyle sınırlı şekilde uygulanması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

I. Siber Uzayda Egemenlik Sorunu

Siber güvenlik sadece sivil kullanıcılar ve kaynaklarla değil, askeri güçlerle de ilgili olup devletler arasında çatışmalara yol açabildiğinden siber uzayda egemenlik tartışmaları gündeme gelmekte; siber uzay egemenliğine ilişkin yerleşik kurallar çerçevesinde ele alınmaya çalışılmaktadır (Mueller, 2018: 3). Devlet yasal olarak kendi ülkesinin sınırları içerisinde kuvvet kullanabilmektedir. Siber uzayın aslında gerçek dünyanın bir parçası olduğu dolayısıyla devletin egemenliğiyle sınırlandırılması gerektiği görüşü ileri sürülmüştür (Franzese, 2009: 1-17). İlerleyen bölümlerde detaylandırılacağı üzere Tallinn Rehberi'nin uluslararası hukukta egemenliğe yönelik genel ilkeleri aynen benimsediği görülmektedir. Tallinn Rehberi devletlerin siber uzayda egemenlik tesis etmelerinden ziyade

kendi sınırları içerisinde bulunan siber altyapı ve eylemler üzerinde egemenlik yetkisine sahip olduğunu vurgulayarak bu konudaki genel bakış açısını dile getirmektedir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 1). Bu bağlamda devletler sınırları içindeki siber altyapı ve eylemler üzerinde egemenlik tesis etmekte ve ülkesinde internete erişimi sınırlamak gibi önlemlere başvurabilmektedir (Lotrointe, 2012: 829).

Ayrıca, bir devletten diğer devletin sınırları içerine yapılan siber operasyonların niteliklerine göre müdahale, saldırı veya silahlı saldırı boyutlarına ulaşabileceği, duruma göre devletin meşru müdafaa hakkının söz konusu olabileceği belirtilmektedir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 1, Yorum 6-7). Bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda siber uzayın hepsinde olmasa da eylemlerin yapıldıkları yer, sonuçlarının doğduğu yer ve altyapının bulunduğu yer gibi devletin ülkesine fiziksel olarak bağlanabilecek şekilde egemenlik hakkının siber uzaya da uzandığını söylemek mümkündür.

Bunlara karşın, siber uzayda egemenlik tesis edilemeyeceği belirtilmekte, edilse bile bunun internetin değerli yönlerini körelteceği belirtilmektedir (Mueller, 2018: 5). İnternet protokollerinin sınırları aşan niteliği neticesinde devlet kuramının siber uzayda geçerliliğini kaybedeceği ileri sürülmektedir (Mueller, 2018: 6). Böyle bir ortamda hem devlet aktörleri hem de saldırganlar aynı şekilde hareket edebileceklerdir. Bu eleştiriler çerçevesinde, müdahaleler, tehditler ve zararlı yazılımlar devletlerin sınırlarından bağımsız şekilde dünyanın herhangi bir yerinden yönlendirilebileceğinden devlete karşı kuvvet kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi de imkânsız bir hal alacaktır. Ancak devletlerin siber uzayda da geçerli menfaatleri bulunduğundan siber eylemler üzerinde kontrol kurmayı beklemeleri oldukça doğaldır. Bu nedenle siber uzayda egemenlik tesis edilemeyeceğini belirten yaklaşım, siber uzayda egemenlikle sağlanabilecek kararlılık ve düzenin gerekliliğini göz ardı etmektedir (Franzese, 2009: 10-11). Bu yaklaşımı eleştirenler devletlerin milli güvenlik gerekçesiyle siber uzayda varlıklarını ortaya koymaları gerektiğini savunmaktadır (Franzese, 2009: 13).

Egemenlik konusunda bir başka yaklaşım, siber uzayın açık denizler ve dış uzay gibi egemenlik tesis edilmeyen bölgelerdeki egemenlik anlayışının siber uzay için de geçerli olmasıdır (Mueller, 2018: 6). Evrensel ortak varlıkların özellikleri siber uzaya uygulanamadığından bu yaklaşım da büyük ölçüde eleştirilmektedir. Evrensel ortak varlıklar uluslararası bir sözleşmeye tabidir ve bu sözleşme çerçevesinde haklar ve kısıtlamalar düzenlenmektedir. Bu bölgelerin tanımlanabilir sınırları söz konusudur ve devletler münhasır egemenlik iddialarını bir kenara bırakma konusunda anlaştığından tek bir devlet bu bölgeler üzerinde kontrol hakkına sahip değildir (Franzese, 2009: 17). Özellikle sınırların

belirlenebilir olması siber uzaya uygulanamadığından, siber uzayın evrensel ortak varlıklar gibi ele alınması da uygun görünmemektedir.

Devletlerin siber uzayda egemenlik konusundaki tutumları da farklılık göstermektedir. Örneğin, Çin her devletin milli çevrimiçi alanlarını kurmaya, içerikleri ve sınırları içindeki veri akışını tamamen kontrol etmeye hakkı olduğunu savunmaktadır. 2017 yılında Siber Uzayda İş Birliği Hakkında Uluslararası Strateji (International Strategy on Cooperation in Cyberspace) belgesinde Çin özetle şu ana ilkeleri benimsemiştir:

- Birleşmiş Milletler Şartı devletler arası ilişkileri tüm yönleriyle kapsamaktadır, buna siber uzay da dahildir,
- Ülkeler birbirlerinin siber gelişme, düzenleme ve politikalarını seçme haklarına saygı duymalıdır,
- Hiçbir ülke siber hegemonya kurmaya çalışmamalı, diğer ülkelerin iç ilişkilerine katılmamalı, milli güvenliklerini tehdit edecek siber eylemlerde bulunmamalı veya desteklememelidir,
- Siber uzayda egemenliği tesis etmek hükümetlerin sadece siber uzayı hukuka uygun şekilde idare etme sorumluluğunu ve hakkını ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda ülkelerin hükümetler, işletmeler ve sosyal gruplar arasındaki sağlam ilişkileri oluşturmasını sağlar.
- Siber uzay tüm insanlığın ortak etkinliklerini gerçekleştirdiği bir alan olarak tüm ülkeler tarafından yönetilmelidir. Bu yapılırken çok taraflı yaklaşım benimsenmeli, uluslararası toplumun tüm üyeleri eşit söz sahibi olmalıdır. (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of China, 2017).

Amerika Birleşik Devletleri de Çin'in çok taraflı (*multilateral*) yönetimine benzer şekilde çoklu paydaş (*multistake holder*) *status quo*'sunun korunması gerektiğini savunmakta, şirketlerin, teknik uzmanların, sivil toplum örgütlerinin, toplulukların ve hükümetlerin katılımıyla düzenlenen özel bir yönetişimin gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle verilerin serbest dolaşımı ve şeffaflık gibi ilkelerin hakim kılınması hedeflenmiştir. Başlarda ülkeler daha fazla hükümet kontrolü gerektiğini ileri sürse de 2015 itibarıyla bu denge değişmiş, çoğunluk çoklu paydaş yönetişiminin ideal olduğunda karar kılmıştır (Brotman, 2015).

Bununla birlikte, ABD 2011 yılında Birleşmiş Milletler Şartı ile uyumlu olacak şekilde siber uzayda belirli saldırılar neticesinde doğacak doğal meşru müdafaa hakkını kullanacağını açıklamıştır (White House, 2011). Buradan yola çıkarak, hem kendi egemenliğine saygı duyulması gerektiğini hem de gerektiğinde başka ülkenin egemenlik alanında meşru müdafada bulunacağını ima ederek siber uzayda devletlerin egemenlik hakları olduğunu benimsediğini söylememiz mümkündür.

Sonuç itibariyle devletlerin yaklaşımı ise ülkeleri içindeki eylemler, altyapı ve eylemlerin kendileri üzerindeki etkileriyle sınırlı olmak üzere egemenliğe sahip oldukları yönündedir. Dolayısıyla siber uzayda egemenlik hakkının olup olmadığı varsa sınırlarının ne olduğu belirlenememekle birlikte; genel eğilim devletin egemenliğinin kendi ülkesi sınırlarında veya ülke toprağı kabul edilen yerlerde gerçekleşen eylemler ya da siber eylemlerin burada doğan sonuçları bakımından belirli bir düzeyde kullanılabilirdiği yönündedir. Bununla birlikte, kuvvet kullanımına yönelik uluslararası hukuk kurallarının ne derece uygulanabilirdiği ve bu kuralların sonuçları ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Siber Uzayda “Kuvvet Kullanma” Tanımı ve Kapsamı

A. Kuvvet Kullanımına İlişkin Uluslararası Hukuk Kurallarının Siber Uzayda Uygulanabilirliği

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma BM Anlaşması m. 2(4) ile yasaklanmıştır. Bu maddeye göre “*Tüm yeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidne ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.*” (BM Anlaşması, 1945: m. 2(4)). Bu madde aynı zamanda örf ve adet hukuk kuralını yansıtmakta ve *Nicaragua* kararında ortaya konulduğu üzere *jus cogens* kural niteliği taşımaktadır. (UAD, *Nicaragua v ABD*)

Bu bağlamda kuvvet kullanma yasağının siber uzayda geçerliliğini koruyup korumadığı tartışma yaratmıştır. Bu konu siber uzay gibi meknsal ya da kavramsal olarak değil eylemlerin niteliği – yani siber operasyonlar – bazında ele alınmıştır. Bazı dşnrler var olan hukuk kurallarının uygulanamayacağını, bu kuralların siber uzayda ortaya çıkan sorunlara cevap vermede yetersiz kaldığını dolayısıyla siber konuları ele alan bir anlaşma yapılması gerektiğini savunmuştur. Diğer bir grup düşünür ise hukuk kurallarının kıyasen uygulamaya elverişli olduğunu, kuvvet kullanımına ilişkin yürürlükte olan düzenlemelerin siber saldırı/savaş kavramlarına da uygulanabileceğini ileri sürmüşlerdir (Boer, 2013: 9).

BM Anlaşması’nın amaçlarından biri m. 2(4)’te yansıtıldığı üzere uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktır. Düzenlemenin bu amacı göz önünde bulundurulduğunda, kuvvet kullanma yasağının siber saldırıları da kapsayacak şekilde yorumlanması gerektiği açıktır. Uluslararası Adalet Divanı da *Nükleer Silahlar* görüşünde bu konuya açıklık getirmektedir. Nükleer Silahlar konusunda UAD’dan m. 2(4) belirtilen kuvvet kullanma yasağı ve ilgili m. 52 ve m. 42’nin nükleer silahlara uygulanması konusunda görüş belirtmesi istenmiştir. UAD, bu ilgili maddelerin kullanılan silahın türünden bağımsız olarak her kuvvet

kullanımına uygulanacağını belirtmiştir (*Nükleer Silahlar*, 1996: para.39). Geleneksel silahlar yerine bilgisayar gibi bilişsel araçların kullanılmasının kuvvet kullanımı nitelendirmesinde önemsiz olduğu anlaşılmaktadır (Tallinn Rehberi, 2013: 42). Kuvvet kullanma tehdidi veya kuvvet kullanmaya yol açan eylemler yasaklanmış olup bunların gerçekleştirilmesinde kullanılan araçlar yasağın belirlenmesinde önemini kaybetmektedir (Delibasis, 2006: 7).

BM Anlaşması m. 2(4)'te kuvvet kullanma tehdidini ve kuvvet kullanmayı yasaklamış ancak kuvvetin veya kuvvet kullanımının tanımı yapılmamıştır. Yargı kararlarında da tatmin edici bir tanımlama bulunmamaktadır. Bunun sonucunda kuvvet kullanma yasağının kapsamı tartışmalı hale gelmiştir. Yasağın sadece silahlı kuvvet kullanılmasıyla mı sınırlı olduğu yoksa zorlayıcı ekonomik ve diplomatik tedbirlerin de bu yasağın kapsamına girip girmediği konusunda farklı görüşler ortaya atılsa da yasağın siyasi ve ekonomik zorlamaları kapsamadığı görüşü ağır basmıştır (Goodrich, Hambro ve Simons, 1969: 49; Yayla, 2013: 205).

Kuvvet kullanma yasağının konvansiyonel olmayan fiziksel güç kullanımını kapsadığı da genel olarak kabul görmektedir. Buradan yola çıkılarak her ne kadar geleneksel askeri gücün ortaya çıkardığı kinetik etkileri söz konusu olmasa da kimyasal ve biyolojik silahlar da kuvvet kullanımı olarak değerlendirilmektedir (Foltz, 2012: 8).

Kuvvet kullanmanın kapsamına silahlı saldırı, saldırı, silahlı saldırı ve saldırı seviyesine ulaşmayan kuvvet kullanımı ve müdahale girmektedir. Eylemlerin doğru tanımlanması özellikle silahlı saldırı fiillerinin meşru müdafaa hakkını doğurması bakımından kritiktir. Saldırının tanımı, BM Genel Kurulu'nun 1974 tarihli 3314 (XXIX) sayılı kararınının 3. Maddesinde, bu maddede sayılan eylemlerle sınırlı olmayacak şekilde yapılmıştır. Bu tanıma daha çok askeri nitelikte ve geleneksel silahlar vasıtasıyla yapılan eylemler dahil edilmiştir (BM Genel Kurulu, 1974). Diğer eylemler açısından benzer bir tanımlama yapılmamıştır. Siber operasyonların kuvvet kullanımına dahil olup olmadığı da tartışmaları devam ettirmiştir. ABD başta olmak üzere teknolojik açıdan avantajlı devletler m.2(4)'ün siber saldırıları da kapsayacak şekilde geniş yorumlanması gerektiği görüşündedir (Yayla, 2013: 206).

Siber operasyonlar ise çok farklı şekillerde meydana gelebildiğinden kapsamının belirlenmesi oldukça güçtür. İnternet sitesine yapılan sıradan bir saldırı şeklinde olabileceği gibi önemli ulusal verilerin tutulduğu sistemlere girilmesi veya sistemlere erişilerek silahların ortaya çıkarılabileceği fiziksel zararlar verilmesi şeklinde de gerçekleşebilir. Benzer şekilde birçok siber saldırı aslında adi suçlar ve casuslukla alakalıdır. Bunları gerçekleştirenler uluslararası hukukun tanımladığı şekilde savaş içerisinde değildir (Lewis, 2010: 1). Bu durumda her olgu bazında değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Genel itibariyle siber uzayın kötücül eylemlerin serbestçe vuku bulduğu, hukuksuz bir alan olarak görülmemesi gerekmektedir (Koh, 2012: 3; Schmitt, 2012: 17). Siber eylemler de duruma göre kuvvet kullanma teşkil edebilecektir. Dolayısıyla hem *jus ad bellum* hem de *jus in bello*'nun siber operasyonlara uygulanacağının kabulü gerekmektedir (Tallinn Rehberi, 2013: 5; Koh, 2012: 3). Bu nedenle hangi eylemlerin kuvvet kullanımı teşkil ettiği ve uygulanacak kuralların ele alınması gerekmektedir. Eylemlerin kuvvet kullanımı olup olmadığının belirlenmesinde farklı kriterler kullanılmaktadır. Bunlar hedef temelli yaklaşıım, vasıta temelli yaklaşıım ve etki temelli yaklaşıım, olarak sınıflandırılmaktadır. Bu konuda en geniş kapsamlı ve detaylı çalışıma Tallinn Rehberi olduğundan buradaki nitelendirmeler de önem arz etmektedir.

B. Siber Saldırının Nitelendirilmesi

1. Hedef Temelli Yaklaşıım

Bu yaklaşııma göre siber operasyonun hedefinin niteliğine göre eylem tanımlanmalıdır. Örneğin, kritik öneme sahip bir bilgisayar sisteminin siber saldırıda hedef alınması, siber operasyonun saldırı veya silahlı saldırı olarak nitelendirilmesine yol açabilecektir. Bu değerlendirmenin neticesinde silahlı saldırı olduğuna kanat getirilen kritik alt yapı sistemlerine yapılan siber saldırılar, fiziksel ve kinetik anlamda meşru müdafaa kapsamında karşı saldırı yapmanın önünü açacaktır (Yayla, 2013: 214). Bu yaklaşııma karşı, devletin önemli ve esas altyapılarının ne olduğu konusunda tartışma yaşanabileceği ve dolayısıyla belirsizlik olduğu eleştirileri yöneltilmektedir (Foltz, 2012: 11).

2. Vasıta Temelli Yaklaşıım

Yukarıda açıklanan silahın niteliğinden bağımsız olarak kuvvet kullanımının yasaklanmış olduğu görüşünün yanında, siber saldırıların klasik anlamda silah kullanılmadığı için silahlı saldırı kapsamında değerlendirilmeyeceği; *Nikaragua* davasında benimsenen yeterli ağırlık (*sufficient gravity*) ölçütüne ulaşırsa silahlı saldırı olarak değerlendirilmesi mümkün olacağı savunulmaktadır (Yayla, 2013: 212, 213).

Vasıta temelli yaklaşıımın sıkı sıkıya benimsenmesi sonucunda, siber araçlar geleneksel silahlı güçlerin özelliklerini taşımadığından barışı ciddi ölçüde zedeleyen siber operasyonların kuvvet kullanımı olarak nitelendirilmemesi söz konusu olabilir (Foltz, 2012: 9). Bununla birlikte, doğru komutla elektronik sinyallerin bomba, mermi, füze ve diğer geleneksel silahlar gibi kullanılması söz konusu olmaktadır (Delibasis, 2006: 8). Çoğunluk görüş, geniş çapta düzeni bozacağı endişesiyle vasıta temelli yaklaşıımın katı şekilde uygulanmaması

gerektiğini düşünmektedir (Foltz, 2012: 9). Bunun sonucunda uluslararası toplum siber operasyonların gerçek sonuçlarıyla ilgilenmektedir (Delibasis, 2006: 8). Dolayısıyla etki temelli yaklaşımın ağırlık kazandığını söylememiz mümkündür.

3. Etki Temelli Yaklaşım

Etki temelli yaklaşıma göre kuvvet kullanımı olup olmadığını belirlemek için siber operasyonların doğurduğu sonuçların dikkate alınması gerekmektedir. Siber operasyonun tek başına egemenliğin ihlali olarak görülmemesi gerektiği; ölüm veya fiziksel zarara neden olmayan operasyonların silahlı saldırı boyutuna ulaşmayacağı ileri sürülmektedir (Lewis, 2010: 2; Güreşçi, 2019: 87). Etki temelli yaklaşımda mevki, etkiler, kasıt gibi birçok unsur önem kazanmaktadır. Nükleer santralin patlamasına yol açan operasyonlar, yoğun nüfuslu bölgeye yakın barajın açılarak zarara neden olunması, hava trafiğini etkileyerek kazalara neden olunması en yaygın örnekler olarak verilmektedir. Fiziksel etkileri bu boyuta oluşan eylemlerin kuvvet kullanımı olarak nitelendirilmesi oldukça doğaldır (Koh, 2012: 4).

Bununla birlikte, bazı gri alanlar da bulunmaktadır. Birçok siber operasyon esas olarak ekonomiyi hedef almakta ve oldukça ağır sonuçları ortaya çıkmaktadır. Etki temelli yaklaşımla bu tür siber operasyonların kuvvet kullanımı olarak nitelendirilmesinin önü açılabilmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım ekonomik zorlamayı kuvvet kullanımı olarak değerlendirmeyen geleneksel yoruma uygun olmayacağından eleştirilmektedir (Hoisungton, 2009: 449).

Diğer kriterler arasında en çok benimsenen yöntemin etki temelli yaklaşım olduğunu belirtmekle birlikte siber operasyonlar ele alınırken her bir unsurun ayrıca değerlendirilmesinin önem arz ettiği kanısındayız. Bu bağlamda Tallinn Rehberi ve aşağıda açıklanacak olan Schmitt kriterleri – tahdidi (*exhaustive*) olmasa da yol gösterici olmaktadır.

4. Siber Uzayda Kuvvet Kullanılıp Kullanılmadığını Ortaya Koyan Tallinn Rehberi'nin Değerlendirilmesi

Tallinn Rehberi, siber uzayda uluslararası hukuk ilkelerinin uygulanabileceğini göstermekte ve var olan hukuk kurallarının nasıl uyarlanabileceğini yorumlamaktadır. Tallinn ilkeleri *jus ad bellum* ilkelerinin kıyasen uygulanabileceğini vurgulamakta, kuvvet kullanma yasağının siber uzayda da geçerliliğini koruduğunu belirtmektedir (Tallinn Rehberi, 2013: 5).

Tallinn kriterleri de kuvvet kullanma ve silahlı saldırı fiillerinin farkına dikkat çekmektedir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 11, Yorum 11). Siber saldırının silahlı saldırı düzeyinde olup olmadığı ölçü ve etkisine göre değerlendirilecektir (Tallinn

Rehberi, 2013: Kural 13). Kişilerin ölümüne ya da yaralanmasına yol açan veya maddi zarar veren kuvvet kullanımı silahlı saldırı eşliğine ulaşmaktadır. Bununla birlikte istihbarat toplanması, siber hırsızlık, hayati önem taşımayan sistemlere kısa veya dönemsel saldırıların silahlı saldırı olarak nitelendirilemeyeceği belirtilmiştir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 13, Yorum 6). Devletin önemli ve esas altyapılarına yönelik tamamen yok edici nitelikte olmasa da ağır sonuçlar doğuran siber eylemlerin de silahlı saldırı düzeyinde olduğu düşünülmektedir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 13, Yorum 9). Dolayısıyla etki temelli ve hedef temelli yaklaşımın birlikte ele alındığı görülmektedir.

Belçika saldırısında olduğu gibi doğrudan fiziksel zarara neden olmayıp bireylerin pandemi sırasında aşya erişimlerinin engellenmesi neticesinde dolaylı olarak birçok kişinin sağlık hakkına müdahale edildiği durumlarda bunun silahlı saldırı olup olmayacağına etki temelli yaklaşımla kesin bir cevap vermek mümkün gözükmemektedir. Devletin çok önemli altyapıları hedef alındığından vasıta temelli yaklaşım benimsendiğinde silahlı saldırı olarak nitelendirilmesi olasıdır. Bu noktada devletlerin pratiği ve bu saldırıları nasıl algıladıkları yönündeki açıklamalarını takip etmek gerekmektedir.

Operasyonun kuvvet kullanımı olarak nitelendirilmesi için söz konusu devlet tarafından askeri gücün kullanılmasının gerekmediği belirtilmiştir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 11, Yorum 4). Bu ilkenin temelleri *Nikaragua* davasına dayanmaktadır. *Nikaragua* davasında UAD başka bir devlete karşı hareket eden gerillaların sadece finanse edilmesinin kuvvet kullanma eşliğine ulaşmadığını ancak bu güçlerin silahlandırılması ve eğitilmesinin kuvvet kullanma olduğunu belirtmiştir. Bu karardan yola çıkarak Rehber, bir eylemin kuvvet kullanma olması için fiziksel sonuçlarının hemen ortaya çıkması gerekmediğini savunmaktadır. Dolayısıyla, etki temelli yaklaşımın yumuşatıldığı anlaşılmaktadır. Yine *Nikaragua* kararından yola çıkılarak, silahlı bir gruba kötü amaçlı yazılım sağlanması kuvvet kullanma olabileceken, bu gruba sığınak sağlanmasının kuvvet kullanma olmayacağı görüşü benimsenmiştir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 11, Yorum 4-5).

Tallinn Rehberi, kuvvet kullanımına karar verilmesinde rehberin de editörlüğünü üstlenen, uluslararası hukuk profesörü ve NATO Siber Savunma Merkezi üyesi Prof. Michael N. Schmitt tarafından sunulan kriterlerin değerlendirilmesini önermektedir. Bu kriterler sınırlı sayıda olmayıp olaya göre göz önünde bulundurulmak üzere hazırlanmıştır. Schmitt kriterleri şu şekilde sıralanabilir: sonuçların ağırlığı, sonuçların ortaya çıkma hızı, siber operasyon ile sonuçlar arasındaki illiyet bağı, hedeflenen sistemlere yayılma düzeyi, etkilerin ölçülebilirliği, siber saldırının askeri nitelikte olup olmadığı, devletin ne derece müdahil olduğu ve eylemlerin uluslararası hukukla açıkça yasaklanıp yasaklanmadığı olarak sıralanmaktadır (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 11, Yorum

9). Bu kriterler sınırlı sayıda olmadığından, devletler politik ortamı, saldırganın kimliği ve siber operasyon geçmişini, hedefin niteliğiyle herhangi askeri gücün ileride kullanılacağına işaret edip etmediğini de göz önünde bulundurabileceklerdir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 11, Yorum 10).

Sonuç itibarıyla siber operasyonun kuvvet kullanımı olup olmadığı, eğer öyleyse silahlı saldırı düzeyine ulaşmış olup ulaşmadığının belirlenmesinde çeşitli yaklaşımlar getirilmiştir. Bu yaklaşımlardan birinin benimsenmesi doğru sonuç vermeyebilecektir. Ancak Tallinn Rehberi çeşitli yaklaşımları var olan uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde bir potada eriterek önemli bir rehber sunmaktadır. Bu rehber devletler için yol gösterici nitelikte olup kesin sonuçlar önermediğinden siber operasyonları genel olarak sınıflandırmak yerine olay bazında değerlendirme yapılması gerekmektedir.

III. Devletin Sorumluluğu ve Devlet Dışı Aktörlerin Faaliyetlerinden Doğan Sorumluluk

Siber saldırıların önemli bir özelliği kim tarafından yapıldığının belirlenmesinin zor olmasıdır. Çoğu zaman devlet dışı aktörlerin siber saldırıları düzenlediği bilinmektedir. Siber saldırılarda kullanılan teknoloji saldırının kaynağının ve hatta saldırının arkasındaki niyetin belirlenmesini oldukça zorlaştırmaktadır (Hoisungton, 2009: 452; Yayla, 2013: 206). Bazı durumlarda saldırıların gerçekleştiği lokasyon veya ülke belirlenebilse de bu zamana kadar hiçbir devlet siber saldırıları üstlenmemiştir. Siber operasyonlar açısından atfedilme oldukça önem arz etmektedir. Bunun sonucunda ne zaman ve hangi şartlar altında devletlerin sorumlu tutulacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Meşru müdafaa hakkının siber uzayda geçerli olup olmadığının belirlenebilmesi için öncelikli olarak siber saldırıyı gerçekleştiren devletin veya devlet dışı aktörlerin eylemlerinden sorumlu olacak devletin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Eylemleri gerçekleştiren kişi ve grupların belirlenmesindeki teknik sorunlar bir kenara bırakıldığında uluslararası hukuk kurallarının devlet dışı aktörlerin eylemlerinden sorumluluğa ilişkin kuralların siber operasyonlar bakımından da uygulanabileceği savunulmaktadır (Koh, 2012: 7).

BM Anlaşması m. 2(4)'te belirtilen kuvvet kullanma yasağı genellikle bireylerden ziyade sadece devletlere uygulanmaktadır. Uluslararası Hukuk Komisyonu Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiillerinden Sorumluluğu başlıklı tasarıda eylem veya ihmalin devlete atfedilebildiği veya devletin uluslararası yükümlülüğünü ihlal ettiği durumlarda sorumluluğun doğacağı belirtilmektedir (International Law Commission, 2001: m.2). Metnin ikinci kısmı eylemlerin devlete atfedilebilirliğini düzenlemektedir. Devletin organlarının veya devletin organı olmasa da devletin vermiş olduğu yetkiye dayanarak hareket

edenlerin eylemlerinden devlet sorumlu tutulmaktadır (International Law Commission, 2001: m.3-4). Siber uzayda da bu ilkelerin geçerli olduğu düşünülmektedir. Devletin organlarının veya doğrudan devletin organı olmayıp devletin yetki verdiği kişilerin uluslararası hukuku ihlal eden siber eylemlerinden devletin sorumluluğu söz konusu olacaktır (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 6, Yorum 6-8).

Devletin kendi eylemi olarak tanıdığı durumlara ek olarak, devlet dışı kişi veya gruplar devletin yönlendirmesi veya kontrolüyle hareket ediyorsa bu eylemler devlete atfedilmektedir (International Law Commission, 2001: m.8, 11). Devlet dışı aktörler bakımından *Nikaragua* davasında devletlerin sorumluluğu belirlenirken etkin kontrol testi (*effective control*) uygulanmıştır. Buna göre, devletin yönergesi veya yönlendirmesiyle hareket eden silahlı grupların eylemlerinden devletin sorumluluğu doğmaktadır. Bununla birlikte, organize grupların eylemlerinden sorumluluk *Tadic* davasında da ele alınmıştır (*Tadic*, 1999). Devlete doğrudan bağlı olmayan grupların eylemlerinden doğan sorumluluğun belirlenmesinde etkin kontrol yerine devletin gruplar üzerinde genel kontrolü (*overall control test*) olup olmadığının değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu teste göre devletin finansal, lojistik, diğer yardım ve destekleri dışında eylemlerin planlanması ve gözetilmesinde rol oynaması aranmaktadır. Böylelikle organize gruplar açısından daha geniş kapsamlı bir test benimsenmektedir. *Tadic* kararına göre organize olmayan grupların veya bireylerin eylemlerinden devletin sorumluluğu ise *Nikaragua* kararında belirtilen etkin kontrol testiyle belirlenmelidir.

Devlet dışı aktörlerin siber eylemlerinden sorumluluk bağlamında, bu kişi ve gruplar devletin yönlendirmesi veya kontrolüyle hareket ediliyorsa devletin sorumluluğunun doğacağı kabul edilmektedir. Bu konuda *Nikaragua* ve *Tadic* kararlarında benimsene testlerin kabul edilmesi gerektiği savunulmaktadır (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 6, Yorum 10). Sorumluluğun kişilerin bulunduğu ülkeden bağımsız şekilde belirlenmesi ileri sürülmektedir. Bu durumda A ülkesinde bulunan kişilerin, B ülkesindeki bilgisayarları kullanarak D devletinden aldığı yönergelerle C ülkesine siber saldırıda bulunması halinde sorumluluk D devletine ait olacaktır (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 6, Yorum 12). Bunlara ek olarak, devlet dışı aktörlerin eylemleri devlete atfedilemese bile devletin bu aktörlerle iş birliği yapması başlı başına uluslararası hukukun ihlali olabilecektir. Örneğin, B devletine karşı kendi başına ayaklanan gruba siber saldırı için destek veren A ülkesi doğrudan bu grubun eylemlerinden sorumlu olmamakla birlikte, *Nikaragua* kararından yola çıkıldığında, sırf yardım etmiş olması uluslararası hukukun ihlali anlamına gelebilecektir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 6, Yorum 13).

Bu kurallardan yola çıkıldığında, birey ve gruplar üzerinde devletin benimsenen testler çerçevesinde belirli düzeyde kontrolünün olduğu belirlendiği takdirde o devletin siber operasyonlar bakımından sorumlu olacağını söylememiz mümkündür (Koh, 2012: 7). Bununla birlikte teknik olarak siber eylemin kaynağının ve aktörlerinin belirlenmesindeki zorluk bu kuralların uygulanmasının önünde önemli bir engel teşkil ettiği düşünülebilir. Ancak, Birleşik Krallık, ABD, Danimarka ve Avustralya NotPetya saldırısını Rus hükümetine atfederken; Kanada sadece Rusya kaynaklı olduğunu belirtmiştir (Foreign and Commonwealth Office, National Cybersecurity Centre ve Wimbledon, 2018; Communications and Security Establishment, 2018). ABD WannaCry saldırısını Kuzey Kore'ye atfetmiştir (Bossert, 2017). AB üye devletlerinden bazıları ve Birleşik Krallık başta olmak üzere devletlerin yeterli siber istihbarat alt yapısının olduğu; siber saldırıların atfedilmesinin mümkün olduğu belirtilmektedir (Ivan, 2019).

IV. Kuvvete Başvurma Yasağının İstisnalarının Siber Uzayda Geçerliliği

Kuvvete başvurma yasağının istisnası olarak devletlerin meşru müdafaa hakkı gündeme gelmektedir. Meşru müdafaa hakkı örf ve adet kuralı olup, BM Anlaşması m.51'de de yer almaktadır (Sur, 2020: 294). BM Anlaşması m.51, devletlerin silahlı saldırıya hedef olmaları halinde Güvenlik Konseyi devreye girinceye dek bireysel ya da ortak doğal meşru savunma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla barış ve güvenliği tehdit eden silahlı saldırı söz konusu ise meşru müdafaa hakkı söz konusu olacaktır. Silahlı saldırının niteliği ise bu hakkın kullanılması açısından önem arz etmemektedir. Siber uzayda da devletlerin egemenlik iddialarının devam ettiği görülmekte, bu nedenle tehdit edildiklerinde doğal meşru müdafaa hakkına dayanarak karşılık verebilecekleri savunulmaktadır (Lotrointe, 2012: 839). Bu durumda siber eylemlerin silahlı saldırı düzeyinde olması gerektiği açıktır. Siber eylem kuvvet kullanımı olarak nitelendirilse bile silahlı saldırı düzeyine ulaşmıyorsa meşru müdafaa hakkını doğurmayacaktır (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 11, Yorum 11). Silahlı saldırı olup olmadığı ise, eylemin ölçü ve etkisine göre belirlenecektir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 13).

Siber eylemler açısından silahlı saldırının kapsamına yönelik tartışmalar netlik kazanmamıştır. Bununla birlikte, insanların ölümü, yaralanması veya maddi zararların açığa çıkması durumunda siber eylemlerin silahlı saldırı olarak değerlendirileceği; bununla birlikte siber hırsızlık, verilerin ele geçirilmesi, hayati önem taşımayan siber sistemlere zarar verilmesinin silahlı saldırı olmadığı konusunda görüş birliği bulunmaktadır (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 13, Yorum 6). Silahlı saldırının belirlenmesinde fiziksel etkiler en önemli kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Hedef temelli olarak bakıldığında kritik milli altyapılar

açısından meşru müdafaa hakkının olması gerektiğini savunanlar bulunmaktadır (Jensen, 2002; Tallinn Rehberi, 2013: Kural 13, Yorum 9).

Devlete atfedilen, devlet dışı aktörlerin eylemleri açısından ve devletin sorumluluğunun doğduğu diğer durumlarda da meşru müdafaa hakkı söz konusu olacaktır. Devletin doğrudan kontrolüyle hareket etmeyen aktörlerin siber saldırılarına karşı meşru müdafaa hakkının doğup doğmadığı tartışmalıdır. Bu noktada hakkın doğacağını iddia edenler ABD'nin 9/11 olayları sonrasında El-Kaideye karşı bu hakkı ileri sürmesi neticesinde gelişen devlet pratiğinin siber uzaya da uygulanabileceğini savunmaktadır. Bu konunun netleőmesi için daha fazla devlet pratiğine ihtiyaç duyulduğu aşıkardır.

Siber saldırılara karşı kullanılacak meşru müdafaa hakkının gerekli ve orantılı olması gerekmektedir. Gereklilik, silahlı saldırıya karşı sadece kuvvet kullanmanın mümkün olduğu durumları değil, diğer yöntemlerin yeterli olmayacağı durumlarda da kuvvet kullanımını kapsamaktadır. Bununla birlikte, siber saldırılara karşı pasif şekilde (örneğin, güvenlik kalkanı koymak) veya kuvvet kullanma düzeyine gelmeyecek karşı siber eylemlerde bulunmak mümkünse hem siber hem kinetik kuvvet kullanımı gerekli olmadığından hukuka aykırı olacaktır (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 14, Yorum 3). Verilecek karşılık aynı zamanda orantılı değildir. Saldırıya karşı kullanılacak gücün düzeyi, kapsamı, yoğunluğu ve süresi önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, siber saldırıya sadece siber yöntemlerle karşılık verilmesini zorunlu kılmadığı; eğer gerekliyse silahlı saldırıyla karşılık verilebileceği belirtilmektedir (Tallinn Rehberi, 2013: Kural 14, Yorum 5). Bu görüş oldukça tehlikeli sonuçlara yol açabilecektir. Keza bu görüőe karşı çıkılmakta ve hatta siber yöntemlerden bazılarının kullanılmaması gerektiği yönünde uluslararası prensipler geliőtirilmektedir. Bunlardan biri Paris Çağırısı, özel sektör dahil olmak üzere devlet dışı aktörlerin kendilerinin veya diğer devlet dışı aktörlerin amaçlarına uygun şekilde aktif savunma tekniği olan geri saldırıda (*back-back*) bulunmasının önüne geçilmesi gerektiğini belirtmektedir (Paris Call, 2018). Devletlerin ve özel kişilerin bu prensibi uygulamaya geçmesi için ilkenin detaylandırılması ve kapsamının netleőtirilmesinin gerektiği; bu yönde çalışmaların olacağı dile getirilmektedir (Paris Call, 2018). Bu bağlamda, her ne kadar devletlerin meşru müdafaa hakkına yönelik olup olmadığı konusunda açıklık bulunmasa da geri saldırı gibi siber yöntemlerle karşılık verilmenin önüne geçilmesinin istenmesi, fiziksel kuvvet kullanımının da kapsam dışında bırakılacağına işaret etmektedir.

Meşru müdafaa için aranan bir diğer unsur siber saldırının gerçeklemiş olmasıdır (BM Anlaşması, 1945: m.51). Buna ek olarak, saldırının gerçekleőmek üzere olması yani yakın olması durumunda da hakkın kullanılabilmeğine yönelik önleyici meşru müdafaa tartışmaları siber uzayda da devam etmektedir. İstisnanın sadece silahlı saldırı durumunda geçerli olduğunu savunanlara karşı olası bir silahlı

saldırını önlemek için meşru müdafanın söz konusu olacağı görüşünü benimseyenler bulunmaktadır. Caroline testinin uygulanması neticesinde, önleyici meşru müdafanın halihazırda başlamış bir silahlı saldırı açısından söz konusu olabileceği, bu durum siber saldırılar açısından da geçerliliğini koruyacağı ileri sürülmektedir (Delibasis, 2006: 11). Bu konuda var olan kuralların yetersiz olduğu söylenebilir. Bu nedenle madde 2(4)'ün daha geniş kapsamlı yorumlanması veya tehdide verilecek cevap konusunda yeni yöntemler geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Hoisungton, 2009: 441). Özellikle kritik altyapıyı hedef alan siber saldırılara karşı devletin doğal meşru müdafaa ve hatta önleyici meşru müdafaa hakkını tanıyacak şekilde hukuk kurallarının gelişmesi gerektiği savunulmaktadır (Hoisungton, 2009: 453).

ABD ve Çin'in açıklamaları ışığında devletlerin siber saldırılara karşı meşru müdafaa haklarını savunduklarını söylememiz mümkündür. Meşru müdafanın şekli açısından da ABD'nin yaklaşımı önem arz etmektedir. En son silahlı kuvvete başvuracağı belirtilse de bunun da bir seçenek olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Geleneksel silahlı saldırılar bakımından hala netliğe kavuşmamış bu koşulların siber saldırılara uyarlanması oldukça güçtür. Gereklik ve yakınlık şartlarının siber saldırılara uyarlanması, orantılılık şartına göre daha kolay olacaktır (Delibasis, 2006: 12). Ancak sınırları iyi belirlenmezse siber saldırılara karşı sahada kinetik olarak silahlarla karşılık verilmesi söz konusu olabilecektir. Siber saldırılar neticesinde insanların öldüğü, yaralandığı, çok önemli fiziksel zararların meydana geldiği durumların silahlı saldırı olarak algılanması ve buna karşı gerek siber gerek orantılı kinetik yöntemlerle meşru müdafaa hakkının kullanılması hukuka uygun gözükmemektedir. Siber saldırının kesin bir şekilde silahlı saldırı etkisi yaratmadığı ve bu şekilde nitelendirilmesinin zor olduğu durumlarda ise meşru müdafaa hakkının ardına sığınarak geri dönülemez sonuçlara neden olunmasının önüne geçilmesi adına siber saldırılarda meşru müdafaa hakkının kullanılmasına temkinli yaklaşılması gerekmektedir.

Sonuç

Devletlerin siber uzayda da fiziksel olarak sınırlarıyla bağlantılı olacak şekilde egemenlik hakkı olduğu kabul edilmekte; devletler bu şekilde hareket etmektedir. Siber uzayın da uluslararası hukuk kurallarına tabii olduğu ağırlıklı olarak kabul edilmektedir. Devletlerin egemenliğini ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği düşünülen siber saldırılar günümüzde yeni bir tür kuvvet kullanma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hangi siber eylemlerin kuvvet kullanımı niteliğinde olduğunun belirlenmesinde çeşitli yaklaşımlar benimsenmiştir. Bunlar arasında en doğru sonuçları Tallinn Rehberi'nde karma şekilde benimsenen ilkelerin olduğunu söylememiz mümkündür. Bu ilkeler doğrultusunda siber saldırının

etkileri silahlı saldırının doğuracağı şekildeyse ve devletin kritik ulusal altyapılarına mşdahale ediyorsa silahlı saldırı dşzeyinde olduğu kabul edilebilecektir.

Siber eylemleri silahlı saldırı olarak belirlemek devletlerin kuvvet kullanmanın istisnası olan meşru mşdafa haklarını kullanmalarının önünü açmaktadır. Silahlı saldırı dşzeyindeki siber operasyonun mağduru olan devletin doğal hakkı olan meşru mşdafaaya; hatta bazı dşşşnşrler tarafından önleyici mşdafaaya da başvurabileceği kabul edilmektir. Bu durumda meşru mşdafaanın var olan uluslararası hukuk kuralları uyarınca gerekli, yakın tehdide karşı ve orantılı olması gerekmektedir. Silahlı saldırı dşzeyinde olan siber saldırıya karşı benimsenecek yöntem siber olabileceği gibi geleneksel kuvvet kullanma şeklinde de gerçekleşebileceği dşşşnşlmektedir. Bu noktada orantılılık ilkesinin katı bir şekilde uygulanması hayati önem taşıyacaktır. Meşru mşdafaanın kime yönlendirileceği de önem arz etmektedir; zira Siber saldırıların çoğunlukla devlet dışı aktşrler tarafından gerçekleştirildiği görşlmektedir. Devletin sorumluluğuna ilişkin kurallar burada da uygulama alanı bulmaktadır. Ancak saldırının kaynağını belirlemek teknik olarak zor olduğundan meşru mşdafaanın yönlendirileceği devletin (veya devlet dışı aktşre karşı yapılabileceği kabul edildiği takdirde bu aktşrşn) belirlenmesi sorun çıkarmaktadır.

Sonuç itibariyle, siber uzayda uluslararası hukuk kuralları geçerliliğini korumakta ve kıyasen uygulandığında belli bir noktaya kadar sorunlara ışık tutmaktadır. Bununla birlikte hem teknik olarak yetersizlikler hem de süregelen uluslararası hukuk tartıőmalarının netlik kazanmamıő olması nedeniyle gri alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar uluslararası dşenlemelerle belirlilik kazanana kadar, siber eylemlerin objektif şekilde silahlı saldırı olarak nitelendirilebileceği ölşm, fiziksel zarar ve kritik altyapıların zarar görmesi gibi durumlarla sınırlı şekilde; siber eylemi gerçekleştiren devletin ve devlet dışı aktşrşn eylemlerinin atfedilebildiği devletin belirlenebildiği durumda orantılılık ilkesi katı bir şekilde gözetilerek ihtiyatlı şekilde uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.

Kaynakça

BBC (2015), “Sony cyber-attack: North Korea faces new US sanctions”, <https://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-30661973> (Son Erişim: 8.09.2021).

BM, Birleşmiş Milletler Anlaşması, 24 Ekim 1945, 1 UNTS XVI, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Son Erişim: 8.05.2021) (BM Anlaşması).

BM Genel Kurulu, 3314 (XXIX) sayılı karar, 1974, (Definition of Aggression), <http://hrlibrary.umn.edu/instree/GAres3314.html> (Son Erişim: 7.05.2021).

- Boer, Lianne J. M. (2013), "Restating the Law as It Is: On the Tallinn Manual and the Use of Force in Cyberspace" *Amsterdam Law Forum*, 5: 4–18.
- Bossert, Thomas P. (2017), "It's Official: North Korea Is Behind WannaCry", <https://www.wsj.com/articles/its-official-north-korea-is-behind-wannacry-1513642537> (Son Erişim: 8.09.2021).
- Brotman, Stuart N. (2015), "Multistakeholder Internet governance: A pathway completed, the road ahead", Center for Technology Innovation at Brookings, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/multistakeholder-1.pdf> (Son Erişim: 8.05.2021).
- Christakis, Théodore (2021), "The Hague Academy of International Law Online Summer Courses: The International Law of Cybersecurity", https://www.hagueacademy.nl/wp-content/uploads/2021-ONLINE-PROG_RAMME-1.pdf (Son Erişim: 23.07.2021).
- Communications Security Establishment (2018), "CSE Statement on the NotPetya Malware", <https://cse-cst.gc.ca/en/information-and-resources/news/cse-statement-notpetya-malware> (Son Erişim: 8.09.2021).
- Corera, Gordon (2021), "Iran nuclear attack: Mystery surrounds nuclear sabotage at Natanz", BBC News, 12.04.2021, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-56722181> (Son Erişim: 7.05.2021).
- Delibasis, Dimitrios (2006), "State Use of Force in Cyberspace for Self-Defence: A New Challenge for a New Century", *Peace Conflict and Development: An Interdisciplinary Journal*, 8: 1–50.
- Euronews (2021), "Belgium's parliament and universities hit by cyber attack", 5.05.2021, <https://www.euronews.com/2021/05/05/belgium-s-parliament-and-universities-hit-by-cyber-attack> (Son Erişim: 7.05.2021).
- European Commission (2017), "EU cybersecurity initiatives: working towards more secure environment", https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2017-3/factsheet_cybersecurity_update_january_2017_41543.pdf (Son Erişim: 8.09.2021).
- Fildes, Jonathan (2010), "Stuxnet worm 'targeted high-value Iranian assets'", BBC News, 23.09.2010, <https://www.bbc.com/news/technology-11388018> (Son Erişim: 7.05.2021).
- Foltz, Andrew C. (2012), "Stuxnet, 'Schmitt Analysis,' and the Cyber 'Use of Force' Debate", *Air War College Air University*, Vol. 67.
- Foreign & Commonwealth Office, National Cyber Security Centre, and Lord Ahmad of Wimbledon (2018), "Foreign Office Minister condemns Russia for NotPetya attacks" <https://www.gov.uk/government/news/foreign-office-minister-condemns-russia-for-notpetya-attacks> (Son Erişim: 8.09.2021).
- Franzese, Patrick W. (2009), "Sovereignty in Cyberspace: Can It Exist?", *Air Force Law Review*, 64.

- Goodrich, Hambro ve Simons (1969), *Charter of the United Nations: Commentary and Documents* (New York, Columbia University Press).
- Güreşçi, Ramazan (2019), “Siber Saldırıların Uluslararası Hukuktaki Güç Kullanımı Kapsamında Değerlendirmesi”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 18: 75–98.
- Hoisungton, Matthew (2009), “Cyberwarfare and the Use of Force Giving Rise to the Right of Self-Defense”, *Boston College International and Comparative Law Review*, 32: 439–455.
- International Court of Justice (ICJ), Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996 (*Nükleer Silahlar*).
- International Court of Justice (ICJ), Nicaragua v. United States of America, Military and Paramilitary Activities, Judgement of 27 June 1986 (UAD, *Nikaragua v ABD*).
- International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Judgement), IT-94-1-A, 15 July 1999 (*Tadic*).
- International Law Commission, Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (Son Erişim: 8.05.2021).
- Ivan, Paul (2019), “Responding to Cyberattacks: Prospects for the EU Cyber Diplomacy Toolbox”, https://www.epc.eu/content/PDF/2019/pub_9081_responding_cyberattacks.pdf (Son Erişim: 8.09.2021).
- Jensen, Eric Talbot (2002), “Computer Attacks on Critical National Infrastructure: A Use of Force Invoking the Right of Self Defense” *Stanford Journal of International Law*, 38:207.
- Koh, Harold Hongju (2012), “International Law in Cyberspace”, *Harvard International Law Journal*, 5: 1–12.
- Lewis, James A. (2010), “A Note on the Laws of War in Cyberspace”, *Center for Strategic International Studies*.
- Lotrointe, Catherine (2012), “State Sovereignty and Self-Defense in Cyberspace: A Normative Framework for Balancing Legal Rights” *Emory International Law Review*, 26: 825–919.
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of China (2017), “International Strategy on Cooperation in Cyberspace (Siber Uzayda İşbirliği Hakkında Uluslararası Strateji)”, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/jks_665232/kjlc_665236/qtw_665250/t1442390.shtml (Son Erişim: 7.05.2021).
- Moret, Erica ve Pawlak, Patryk (2017), “The EU Cyber Diplomacy Toolbox: towards a cyber sanctions regime?”, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISS_Files/Brief%202024%20Cyber%20sanctions.pdf (Son Erişim: 8.09.2021).
- Mueller, Milton (2018), “Sovereignty and Cyberspace: Institutions and Internet Governance” *Essay from the Lecture at University of Indiana October 3rd 2018*: 1–8.

- Paris Call (2018), “The Call and the 9 Principles”, <https://pariscall.international/en/principles> (Son Erişim 13 Eylül 2021).
- Quach, Katyana (2021), “Belgian parliament halts China Uyghur 'genocide' debate after DDoS smashes ISP offline”, *The Register*, 5.05.2021, https://www.theregister.com/2021/05/05/belnet_belgium_ddos/ (Son Erişim: 7.05.2021).
- Schmitt, Michael N. (2012), “International Law in Cyberspace: The Koh Speech and Tallinn Manual Juxtaposed”, *Harvard International Law Journal*, 54: 13–37.
- Siber Savaşlara Uygulanacak Uluslararası Hukuk Hakkında Tallinn Rehberi (*Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*) (2013), Cambridge University Press (Tallinn Rehberi).
- Siber Savaşlara Uygulanacak Uluslararası Hukuk Hakkında Tallinn Rehberi 2.0 (*Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Warfare*) (2017), Cambridge University Press (Tallinn Rehberi 2.0).
- Sur, Melda (2020), *Uluslararası Hukukun Esasları* (İstanbul: Beta).
- White House (2011), “International Strategy for Cyberspace”, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf (Son Erişim: 8.05.2021).
- Yayla, Mehmet (2013), “Uluslararası Hukukta Siber Saldırlara Karşı Kuvvet Kullanma”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 107: 199–220.

Xi Jinping Döneminde Çin'in Ortadoğu'daki Güvenlik Stratejisi

Selim Öterbülbul*

Özet

Bu çalışma, Çin büyük stratejisine ilişkin tartışmalar çerçevesinde, Çin'in Ortadoğu devletleriyle kurduğu güvenlik ilişkilerinin nasıl dönüştüğünü araştırmaktadır. Çalışmanın ana argümanı, Xi Jinping döneminde yeniden şekillenen Çin'in büyük stratejisinin, Çin-Ortadoğu ilişkilerindeki güvenlik stratejisini daha iddialı fakat hala savunmacı esaslara dayanarak belirlediğidir. Çalışmada ilk olarak Çin büyük stratejisine ilişkin tartışmalar incelenecektir. Ardından, Çin'in Ortadoğu'yla kurduğu güvenlik ilişkilerinin tarihsel seyri, büyük stratejinin süreklilik arayışıyla açıklanacaktır. Çin'in güvenlik stratejisindeki dönüşüm ise, büyük stratejinin çıkarları korumak için yeni şartlara uyum gereği üzerinden ele alınacaktır. Çin'in bölgedeki güvenlik stratejisi, işbirliğine çerçeve sunan ortaklık anlaşmaları, Çin'in Ortadoğu silah pazarındaki rolü ve bölgede artan askeri varlığı üzerinden analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Çin-Ortadoğu İlişkileri, Büyük Strateji, Xi Jinping, Güvenlik tehdidi, Silah satışı.

---

* Arş. Gör., Ankara University, selimoterbulbul@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5697-3798
Makale geliş tarihi : 22.10.2022
Makale kabul tarihi : 09.12.2022

China's Security Strategy in the Middle East during the Era of Xi Jinping

Abstract

This study analyses changes in China's security entanglement in the Middle East regarding discussions on China's grand strategy. The main argument of this study emphasizes that the Sino-Middle Eastern security relationship is heading in a more assertive direction, yet still preserving China's defensive-oriented foundation. The main determinant is the adjustment of China's grand strategy under Xi Jinping. This study summarizes the discussion on China's grand strategy and the historical background of Sino-Middle Eastern relations in order to demonstrate the continuity aspect of grand strategy. Then, the change in China's security policy is explained through the adjustment of grand strategy in order to adapt to contemporary developments. The analysis focuses on China's strategic cooperation agreements, arms sales to the Middle East countries, and military presence in the region.

Keywords

Sino-Middle Eastern relations, Grand strategy, Xi Jinping, Security threat, Arms sales.

Giriş

Çin-Ortadoğu ilişkileri, Uluslararası İlişkiler yazınında çoğunlukla ekonomik başlıklara odaklanarak ele alınmaktadır. 1978 sonrasında, Deng Xiaoping (Deng Şiaoping) liderliğinde başlayan Çin'in reform ve dışı açılım süreci, ekonomi vurgusunun en önemli belirleyicisidir. Ekonomik atılımın yöneldiği duraklarından birisi olan Ortadoğu, gelişen Çin ekonomisi için hayati önemdeki enerji talebini karşılayabilecek en önemli bölgedir. Bölge ayrıca, Çin'in Batı Asya'daki yatırım ve ticaret ortaklıkları açısından ciddi fırsatlar sunan bir pazar konumundadır. Derinleşen ekonomik ilişkiler paralelinde, enerji arzının güvenliği, bölgesel istikrarın önemi ve sınır aşan yeni güvenlik tehditleriyle mücadele gibi başlıklar da önem kazanmıştır. Xi Jinping (Şi Cinping) liderliğindeki son on yılda, Çin'in yeniden sorumlu büyük güç olma, güvenlik meseleleri de dâhil daha iddialı politikalarla dünya siyasetinde etkin olma ve yeni tehditlerle mücadele hedefleri bulunmaktadır. Bu kapsamda Çin'in Ortadoğu'yla güvenlik işbirliğine atfettiği önem, iktisadi konularla sınırlı Çin dış politikası analizlerini yetersiz kılmaktadır.

Bu çalışma, Çin'in büyük stratejisi çerçevesinde Ortadoğu'daki güvenlik stratejisinin nasıl dönüştüğünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda büyük strateji kavramı, bu analizi iki açıdan destekleyecektir. İlk olarak, politik

amaçları/hedefleri açıklarken bütüncülük ve süreklilik vurgusu olan kavram, Çin'in güvenlik ilişkilerinde süregelen unsurları ve bunların genel dış politikasına uyumunu öne çıkartacaktır. Ekim 2022'de Xi Jinping'in 20. Parti Kongresi'ne sunduğu rapordaki güvenlik vurgusunun, 19. Parti Kongresi'ndeki rapora göre neredeyse iki katına çıktığı düşünüldüğünde, Çin'in güvenlik stratejisindeki dönüşüm daha da ilgi çekecektir (Lin vd. 2022). Bahsedilen son rapordaki güvenlik vurgusu, tarihteki en üst seviyeye çıkarken, rapor metninde ilk kez ekonomi ve kalkınmadan daha fazla yer bulmuştur (Bloomberg, 2022). İkinci olarak, başarılı büyük strateji uygulamasının gereği üzerinden yani, uzun erimli amaçlar uğruna ortaya çıkan güçlüklerin üstesinden nasıl gelindiği ve yeni imkânlardan nasıl faydalandığı incelenerek, Çin'in Ortadoğu'daki güvenlik ilişkilerinin yeni tehditlere, ihtiyaçlara ve bölgesel dönüşüme adapte oluşu açıklanacaktır. Çin'in bölgede artan askeri varlığı, bölge devletleriyle imzaladığı ortaklık anlaşmalarındaki güvenlik başlıkları ve Ortadoğu silah pazarında değişen rolü gibi olgular üzerinden güvenlik stratejisindeki dönüşüm analiz edilecektir. Sonuç olarak, Xi Jinping döneminde daha iddialı unsurlar taşıyan, fakat hala savunmacı reflekslerle yeniden şekillenen büyük strateji dönüşümünün, Çin'in Ortadoğu'daki güvenlik stratejisinin değişiminde belirleyici unsur olduğu iddiası ortaya konulacaktır. Çalışmanın temel argümanı, Çin'in Ortadoğu'daki güvenlik politikalarının, süregelen savunmacı özünü korurken; Xi Jinping döneminde Çin'in kendine atfettiği sorumlu büyük güç olma, yeni terör tehditleriyle mücadele etme ve güvenliği küresel/bölgesel/ikili ölçekte işbirliği ağı kurarak sağlama gibi daha iddialı bir yaklaşımla dönüştüğüdür.

Çin'in güvenlik politikası odaklı yürütülecek bu çalışma, aynı zamanda Silove'nin (2017) büyük stratejinin farklı boyutları olarak işaret ettiği plan, prensip ve davranış örneklerinden, prensip ve davranış boyutlarını vurgulayarak, büyük strateji yazınına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Çin'in Ortadoğu politikasının Çin büyük stratejisine ilişkin örneklerde nispeten göz ardı edildiği ve Çin-Ortadoğu ilişkilerine dair çalışmalarda güvenlik boyutunun ekonomik ilişkilere nazaran daha az çalışıldığı düşünüldüğünde, literatürdeki bu alanlara da katkı sağlayacaktır. Çalışma ayrıca, Çin dış politikasının daha saldırgan ve iddialı bir dönüşüm yaşadığı tartışmalarına iki yönden değinecektir. İlk olarak, bu iddialılık argümanının örnekleri olarak sunulan ikili anlaşmalar, silah ticareti ve Çin'in Ortadoğu'daki artan askeri varlığı, Xi Jinping'in Çin büyük stratejisini yeniden dönüştüren politikalarının sonucu olarak değerlendirilecektir. İkinci olarak bu dönüşüm, son dönemde ortaya çıkan yeni fırsatlardan yararlanmanın yanında, yeni tehditlerle ve bölgesel istikrarsızlıkla mücadele hedefleri üzerinden açıklanacaktır. Dolayısıyla bu politikanın, Çin büyük strateji davranışında agresif öğeler öne çıkartılsa da öz itibarıyla savunmacı bir muhakemeye belirlendiği iddia edilecektir. Çünkü Çin, büyük stratejisindeki süregelen savunmacı yaklaşım uyarınca, Ortadoğu bölgesindeki silahlı çatışmalarda ve bölgesel rekabetlerde

taraf haline gelmekten uzak durmaktadır. Ayrıca, Xi Jinping'in Çin Komünist Partisi'nde liderlik pozisyonuna yükseldiği 2012'den itibaren geçen dönemde, bu savunmacı özün yeni bir yorumu olarak, hala savunmacı amaçlara hizmet eden fakat daha iddialı stratejik tercihler öne çıkarılmaktadır. Dolayısıyla Çin, Ortadoğu devletleriyle daha yakın güvenlik ilişkileri kurarken çok boyutlu ve yeni güvenlik tehditleriyle mücadeleyi önceleyen politikalar izlemektedir.

Çalışma esas olarak dört kısımdan oluşmaktadır. İlk bölüm, büyük strateji kavramına ve bu kavram çerçevesinde Çin örneğinin nasıl incelendiğine değinecektir. Sonrasında Çin'in Ortadoğu ile olan güvenlik ilişkilerinin kapsamı tarihsel perspektifle sunulurken, ilişkilerdeki güvenlik unsuru ve son yıllarda imzalanan ikili işbirliği anlaşmalarının içerikleri, büyük stratejinin süreklilik ve yeni şartlara adapte olma arayışı üzerinden yorumlanacaktır. Bu yaklaşım, hem süregelen güvenlik politikaları için sağlanan çerçeveyi sunacak hem de Çin'in yeni tehdit algılarının, özellikle terörizmle mücadele konusunun, nasıl ikili anlaşmalara önemli bir boyut olarak eklemendiğini gösterecektir. Çalışmanın üçüncü kısmı, gelişen güvenlik işbirliğinin boyutlarını gösterebilmesi adına, devletlerarası silah satışları üzerinden güvenlik işbirliğini/ticaretini analiz edilecektir. Son bölümdeyse, büyük stratejinin süreklilik vurgusu yanında yeni şartlara bağlı dönüşümüne örnek olarak, Çin'in Birleşmiş Milletler (BM) Barış Gücü Misyonları üzerinden bölgedeki askeri varlığının ve tarihinde ilk kez anakarası dışında tesis edeceği askeri üssün, Çin'in bölgedeki güvenlik stratejisinde ne ifade ettiği incelenecektir.

Büyük Strateji Kavramı ve Çin'in Büyük Stratejisi

Büyük strateji kavramı, askeri stratejinin, savaş anının ötesini kapsayarak değerlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Kavram, uluslararası sistemdeki bir aktörün, gündelik siyasetin değişkenlerinden bağımsız ve istikrarlı biçimde takip ettiği kapsamlı politika tercihlerini ifade etmektedir (Brands, 2012). Bu anlamda sadece siyasi değil, ekonomik, sosyal, diplomatik ve askeri alanlarda da yapılacak tercihler için bir rehber ilke, koordinasyon planı ve davranış pusulası olarak işlev görmektedir. C.Clausewitz, A.T.Mahan, J.F.C.Fuller, J.Corbett gibi stratejistlerin çalışmalarıyla, Soğuk Savaş'ın ilk dönemine değin, askeri konular odaklı çalışılan kavram, artık Earle'ün (1945) savaşa hazırlık ve savaş stratejisi olarak özetlediği dar ve klasik bakışla değil, barış dönemini de kapsar biçimde ele alınmaktadır.

Hem uluslararası ilişkiler disiplininin gelişimi hem de nükleer silah teknolojisinin varlığıyla kavram dönüşüm yaşamıştır. Politik boyutuna ağırlık verilmesiyle kavram, büyük güçler siyasetinin açıklanmasında da kavramsal çerçeve sunma imkânı elde etmiştir (Hart, 1954. Luttwak, 1984). Milevski'nin (2016:83) işaret ettiği üzere, kavramın sınırlarının hala kesin olarak

tanımlanmaması, onun farklı noktalara odaklanarak çalışılmasını sağlayan en önemli özelliğidir. Kısaca büyük strateji, politik tercihlerin belirlenmesinde, iç ve dış politikadaki amaçlara ve çıkarlara uygun, süreç içerisinde tutarlılık gösteren tercihler bütününe sağlayan muhakeme olarak ele alınacaktır. Bu tanım, hem Lissner'in (2018) uzun erimli süreçte tasarlanan belirleyici değişken vurgularına sahipken hem de Silove'nin (2017) prensip, plan ve davranış boyutlarına odaklanarak kavramın çalışıldığı tespitini işaret edecektir. Tercihler bütünü ifadesi, Feaver'in (2009) büyük strateji açıklamasının, tarih, iktisat, siyaset bilimi gibi pek çok alanı kapsamaması gerektiği saptamasını göstermektedir. Aynı zamanda Martel (2015:30-37) ve Murray'nin (2011:9) "Uluslararası İlişkiler yaklaşımında" altını çizdiği, ulusal güç bileşenlerinin hangi siyasi amaçlara ve çıkarlara uygun şekilde kullanılacağı kararını, yani muhakeme kısmını öne çıkartacaktır.

Çin'in son 20 yıllık süreçte yalnızca ekonomik güç değil, aynı zamanda küresel siyasetteki başat aktörlerden biri haline geldiği düşünüldüğünde, kavramın sağlayacağı çerçeve Çin dış politikasını ele alırken iki açıdan önemlidir. Bunlardan ilki, dış politikadaki istikrarlı tercihlerin, süreklilik açıklamasıyla analiz edilmesidir. İkincisi ise, uzun vadeli planların, konjonktürel değişkenler karşısında yeni şartlara nasıl uyum sağladığının açıklanmasıdır. Sinnerich (2011) büyük stratejinin başarılı olarak nitelenmesinde bu iki noktayı, yani uzun erimli planların/amaçların göz ardı edilmemesini ve bunların devamlılığını sağlamak için, ortaya çıkacak güçlüklerin üstesinden gelinmesini öne çıkartmaktadır. Bu bakımdan Çin'in Ortadoğu'ya yönelik güvenlik politikası büyük strateji üzerinden analiz edilirken, hem Goldstein'in (2005:17-18) Çin'i anlamada altını çizdiği tarihsel süreklilik, hem de son 20 yılda Çin'in kendine atfettiği küresel rol ve Ortadoğu'daki değişimler dikkate alınmalıdır.

Çin'in bir büyük stratejisinin olup olmadığı literatürde hala tartışmalı bir konudur (Stanzel, Rolland, Jacob ve Hart, 2017). Olmadığı yönündeki görüşleri şekillendiren sebeplerden ilki, büyük strateji kavramının tarihsel ve modern örnekler üzerinden uluslararası ilişkiler yazınına girerken fazlasıyla Batılı devletler odaklı çalışılması ve Çin'in bir vaka olarak dışlanmasıdır (Posen, 1984). Fakat bu eksiklik, gerek uluslararası ilişkiler disiplininin batı-dışına açılarak gelişmesiyle, gerekse büyük stratejinin sadece batılı örnekler üzerinden değil, tüm devlet ve devlet-dışı aktörlere uyarlanmasıyla giderek azalmıştır. İkinci sebepse kavramın sadece büyük güç siyasetinin ve salt hegemonya mücadelesinin bir parçası olarak ele alınmasıdır (Lobell, 2003). 2000'li yıllardan sonra Çin'in dünya ekonomisindeki büyüklüğü ve kabul gören siyasi önemiyle birlikte bu eleştiriler de ortadan kalkmıştır. Üstelik Çin'in olası hegemonya mücadelesini nasıl yürüteceği üzerinden başlayan tartışmada, meselenin Çin'in büyük stratejisine bakarak anlaşılması gerektiği öne çıkartılmıştır.

Galtung'un (1964) olumlu ve olumsuz olarak ayrıştırdığı yükseliş senaryoları Çin'e uyarlandığında, Çin'in büyük stratejisine ilişkin iki unsur tartışılabilir. Bu unsurlardan ilki, kalkınma başarısı ve dünya ekonomisindeki artan önemiyle Çin'in bu gücünün dış politikasına nasıl yansıdığına/yansıyacağına ilişkindir (Callahan, 2008. Buzan, 2010. Johnston, 2013). İkinci tartışma ise, ABD başta olmak üzere diğer küresel ve bölgesel güçlerin, Çin'in yükselişine verebilecekleri olası tepkiler üzerinden yürütülmektedir (Khalilzad vd., 1999. Swaine ve Tellis, 2000, Clinton, 2011). Bu ikinci boyut, meselenin akademik bir tartışma olmaktan çıkıp siyasi bir amaç taşıdığı eleştirilerini de beraberinde getirmiştir (Balzacq, Dombrowski ve Reich, 2019).

Çin büyük stratejisinin var olduğu değerlendirilmesiyle geliştirilen diğer görüşler, Galtung'un (1964) olumlu/olumsuz ayrışmasına paralel bir barışçıl/saldırgan zıtlığını içermektedir (Miller, 2007). Barışçıl yorum, resmi söyleminin de işaret ettiği üzere, Çin'in hegemonik amaçlar gütmekten uzak olduğu ve sürekli vurguladığı üzere barışçıl işbirliğini öncelediği şeklindedir (Zheng, 2005). Çin'in barışçıl yükseliş, sonrasında barışçıl kalkınma ve son olarak kalkınmacı işbirliği ifadelerini öne çıkartarak kurduğu söylemin ve eylemin genel olarak savunmacı, çıkarıcı ve pragmatik bir büyük strateji uygulamasına işaret ettiği vurgulanmaktadır (Buzan, 2014. Johnston, 2013.). Zhou Enlai (Çu Enlay)'in barış içinde bir arada yaşama söyleminden Deng Xiaoping (Deng Şiaoping)'in 24 Karakter Dış Politika Doktrini'ne ve Xi Jinping dönemindeki kalkınmacı işbirliği söylemine kadar uzanan vurguyla, barışçıl dış politika ve istikrarlı ekonomik kalkınma önceliklerinin, büyük stratejinin süreklilik ve tutarlılık özelliğini yansıttığı söylenebilir (Danner, 2018:32-37). Büyük stratejinin yeni şartlara adapte olma gerekliliği açısından, Xi Jinping döneminde sorumlu bir küresel güç olarak çok taraflılığı vurgulama, küreselleşmeyi savunma ve kalkınmacı işbirliklerini geliştirme söylemleri öne çıkartılmaktadır (Wang, 2019. Öterbülül, 2021).

Luttwak'ın (2012) işaret ettiği üzere barışçıl söylem, diğer devletlerin tehdit algısını azaltırken, ekonomik ve askeri gücünü arttıran Çin'in yeni ortaklıklar kurmasına olumlu katkı sunabilecektir. Oysa Çin'in büyük stratejisine farklı açıdan bakan yorumcular, Çin'in küresel siyasetteki rolü ve dış politika davranışlarıyla daha iddialı, saldırgan ve hegemonik niyetlere sahip doğrultuda dönüştüğü iddiasını savunmaktadır. Böylece Çin'in büyük stratejisinin hangi sonuçları doğuracağı kadar, diğerlerinin buna vereceği yanıtları nasıl belirlemesi gerektiği konusundaki sorunsala da işaret eden yorum, ağırlıklı olarak ABD'nin vereceği karşılık üzerinden tartışılmaktadır (Khalilzad vd., 1999. Swaine ve Tellis, 2000. Clinton, 2011). Johnston (2013: 31-32) ve Jerdén (2014:84-85) ise ABD'nin vereceği karşılığa ilişkin Çin'in büyük stratejisine yönelik eleştirileri, 20 yılı aşkın süredir benzer konularda Pekin yönetiminin süreklilik gösteren tepkilerini abartan ve siyasallaşmış yorumlar olarak değerlendirmiştir.

Bu çalışmada, diğer güçlerle etkileşime değinilse de asıl olarak Çin'in büyük stratejisi çerçevesinde, dönüşen güvenlik stratejisinin Ortadoğu'daki sonuçlarına odaklanılacaktır. Büyük strateji çerçevesinden konunun açıklanması, Çin dış politikasındaki, örneğin bölgesel çekişmelere taraf olmama gibi, süregelen politik tutumu vurgulayacaktır. Öte yandan yeni tehditler ve fırsatlar üzerinden, örneğin Çin'in Uygur meselesi ve terörizmle mücadele hassasiyetleri veya yeni askeri teknoloji işbirlikleri gibi, güvenlik ilişkilerindeki dönüşüm ortaya konabilecektir. Çalışmanın sınırlarını çizebilmek adına güvenlik politikaları, Çin'in silah ticareti, bölgedeki askeri personel varlığı, ortak askeri tatbikatlara katılımı ve Ortadoğu ile kurduğu ortaklıklar üzerinden ele alınacaktır.

Çin'in Büyük Stratejisinde Güvenlik Unsuru

Devlet kuruluşu veya devrim sonrası rejim inşası gibi süreçler, büyük stratejinin sıfırdan şekillendirilmesi için imkân sağlayan istisnai dönemlerdir. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1976'da Mao'nun ölümüne kadar geçen sürede Çin'in büyük stratejisini, ABD ile ilişkilerin normalleşmesine kadar devam eden izolasyon ve devrimi koruma refleksiyle geliştirilen Üç Dünya Teorisi şekillendirdi. Deng Xiaoping liderliğinde 1978'de başlayan dışa açılma ve piyasa reformları uygulama kararı, ülkenin hızlı bir şekilde küresel sermayeye, hizmet ve üretim zincirine dâhil olmasını sağladı. Ekonomik kalkınmanın öncelendiği bu süreçte, Deng'e atfedilen "gücünü sakla, zamanını bekle" ilkesi, Çin'in büyük stratejisindeki siyasi, diplomatik, ekonomik ve güvenlik konularının belirleyicisi olarak somutlaştı. Sürdürülebilir kalkınma, istikrarlı ticaret ilişkileri, teknolojik gelişim ve dış yatırımlara önem vererek küresel sistemin önemli gücü haline gelen Çin için Ortadoğu ülkeleri, enerji arzı, yatırım fırsatları, ticari ilişkiler başlıklarında coğrafi olarak dışa açılımın ilk adımlarından birini oluşturmaktaydı.

Bu sebeplerdir ki Çin-Ortadoğu ilişkileri ticaret, yatırım ve enerji işbirlikleri ekonomi başlığı altında detaylıca analiz edilmiş, özellikle bir tarafın arz diğer tarafın talep ihtiyacını karşıladığı Çin-Ortadoğu enerji ticaretinin, bölge ülkeleriyle Pekin arasında karşılıklı bağımlılık yaratıp yaratmadığı hususu tartışılmıştır (Calabrese, 1998. Davidson, 2010). Fakat artan ekonomik ilişkilerin bir boyutunu da güvenlik alanındaki işbirliği, silah satışı ve askeri modernizasyon gibi konular oluşturmaktadır. Ekonomik ilişkilerini geliştirirken bölgedeki mevcut güvenlik yapısından faydalanan Çin'in, bölgesel istikrar ve barışın sağlanmasında nasıl roller üstelenebileceği de sorgulanmaya başlanmıştır. Bir taraftan bu güvenlik açısından faydalanırken diğer taraftan güvenlik yapısına katkı sunmadığı gerekçesiyle bizzat ABD Başkanı Obama tarafından "free-rider" (bedavacı) olmakla suçlanan Pekin yönetiminin buna verdiği yanıtlar önemlidir (Friedman, 2014). Çin'in izlediği dış politika ve diplomasi sayesinde, ABD'den ayrılan büyük güç siyasetinin sonuçlarının Ortadoğu özelinde de tartışılması gereklidir.

Güvenlik başlığı, Çin-Ortadoğu ilişkilerinde Soğuk Savaş sonrası aniden ortaya çıkmış bir unsur değildir. Çin'in farklı coğrafyalara müdahil olmadığı, kapalı ve korumacı siyasetle değerlendirilen Mao döneminde (1949-1976) dahi Ortadoğu'da mücadele yürüten kendine yakın ideolojik gruplara sağladığı yardım ve karşılıksız silah desteği, askeri nitelikteki ilk etkileşim örnekleridir. Büyük stratejinin vurguladığı sürekliliği gösterir şekilde, özellikle dışa açılım ve ekonomik reform sonrası Çin ile ilişkilerini geliştiren bölge devletleri, Çin'in silah satışı için önemli bir pazar haline gelmiştir. Ortadoğu, Lübnan Savaşı (1975-1990) ve İran-İrak Savaşı'yla (1980-1988) birlikte Çin'in üçüncü dünyaya sattığı silahın %60'a yakın payıyla alıcısı konumuna gelmiştir. Örneğin 1984 ve 1987'de Suudi Arabistan'a Stringer füze sistemi satışında görüldüğü gibi, ABD Kongresi'nin aynı dönemde Ortadoğu ülkelerine silah satışı ve modernizasyonu konusundaki kısıtlayıcı tutumu da Çin'in pazara girişini kolaylaştırmıştır. Ortadoğu ülkelerinin silah ve teknoloji tedarikçilerinden karşılık bulamadığı bu ortamda Çin, hem yeni bir tedarikçi hem de gelişmekte olan teknolojik alternatif olarak konumlanmıştır. Fakat Çin'in güvenlik yapısında bir aktör olarak ortaya çıkışı, sisteme meydan okumama tutumunu değiştirmemiş; örneğin Mart 1992'de taraf olduğu Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması ve Ocak 1993'te imzaladığı Kimyasal Silahlar Sözleşmesi gibi, uluslararası anlaşmalara imzacı olma iradesini aksatmamıştır ('White Paper', 2019).

Ancak güvenlik ilişkilerinde Çin'in yükselen rolünü sekteye uğratan en önemli etken, 1990'larla beraber ABD'nin bölgedeki müttefiklerine Çin ile silah/teknoloji ticaretini ve işbirliğini azaltma yönünde uyguladığı baskıyla ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ABD'nin Körfez Savaşı ile bölgeye askeri olarak müdahalesiyle şekillenen 1990'larda, Çin'in bu yakın askeri ilişkileri sürdürebildiği ülkeler, ABD tarafından "haydut devlet" olarak nitelendirilen Suriye, İran, Kuzey Kore ve komşu coğrafyasındaki Pakistan, Tayland, Myanmar (Burma) ile kısıtlanır hale gelmiştir (Kamal, 1992). Güvenlik ilişkileri böyle bir sekteye uğrarken, Çin büyük stratejisinde benimsenmiş diğer ülkelerin iç işlerine karışmama ve farklı coğrafyalardaki silahlı çatışmalara taraf olmama prensiplerinde sapma yaşanmamıştır. Ortadoğu'da tarafsız bir diplomasi izleyerek, mevcut sorunlara müdahil tüm taraflarla diyaloga açık, istikrarı ve işbirliğini önceleyen bir politika benimsenmiştir. Fakat 2000'li yıllarda Lübnan, Yemen ve Filistin'deki iç karışıklıklar yanında, Afganistan ve Irak'taki savaşlar, Batılı güçlerin bölgeye askeri müdahalesi ve terörle mücadele çabalarıyla Ortadoğu'daki istikrarsızlık, farklı aktörlerle yeni boyutlara evrilmiştir.

Çin-Ortadoğu ilişkilerine dair bu tarihsel arka plan göstermektedir ki, Pekin'in bölgeyle kurduğu güvenlik ilişkileri ne geçmişi olmaksızın ortaya çıkmıştır ne de sorunsuz bir seyir izlemiştir. 1980'lerde ivme kazanan güvenlik boyutu, 1990'lardan itibaren ABD'nin bölge ülkelerinden talepleri, Ortadoğu'ya askeri müdahalesi ve Tiananmen protestoları sonrası Çin'in genel dış politikası

paralelinde yeniden şekillenmiştir. Xi Jinping dönemiyle birlikte ise, sorumlu bir küresel büyük güç olarak hareket eden, bölgesel ve küresel düzlemde sorunların çözümüne aktif katkı sunmaya çalışan bir dış politika benimsenmiştir (Vohra, 2022). Fakat Çin büyük stratejisine ilişkin tartışmalarda, Xi Jinping döneminde daha agresif/saldırgan yönde bir değişim yaşandığı eleştirilerinin temel dayanağını da sert güç unsurları, askeri modernizasyon/yatırımlar ve genel olarak farklı bölgelerde izlenen güvenlik stratejileri oluşturmaktadır. Bu noktada Mearsheimer (2010:392) gibi Ortadoğu'yu ve genel olarak Asya'yı "saldırganlaşan" Çin ile ABD arasında bir rekabet bölgesi olarak gösteren analizlerin temel eksikliği, değişimi sadece ABD hegemonyasına meydan okuma üzerinden ele alıp, Çin'in dış politika hedeflerindeki ve güvenlik ihtiyaçlarındaki dönüşümü göz ardı etmeleridir. Oysa güvenlik politikası, Xi Jinping döneminde büyük strateji dönüşümünün belki de en tartışmalı göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son 20 yılda ekonomik karşılıklı bağımlılık seviyesinde gelişen Çin-Ortadoğu ilişkileri, bölgesel olarak Arap Kalkışmaları sonrasında, iç etmenler açısından, Çin'in sorumlu büyük güç olarak küresel siyasette yerini yeniden tanımladığı Xi Jinping dönemiyle birlikte, güvenlik başlığını da kapsayarak gelişmektedir. Öyle ki, Ortadoğu güvenlik alanında "free-rider" olarak eleştirilen Pekin yönetimi, Çin Dışişleri Bakanlığının düşünce kuruluşu olarak faaliyet gösteren Çin Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü (CIIS) tarafından Ortadoğu Güvenlik Forumu düzenlemeye başlamıştır. Eylül 2022'de ikincisi düzenlenen bu forumda Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi (2022), Çin'in Küresel Güvenlik İnisiyatifi'nin Ortadoğu'da barış ve istikrarın tesisi için önemli olduğunu vurgulamıştır. Fakat daha önemlisi, Wang, bölge ülkeleri ve uluslararası kamuoyu ile birlikte hayata geçirilecek bu girişimin, Ortadoğu'da yeni bir güvenlik çerçevesi tesis edilmesi için bir fırsat olduğunu öne sürmüştür.

Xi Jinping döneminde salt hegemonik amaçlarla hareket ettiği eleştirisi yöneltilen Çin'in Ortadoğu'daki güvenlik stratejisi, çatışan güçler arasında ayrım yapmadan, ilişkilerinde çok boyutluluğu esas almaktadır. Yatırımlarının azaltılmasından sonra İran ile yatırım ve güvenlik alanında hızlı bir işbirliği tesis eden Çin, aynı zamanda Suudi Arabistan'ın balistik füze programına ortak ülke olmuş, tarihinde eşi görülmemiş bir şekilde anakarası dışında, jeostratejik öneme sahip Cibuti'de askeri bir üs kurmaya karar vermiştir (Singleton, 2021; The Guardian, 2021). Bu gelişmeler, bölgedeki ülkelerin çoğuyla müttefiklik ilişkisi ve ikili güvenlik anlaşmaları olan, mevcut askeri üsleri ve personel varlığıyla bir güvenlik ağı kurmuş ABD askeri varlığıyla mukayese edilemez boyuttadır. Buna rağmen, Çin'in bölgeyle ilişkilerinde artan güvenlik unsuru, yumuşak bir güvenlik varlığı olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Sun, 2015). Güvenlik stratejisinin askeri boyutu, terörizm ve korsanlıkla mücadele, barışı koruma, insani yardım ve geleneksel olmayan güvenlik tehditleriyle mücadele için tesis edilen geçici, çokuluslu BM misyonlarındaki Çin askeri varlığı üzerinden incelenmektedir.

Çin'in büyük stratejisinin temelindeki savunmacı yaklaşıma uygun olarak, iç güvenlik tehditleriyle mücadelenin dış politika kararlarında önemli bir payı vardır. Fakat Çin'in istediği düşük profilli büyük güç imajına uygun bir şekilde arka planda kalan bu askeri işbirlikleri ve iç güvenlik gerekçeleri, büyük stratejisindeki değişimin hegemonik amaçlara sahip olduğu eleştirilerine ikna edici cevap verememektedir (Mearsheimer, 2014; Rózsa, 2020).

Çin-Ortadoğu Devletleri Arasında Ortaklık Çerçevesi ve Güvenlik İşbirliği

Hegemonya eleştirilerine cevap verme çabaları, Çin'in farklı konularda ilan ettiği politika belgelerinden birini doğrudan Ortadoğu bölgesine ayırmasında görülebilir. İlk kez ilan ettiği Çin'in Arap Politika Belgesi ve bölgeyle ilişkilerini tesis ederken politika çerçevesi olarak kullanmaya başladığı stratejik işbirliği anlaşmaları bu çabalara uygundur. Bahsedilen Çin'in Arap Politika Belgesi'nin bir vurgusu, "barış ve güvenlik alanında işbirliği" başlığındadır. Ortadoğu bölgesinde ortaklaşa, işbirliğine dayalı ve uzun vadede sürdürülebilir bir güvenlik ortamı sağlanması, bu başlıkta altı çizilen hususlar arasında ilk sırada gelmektedir ('White Paper', 2016). Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki devletlerin kolektif işbirliğine dayanan bölgesel güvenlik mekanizması kurulmasına yönelik destek açıklaması da belgede yer almaktadır. Bunun yanında güvenlik işbirliğinin boyutları, askeri personel değişimi, silah ve teknoloji paylaşımı, ortak askeri tatbikatların düzenlenmesi gibi başlıklarla vurgulanmıştır. Dönüşen güvenlik politikalarına uygun olarak, Çin'in iç güvenlik tehditleriyle ve terörizmle mücadelesine ayrıca uzun bir paragraf açıldığı, istihbarat paylaşımı ve terörle mücadele için ortaklık başlıklarının vurgulandığı da bu belgede görülmektedir.

Ortak askeri tatbikatlar üzerinden, yukarıdaki resmi belgelerde vurgulanan başlıkların somut askeri işbirliği ve operasyonlara nasıl dönüştüğü incelenebilir. 2019 yılının Temmuz ayında paylaşılan Yeni Dönemde Çin'in Ulusal Savunmasına İlişkin Politika Belgesi'nde sıralandığı üzere, Çin Halk Kurtuluş Ordusu ve Çin Halk Silahlı Polis Gücü dış ülkelerde toplamda 17 ortak tatbikat ve eğitime katılmıştır. Bunlar arasında Pakistan'la 2016'da Terörle Mücadelede Ortak Dostluk Eğitimi ve 2018'de Şahin Ortak Tatbikatı, Suudi Arabistan'la 2016'da gerçekleştirilen Ortak Özel Kuvvetler Terörle Mücadele Eğitimi gibi programlar bulunmaktadır. Bu listede tarih aralığı sebebiyle yer verilmeyen fakat belki de en dikkat çekici olan, NATO müttefiki Türkiye ile birlikte ve Türkiye topraklarında icra edilen 2010 Anadolu Kartalı tatbikatıdır.

Bu ortak tatbikata Çin'in katılımı, sadece Ortadoğu açısından değil; Çin hava kuvvetlerinin müttefik topraklarında düzenlenen bir tatbikata katılımı bakımından, NATO için de bir ilk olma özelliği taşımaktadır (Zambelis, 2011).

Bu yüzden ki Türkiye, askeri teknoloji hırsızlığını engellemek için özellikle F16 savaş uçaklarının tatbikatta yer almaması, askeri manevralar konusunda bilgi paylaşılmaması konusunda batılı müttefiklerine güvence vermiştir. Çin Halk Kurtuluş Ordusu ve özellikle Hava Kuvvetleri'nin NATO üyesi bir ülkenin topraklarında, NATO askeri yapısına dâhil Türk Silahlı Kuvvetleri'yle yapacağı tatbikata yönelik üst perdeden eleştiriler ancak böylece azaltılabilmektedir (Reuters, 2010). Türkiye'nin batılı müttefikleriyle olan ilişkilerinin sorgulanmaya başladığı döneme denk gelen bu gelişmenin arka planında kalan boyut ise; bir NATO ülkesi özelinde dahi Çin'in Ortadoğu güvenlik konularında görünür olmaya başlamasıdır (Pan, 2016). Üstelik değinilen bu tatbikat, Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun 8 Ekim 2010'da gerçekleştirdiği, ikili ilişkileri geliştirme hedefinin paylaşıldığı ve taraflar arasında stratejik işbirliğinin ilan edildiği Ankara ziyaretinden birkaç gün önce gerçekleştirilmesi bakımından zamanlamasıyla ayrıca dikkat çekicidir.

Wen'in Türkiye ziyaretiyle ikili ilişkiler stratejik işbirliği düzeyine yükseltilmiş, terörle mücadele başlığında ortak çalışmaların yapılması kararlaştırılmış, taraflar arasındaki ticaret hacmini 100 milyar dolara çıkartma hedefi vurgulanırken ticari ilişkilerin de ulusal para birimleri üzerinden yürütüleceği ilan edilmiştir. Bu mutabakat, aslında Çin'in Ortadoğu'daki ortaklık çerçeve anlaşmalarının başlangıcı sayılabilir. Daha iddialı güvenlik politikasına evrilmenin ilk adımı sayılabilecek ve Chau'nun (2011) bilinçli bir meydan okuma olarak sunduğu bölgenin yükselen gücü Türkiye'ye yönelik bu hamle, Çin-Ortadoğu güvenlik ilişkilerinde büyük stratejinin çıkarlar doğrultusunda yeni şartlara uyum sağlaması olarak düşünülmelidir. Tablo-1'de sıralanan ortaklık anlaşmaları, Çin ile imzacı ülke arasındaki ilişkilerin önemi doğrultusunda farklı isimlendirmelere sahiptir. Çin'in, çok yakın ilişkilere sahip olduğu veya G20 üyesi olan bir bölge ülkesiyle kurduğu ortaklığı tanımlarken yaptığı adlandırma ile diğer devletlerle ortaklığını nitelemesindeki farklılık, Balzacq, Dombrowski ve Reich'in (2019:23-26) işaret ettiği, büyük strateji tercihlerinin hangi diğer seçeneklere rağmen tercih edilip uygulandığının da örneğidir.

Tablo-1: Çin'in geliştirdiği ortaklık türleri

Ortaklık Türü	Hedefler
Kapsamlı Stratejik Ortaklık	Küresel ve bölgesel konularda tam işbirliği ve kalkınma
Stratejik Ortaklık	Küresel ve bölgesel konularda askeri başlıklar dahil koordinasyon
Kapsamlı İşbirliği Ortaklığı	Üst seviye ziyaretlerin koordinasyonu, çeşitli başlıklarda iletişimin güçlendirilmesi ve ortak çıkarlara ilişkin konularda uzlaşmayı artırma
Dostça İşbirliği Ortaklığı	Ticaret gibi ikili konularda işbirliğini artırma
İşbirliği Ortaklığı	Karşılıklı saygı ve ortak çıkarlara dayalı başlıklarda işbirliğini geliştirme

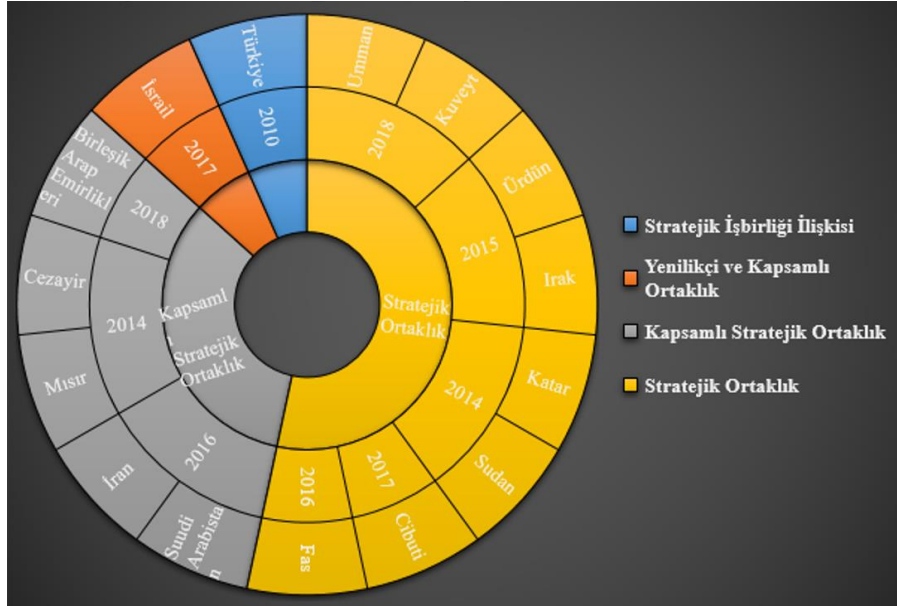
Tablo -1 Kaynak: "Quick Guide to China's Diplomatic Levels", South China Morning Post, 20 Ocak 2016.

Farklı içeriklerle tesis edilen bu ortaklık anlaşmaları Çin'in Ortadoğu güvenlik politikasında iki açıdan önemlidir. İlk olarak bu ortaklıklar, Çin ile Ortadoğu devletleri arasındaki ikili ilişkileri geliştirmesi ve derinleştirilmesi, sürdürülebilir kalkınmayı sağlama gibi amaçlara sahip ortak siyasi iradeyi ortaya koyması ve işbirliği mekanizmalarının kurumsallaşması için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Büyük stratejinin uzun erimli hedefleri düşünüldüğünde bu anlaşmalar, işbirliği için bir zemin oluşturmaktadır. İkinci olarak bu anlaşmalar, büyük stratejideki taraf tutmama ilkesine, kazan-kazan ilişkisi kurma hedefine ve Wang Yi'nin (2022) ifade ettiği Ortadoğu'da yeni bir güvenlik çerçevesi tesis edilmesine uygun adımlardır. Xi Jinping döneminde, bölge içindeki sorunları ve dengeleri gözetererek yeni şartlara uyum sağlayan bu ortaklık anlaşmaları, süratle tüm Ortadoğu ülkelerini kapsamıştır.

Tablo-2'de görüldüğü üzere bu politikada dikkat çekilmesi gereken ilk husus, 2016 başında ilan edilen Çin'in Arap Politika Belgesi sonrasında ortaklık anlaşmalarının sayısının hızla artmasıdır. Özellikle Arap devletlerine karşı Çin'in önce kendi siyasi tavrını açıklayıp sonrasında bu ortaklıkları hayata geçirmesi, farklı bölgelerde izlediği dış politika girişimleriyle tutarlıdır. Barışçıl büyük strateji yorumlarına uygun şekilde, tüm taraflarla diyalog ve ortaklık arayışında görülen diğer bir husus, Çin'in aralarında sorun olan ülkelerle eşzamanlı olarak bu tür anlaşmalar imzalamasında görülebilir. İran ile Suudi Arabistan arasında bir öncelik olmadığını vurgular şekilde, aynı senede ve aynı başlıkla bir ortaklık ilanının yapılması, bölgesel çekişmelere taraf olmama ilkesinin sonucudur. İsrail

ile ilan edilen ortaklığın, pek çok Arap devleti ile benzer anlaşmanın imzalanmasının sonrasına bırakılması da aynı politikanın bir sonucudur.

Tablo-2: Çin'in Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile Ortaklıklar

Ortaklık anlaşmalarının içeriklerindeki olgusal benzerlikler ve farklılıklar, Çin büyük stratejisinin süreklilik ve yeni duruma adaptasyon özelliklerini yansıtmaktadır. Bu açıdan üç unsur dikkat çekicidir. İlk olarak, Çin'in Ortadoğu devletleriyle imzaladığı bu ortaklık anlaşmaları, dünyanın farklı bölgelerindeki devletlerle kurduğu ortaklıklara benzer içeriklere sahiptir. Yu'ya (2015:1067-1068) göre sadece ekonomik ilişkileri değil, siyasi ilişkileri ve yumuşak/sert güç başlıklarını da içeren bu ortaklıklar, Çin'in uluslararası sistemdeki yükselişine katkı sunmaktadır. Yeni Çin diplomasisi, Xi Jinping'in liderlik kültürünün oluşmaya başladığı 2014 yılında ilan edilmiştir. Kazan kazan vurgusuna sahip diplomatik ilişkilerin siyasi çıktısı olan ortaklık anlaşmaları, farklı bölgelerdeki devletlerle de imzalanmıştır. Bu bakımdan ortaklıklar Ortadoğu'ya özgü olarak nitelenemez; aksine büyük stratejinin tutarlılık unsuru açısından genel dış politika davranışına ve farklı bölgeleri kapsayan Çin'in genel vizyonu ile (Çin-Afrika İşbirliği Vizyonu 2035 veya Çin-Pasifik Ada Ülkeleri Stratejik Ortaklığı, vd.) uyum gösterir. Çin, farklı bölgelerle tesis ettiği ilişkilerinde de güvenlik unsurunu öne çıkarmaktadır. Çin-Latin Amerika Yüksek Düzeyli Savunma Forumu (2012), Çin Seddi Terörizmle Mücadele Uluslararası Forumu (2016), Dörtlü İşbirliği ve

Koordinasyon Mekanizması (2016), Çin-Afrika Savunma ve Güvenlik Forumu (2018) bu yeni diplomasinin ve güvenlik stratejisinin, farklı bölgeleri kapsayan bütüncülüğünün sonucudur ('White Paper', 2019).

İkinci olarak, büyük stratejinin çıkarlarda süreklilik vurgusunu gösterir ortaklık içerikleri, Çin'in bölgeyle kurduğu ilişkilerin genel içerikleriyle ve öncelik tanınan konularla uyumludur. Örnek olarak, bütün ortaklık anlaşmaları ekonomik ve teknik ortaklıkları geliştirme, diplomatik ve askeri işbirliklerini kurumsallaştırma, insani ve kültürel konularda etkin iletişim sağlama, üst düzey ziyaretleri artırma gibi içeriklere sahiptir. Herhangi bir alt başlığa hususi bir önem atfedilmediği gibi kapsayıcı ifadelerle ortaklık zemini kurulması hedeflenmiştir. Kurulan ortaklık zemini, Xi Jinping döneminde yükselen büyük güç stratejisi izleme ve yeni bir uluslararası ilişkiler anlayışı tesis etme muhakemesiyle uyumludur. Wang Yi'nin (2014b) ifade ettiği bu büyük strateji çıktısı, artık sadece ekonomik değil, güvenliği de öne çıkartarak ikili ilişkileri yeniden şekillendirmektedir.

Ortaklık anlaşmalarının farklılık boyutunu gösterecek üçüncü noktaysa, hem Çin'in hem de ortaklık anlaşmasını imzalayan devletlerin farklı beklentileriyle yeni içeriklerin ortaklık metinlerinde yer alışı görülebilir. Bu içerikler, başarılı büyük stratejinin çıkarlar doğrultusunda yeni gelişmelere adapte olması gerekliliğini de karşılamaktadır. Yeni güvenlik tehditleriyle mücadele, iç güvenlik sorunları ve askeri modernizasyon talepleri doğrultusunda teknoloji transferi, askeri modernizasyon ortaklıkları, veri paylaşımının sağlanması, suçluların iadesi, hukuki yaptırımların eşgüdümü hem Çin'in hem de bölge ülkelerinin iç ve bölgesel güvenlik stratejilerine uygundur (China Daily, 2016). Sadece güvenlik boyutunda değil ekonomik alanda, örneğin Kuşak Yol İnisiyatifi üzerinden icra mekanizmalarının eşgüdümü veya Körfez ülkelerinin yenilenebilir enerji yatırımlarını artırma, sanayi üretimini çeşitlendirme çabaları gibi yeni konular da ortaklık metinlerinde yer bulmuştur (Gulf News, 2018). Bu çerçevede, agresifleşen Çin büyük stratejisi yorumlarının öne çıkarttığı güvenlik unsurlarından biri, Ortadoğu devletleriyle kurulan askeri ilişkilerin çeşitlenen içeriğine ilişkindir. Güvenlik alanında ortak askeri tatbikatların yapılması, askeri personelin eğitim gibi amaçlarla karşılıklı ziyaretlerin ve eğitim programlarının başlatılması bu analizlerin işaret ettiği somut sonuçlardır.

Xi Jinping döneminde farklı adlandırılmalara sahip olsa da tüm bölgeye yayılan bu ortaklık girişimi, neredeyse tüm devletleri kapsayıcı sonuç vermiş, muhatapların siyasi iradelerinin bulunduğu bir zemin oluşturmuştur (Fulton, 2019; Kuo ve Huang, 2021). Xi Jinping ile birlikte Ortadoğu'da hızla sonuç alınması, bölgenin Çin dış siyasetinde artan öneminin ve bölgeden Çin ile işbirliği kurmaya yönelik teveccühün tezahürüdür (Sun, 2019). Kazan-kazan vurgusu ve kalkınmacı işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirme çağrısıyla şekillenen Çin'in büyük güç

imajındaki değişim, ilk olumlu etkidir. Ortaklıkları kolaylaştıran bir diğer unsur, bir büyük prensip olarak görülebilecek içişlerine karışmama ilkesine bağlılıktır. Rejim değişikliği çabaları veya uluslararası yaptırımlarla farklı rejimlere yönelik herhangi bir baskı unsurunun kullanılmasına karşı çıkılmasıyla somutlaşan bu unsur, ABD veya Rusya'nın aksine bölgesel çatışmalarda taraf tutulmasını önleyen sonuçlara sahiptir. Barışçıl büyük strateji yorumlarında vurgulanan herhangi bir rejimi yalnızlaştırmama, ideolojik saiklerle hareket etmeme ve müttefiklik ilişkilerine göre taraf tutmama tavrı, Çin'in güvenlik konuları dâhil ikili ilişkilerini geliştirirken pek çok bölgede genel olarak benimsediği büyük prensiptir. (Strüver, 2017)

Son olarak anlaşmalarla tesis edilen ortaklık zemini, Çin'in inşa ettiği alternatif büyük güç imajına uygun olarak enerji arzının güvenliğini öncelerken, aynı zamanda arz çeşitliliğini artırmayı ve güvenlik ilişkilerinde işbirliğine dayalı bir çerçeve oluşturmayı esas almaktadır. Tıpkı 2003'te Hu Jintao'nun Malakka Boğazı İkilemine dikkat çekmesi gibi, enerji arzının güvenliği için Hürmüz Boğazı başta olmak üzere Ortadoğu'daki enerji güzergâhları, Çin için benzer bir hayati öneme sahiptir. Genel olarak bölgedeki istikrarsızlığı ve çatışmayı önlemede Çin diplomasisi, zor unsurlarını öncelemek yerine kapsayıcı bir söylem kullanmaktadır. Öyle ki, Arap Kalkışmaları sonrası iç savaşa yol açan çatışmalarda Çin, sorumlu büyük güç vurgusu yaparak tüm taraflarla diyalog kurulması çağrısı yapmıştır. (China Daily, 2012) Örneğin Suriye konusunda, kapsayıcı bir çözüm sunmayacağı ve rejim değişikliğini hedeflediği gerekçesiyle, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu karar taslaklarını Rusya ile birlikte veto etmiştir.

Bu kapsayıcı söylem, aynı zamanda Çin'in terörizm, bölücülük ve köktendincilikten oluşan "Üç Kötü Güç" ile mücadelesi kapsamında değerlendirildiğinde, iç güvenlik kaygılarına, yabancı savaşçılar meselesine ve yurtdışındaki muhalif gruplara karşı izlenen politikaya katkı sunmaktadır. Özellikle Çin vatandaşlarının da saflarına katıldığı ve Çin'i doğrudan hedef alan açıklamalar yapmış olan IŞİD ile mücadele, terörizm ve aşırılıkla mücadelede işbirliğinin somut hedefleri arasındadır. Uygur kökenli yabancı savaşçıların gerek Suriye'deki muhalif gruplara gerekse farklı terör örgütlerine katılımına rağmen Çin, askeri çatışmaya taraf olmamıştır. (Greitens, Lee, ve Yazıcı, 2019) Bu tutum sadece Uygur meselesi bağlamında değil, Çin Komünist Partisi'nin ve rejimin istikrarı ile Çin'in Kuşak Yol İniyatifi yatırımlarının güvenliği açısından da önemlidir. (Duchâtel, 2019) Ayrıca güvenlik ilişkilerinin kazan-kazan boyutu, Ortadoğu'daki rejimlerin güvenliği açısından da metinlerde bulunabilir.

Ortadoğu Silah Pazarında Çin'in Rolü

Ortadoğu, süregelen iç ve bölgesel çatışmaları ve dünyanın en çok silahlanmış devletlerinden bazılarını içermesi bakımından hem büyük güç

mücadelesinin hem bölgesel rekabetin hem de rejim güvenliği başta olmak üzere iç tehditlerle mücadelenin belirleyici olduğu bir güvenlik yapısına sahiptir. Soğuk Savaş dönemi ilişkilerinin kalıntısı ve büyük güç siyasetinin bir uzantısı olarak ABD ve Rusya, bölgedeki ülkelerin önemli silah tedarikçisi konumundadır. Tablo-3'te görüleceği üzere Türkiye, İsrail, Suudi Arabistan, Katar gibi ülkeler bu tedarik ilişkisini ABD ve Avrupa ülkeleri üzerinden kurarken; Irak, Cezayir ve Mısır'ın silah alımında ise Rusya hala önemli paya sahip ülke konumundadır. Ortadoğu ülkelerinin küresel silah ticaretindeki toplam ağırlığına ve tedarikçilerine bakıldığında Çin, rakiplerine göre yeni bir aktördür. Bu sebeple, bölgede hala başat bir tedarikçi olamasa dahi, sıfır seviyesinde olan pazar payındaki en ufak bir artış, Çin için kayda değer bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Tablo-3: Ortadoğu'daki Devletlerin Silah Tedariki

2016-2020 Dönemi	Küresel silah ticaretindeki payı (%)	1. Tedarikçi	2. Tedarikçi	3. Tedarikçi
Suudi Arabistan	11	ABD (%79%)	Birleşik Krallık (%9.3)	Fransa (%4)
Mısır	5.7	Rusya (%41)	Fransa (%28)	ABD (%8.7)
Cezayir	4.3	Rusya (%69)	Almanya (%12)	ÇİN (%10)
Katar	3.8	ABD (%47)	Fransa (%38)	Almanya (%7.5)
BAE	3	ABD (%64)	Fransa (%10)	Rusya (%4.7)
Pakistan	2.7	ÇİN (%74)	Rusya (%6.6)	İtalya (%5.9)
Irak	2.5	ABD (%41)	Rusya (%34)	Güney Kore (%12)
İsrail	1.9	ABD (%92)	Almanya (%5.9)	İtalya (%~2)
Türkiye	1.5	ABD (%29)	İtalya (%27)	İspanya (%21)
Umman	1.2	Birleşik Krallık (%47)	Almanya (%5.9)	İtalya (%2.3)
Ürdün	0.9	ABD (%36)	Hollanda (%22)	BAE (%11)

Tablo-3 Kaynak: SIPRI Trends in International Arms Transfers 2020.

2017-2021 döneminde Çin, %4.6'lık payla küresel silah ihracatında dördüncü, %4.8'lik bir payla küresel silah ithalatında beşinci konumdadır (Wezeman vd., 2022). Ortadoğu silah pazarına ancak 1980'lerde girebilen Çin'in gelişen askeri sanayisi ve teknolojisi, Tayvan veya Japonya gibi komşularının aksine, Ortadoğu ülkelerince bir tehdit olarak görülmemiştir. Öte yandan, Batılı ortaklarıyla sorunlar yaşayan Ortadoğu devletleri, rejim güvenliği ve bölgesel rekabetteki ihtiyaçları doğrultusunda Çin ile güvenlik işbirliği kurmaktan çekinmemiştir. Üstelik Batılı ortaklarının aksine, Çin'in insan hakları konusunda hassasiyete, kamuoyu baskısına veya demokratikleşme üzerinden yöneltilebilecek eleştirilere sahip olmadığı düşünüldüğünde, Çin ile güvenlik ilişkilerinin önünde siyasi bir engel kalmamaktadır.

Çin ile Batı Asya bağlantısında hayati öneme sahip ülke olarak nitelenen Pakistan'ın Çin ile ilişkileri, güvenlik bağlamında da öne çıkmaktadır (Khetran, 2016). Çünkü ekonomik işbirliği ve altyapı yatırımları odaklı başlayıp güvenlik ve askeri işbirliği ile çeşitlenen Çin-Pakistan ortaklığı, Çin açısından Ortadoğu, Orta Asya ve Güney Asya ülkeleriyle ortaklıklar için örnek olarak nitelenmektedir (Boni, 2020). Karşılıklı çıkarlara dayalı güçlenip siyasi, ekonomik ve güvenlik işbirlikleriyle gelişen çok katmanlı bir Çin-Pakistan ortaklığı, bu örnek nitelenmesinin hedeflerini ifade etmektedir. Bu yüzdendir ki, Çin'in Xi Jinping döneminde büyük önem atfederek başladığı Kuşak Yol İnisiyatifi'nin öncü uygulaması Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru hızla hayata geçirilmiştir. Silah satışı ilişkileri, bir tür yayılma etkisiyle bundan olumlu etkilenmiştir. Öyle ki, Pekin açısından jeostratejik kazanımlarla desteklenecek bu ortaklıkla Çin'in Pakistan'ın silah tedarikindeki payı, Xi Jinping'in Kuşak Yol İnisiyatifi'ni ilan ettiği 2013 yılı öncesinde %35 seviyesindeyken 2016-2020 döneminde %74 seviyesine kadar çıkmıştır (Wezeman vd., 2021). Her ne kadar Pakistan, güvenlik ve terörle mücadelede işbirliği konusunda ABD için önemli bir ortak olsa da, nükleer bir güç olarak Çin ile geliştirdiği bu yakın güvenlik ortaklığı ve balistik füze programı, batılı yorumcular tarafından geçmişten bugüne dikkatle izlenen bir meseledir. Byman ve Cliff (1999) örneğindeki gibi, Çin büyük stratejisindeki sürekliliği yansıtan bu yorumlar, Çin'in güvenlik ilişkilerini geliştirmesinde engelleyici değil sadece geciktirici bir rol oynayabilmiştir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın dünyanın en çok silah ithal eden 25 ülkesinin 10'una ev sahipliği yaptığı düşünüldüğünde, rejim güvenliği ve bölgesel çatışmalar sebebiyle istikrarlı alıcıların bulunduğu Ortadoğu silah pazarına girme konusunda Çin de isteklidir. Çin, bu pazara sınırlı şekilde dâhil olurken, son 10 yıl içerisinde bölgeye silah ihracatını neredeyse iki katına çıkartmıştır. 2010'lu yılların ilk yarısında Ortadoğu pazarında %3.8 oranında paya sahip olan Çin, 2010'ların ikinci yarısında payını %7 seviyesine yükseltebilmiştir. Bu artışın, bölgenin küresel silah ticaretindeki payının %26'dan %33'e çıktığı döneme tekabül ettiği düşünüldüğünde, Çin'in silah ticaretindeki etkinliği daha dikkat çekicidir. Örnek

olarak, Çin'in Ortadoğu'daki silah ticaretinde Suudi Arabistan'ın payı 2010 öncesinde yok denilebilecek seviyedeysen, 2015'te %2, 2020'de %5,3 seviyesine kadar çıkmıştır. Enerji ilişkilerindeki karşılıklı bağımlılık paralelinde geliştiği söylenebilecek askeri işbirliğiyle Suudi Arabistan, Çin'den UAV insansız hava aracı ve DF-21 balistik füze sistemi satın alma ve 2017 yılında bu sistemin ortak üretimine başlama kararı almıştır (Al Tamimi, 2018. Gater-Smith, 2018).

Libya ve Yemen gibi çatışmalarda çeşitli gruplara destek sağlayan Körfez ülkelerine Çin'in silah satışı, batılı kaynaklarda yine bağımlılık ilişkisi üzerinden öne çıkartılmaktadır (Ningthoujam, 2021). Yemen'de Husi liderinin BAE tarafından alınmış Çin yapımı drone ile öldürülmesi gibi örnekler, bu silahların iç savaştaki gruplarca nasıl temin edildiğini de sorgulatmaktadır (Shaif ve Watling, 2018). 2012-2016 ile 2017-2021 dönemleri karşılaştırıldığında, Çin yapımı insansız hava aracının (Wing Loon ve CH-4) alıcıları Mısır, Ürdün, Irak ile çeşitlenmiş; Çin'in silah satışı, Suudi Arabistan'a 290%, Birleşik Arap Emirlikleri'ne 77% oranında artış göstermiştir (Oki, 2022). Son olarak Birleşmiş Milletler Konvansiyonel Silahlar Kaydı'na 2021'de Türkiye'nin bildirdiği üzere, Türk Silahlı Kuvvetleri envanterinde, iki ayrı tipte ve toplamda 3300 Çin yapımı makinalı tüfeğin (Type-80) olduğu kaydedilmiştir.

Tıpkı ABD Kongresi'nin bölge devletlerine yönelik 1980'lerdeki kısıtlamalarında olduğu gibi son dönemde karşılaşılan silah tedariki konusundaki engeller, Çin'e yeniden pazara dâhil olma fırsatı vermiştir. Ürdün'ün ABD'den Predator XP alımının sekteye uğraması sonrası Çin'in pazarda oluşan boşluğu doldurarak Ürdün'e drone satışı, büyük stratejinin işaret ettiği devamlılığı kanıtlamaktadır. Ayrıca ambargoların kalktığı dönemde İran'a Silkworm ve C-802 füzelerinin satışı, İran'ın balistik füze sistemi geliştirmesinde Çin'i model alışı ve olası savaş uçağı ve tank satışları da yeni fırsatların değerlendirilmesine örneklerdir. 2017'de Katar Krizi sürerken, Katar Ulusal Günü kutlamalarında Çin yapımı füze sisteminin görülmesi, Çin'in bölgeyle kurduğu askeri işbirliklerine ilişkin tartışmaya Katar'ı da eklemiştir. (Ramani, 2017. Panda, 2017).

Tüm silah satışlarının değerlendirilmesinde özetle iki unsuru vurgulamak gereklidir. Barışçıl büyük strateji analizlerinde de görüldüğü üzere Çin, ABD'nin müttefiklik ilişkilerine ve Ortadoğu'daki mevcut güvenlik ağına doğrudan bir meydan okuma içinde değildir. Fakat bölgeyle kurduğu ekonomik karşılıklı bağımlılık, güvenlik alanında da gelecekte dengeleri değiştirebilecek gelişmelerin ilk adımını kolaylaştırmaktadır (Kaulgud, 2022). İkinci olarak, silah satışı konusundaki en önemli husus, satışın miktarı veya toplam değerinden çok ticarete görülen artış eğilimidir ve büyük strateji açısından bunun devamlılığı en önemli noktadır. Agresifleşen büyük strateji yorumlarınca öne çıkartılan bu eğilim, Çin'in yeni teknoloji geliştirmesine, alternatif bir sağlayıcı olma rolüne ve güvenilir, ucuz bir tedarikçi olmasına dayanmaktadır (Segev ve Reimer, 2019).

Iddon, 2022). Bu artış eğilimi, ortak askeri tatbikatlar düzenleme, teknolojik modernizasyon ve askeri işbirliğinin geliştirilmesi hedeflerini paylaşan Çin'in Arap Politika Belgesinin içeriğiyle de uyumludur ('White Paper', 2016). Ayrıca bu hedeflerde, büyük stratejisinde süregelen çok taraflılık ilkesine, sisteme meydan okumak yerine uluslararası normlara bağlılığa yapılan atıflar sürdürülmüştür. Yeni Dönemde Ulusal Savunma başlığını taşıyan politika belgesinde vurgulandığı üzere Çin, NBC ve konvansiyonel silahlar ile terörle mücadele konularında 20'den fazla uluslararası anlaşma ve sözleşmeye taraf olmuştur ('White Paper', 2019).

Güvenlik siyaseti, sadece silah satışlarıyla ilgili değil aynı zamanda silah modernizasyon projeleri, yeni nesil tehditlere karşı önlemler, iç güvenlik açısından terörle mücadele ve rejim istikrarı için kullanılacak yeni teknolojik imkânlar gibi konu başlıklarını da kapsamaktadır (Mozur, 2018). Ortadoğu özelinde askeri modernizasyon konusundaki ilk krizlerden biri Türkiye ile Çin arasında, Ukrayna'dan 20 milyon dolar karşılığında satın alınan Kuznetsov sınıfı uçak kruvazörü Varyag (Riga) gemisinin Türk Boğazlarından geçişi esnasında yaşanmıştır. Geminin askeri amaçlarla değil turistik amaçlı kullanılacağı güvencesiyle, turizm ve ticaret konularında Çin tarafının Türkiye'ye verdiği tavizlerle geçiş için anlaşma sağlanmıştır (BBC, 2001). Geminin Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanması envanterinde Liaoning adıyla hizmet veren ilk uçak kruvazörü olarak modernize edilmesi, barışçıl büyük strateji değerlendirmelerinin yanıt veremediği hususlardan biridir.

Türkiye'nin yakın dönemde yaşadığı savunma füze sistemi krizinde Çin, sorun yaratan ilk aktörlerden de birisidir. Türkiye'nin savunma füze sistemi alım ihalesine Patriot(ABD), Samp-T Eurosam(AB), S-400(Rusya) sistemlerinin yanında FD-2000 sistemiyle Çin de teklif vermiştir. Teslim tarihi, fiyat, teknoloji transferi ve ortak üretim şartlarına uygunluk açısından teklif kabul edilmiştir. Bu gelişme, ABD'nin bölgedeki güvenlik ağında yarattığı boşluğu Çin'in, üstelik bir NATO müttefikine silah satışıyla doldurma girişimi olarak değerlendirilmiştir. Pan (2016), Türkiye ile Çin arasında sağlanan mutabakatı, Çin'in güvenlik ilişkilerinde ileri teknolojik silahlarda dahi nasıl bir alternatif sağlayıcı, fiyat avantajı ve teknoloji transferi ile mevcut pazarda nasıl güçlü bir rakip olabildiği üzerinden yorumlamıştır. Çin Hassas Makina İthalat-İhracat Şirketi üzerinden HQ-9 yerden-havaya füze savunma sistemi geliştirmek, ileri teknoloji transferi için İstanbul'da ortak bir teknoloji merkezi kurmak da dâhil, şartlarda mutabık kalındığı söylene de NATO müttefiklerinden ihaleye gelen eleştiriler, Türk tarafına geri adım attırmıştır. Çin tarafı iptali, Türkiye'nin kendi kaynaklarıyla milli savunma sistemi geliştirme tercihi üzerinden açıklamış; Türk tarafıysa, teknoloji transferinde istenilen noktada buluşulamamasını iptale gerekçe olarak sunmuştur (Reuters, 2015). Sonrasında Rusya ile imzalanan S400 savunma sisteminin Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilere olumsuz etkisi düşünüldüğünde Çin'in bölgenin güvenlik sistemine müdahil oluşuna gösterilen tepkiler ve sonucunda

gelen iptal kararı dikkat çekicidir. Çin'in en başta böyle bir ihale yarışına girmesi agresif; meydan okumaksızın anlaşmadan vazgeçebilmesiye barışçıl büyük strateji değerlendirmelerinde öne çıkartılabilir.

Çin'in Ortadoğu'yla kurduğu güvenlik ilişkileri, Arap Kalkışmaları'nın statükocu devletleriyle kurduğu yakınlaşmayla ivme kazanmıştır (Singh, 2016). Büyük strateji unsurlarının bölgesel gelişmelerle sınındığı bu süreçte Çin, kendi iç güvenlik endişelerine de karşılık gelen işbirliği mekanizmaları kurmuştur. Ortadoğu rejimleri açısından muhalefetin bastırılması, rejim güvenliğinin sağlanması, iç savaflara müdahil olunması, istihbarat paylaşımı ve yeni nesil teknolojiler sayesinde içeride otoriterleşmenin daha ileri bir boyuta taşınması bakımından Çin, önemli tedarik olanakları sağlamıştır. Sınır aşan güvenlik tehditleri ve terörle mücadele gibi konularda uluslararası işbirliği pek çok ülkeyle sürdürülse de terör tanımı ve terörist takibi üzerinden istihbarat ve önleme faaliyetlerinin içeriği, rejim güvenliği açısından muhalif seslerin bastırılması, ayrılıkçı faaliyetlerin engellenmesi gibi farklı uygulamalar tartışılmıştır (Tseng, 2019). Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerin Çin ile yakınlaşması, siyasi muhaliflerin, gazetecilerin, insan hakları aktivistlerinin terörle mücadele kapsamında muamele görmesine olanak sağladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Asat, 2022).

Otoriter rejimler arasında dayanışma olarak eleştirilse dahi, Çin'in büyük stratejisinin prensip boyutunda Mao sonrası ideolojik saikleri bir kenarı bırakıp, güvenlik ilişkileri tesis ederken, muhatabı devletin otoriter mi demokratik mi olduğuna bakmaksızın ilişkilerini geliştirmeye çabaladığı, tarihsel sürekliliği anlamada göz ardı edilmemelidir (Kleine-Ahlbrandt ve Small, 2008. Olimat, 2013). Fakat rejim güvenliğini ve Çin Komünist Partisi iktidarını hedef alabilecek olası dış eleştirilere karşı takınılan tavır, Çin'in büyük stratejisindeki savunmacı noktanın en temel unsurlarından biridir. Bu yüzden Çin, çok daha faydacı, ülkelerle ilişkilerini ve her sorunu ayrı bir odakla değerlendiren genel bir büyük prensiple, ulusal çıkarlarına uygun ortaklık ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır (Chaziza, 2019). Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi (2014), Çin'in bu tarafsız ve diğer devletlerin rejim türlerinden bağımsız dış politika bakışını “dört destek” üzerinden şu şekilde özetlemiştir:

Çin, Arap devletlerinin kendi tayin ettikleri yolları takip etmelerini, politik araçlarla bölgedeki sorunlu meselelere çözüm bulmalarını, Çin ile kazan kazan ilişkisine dayalı ortak bir kalkınma işbirliğine girmelerini ve bu ülkelerin bölgesel ve uluslararası sorunların çözümünde meşru haklarını ve çıkarlarını koruyarak daha önemli roller üstlenmelerini desteklemektedir.

Çin'in Ortadoğu'daki Askeri Varlığı

Çin'in büyük stratejisinin hâlâ belirleyicisi olan savunmacı tutum, bölgedeki herhangi bir silahlı çatışmaya Çin'in askeri olarak müdahil olmasının önündeki en önemli engeldir. Çin diğer devletlerin iç işlerine karışmama ilkesini sürdürürken, bölgesel sorunlarda ya da silahlı çatışmalarda yalnızlaştırıcı, tek tarafı destekleyici tavırdan kaçınmaktadır. Bunun yerine, askeri sorunların çözümünde özellikle bölgesel ve uluslararası örgütlerin girişimlerini ve tarafların diyalogla çözüme ulaşmalarını desteklemektedir. Sorumlu bir küresel aktör olma iddiasının gereği olarak da BM Barış Gücü misyonlarına ve insani yardım operasyonlarına en çok katkı sunan ülkelerden birisidir. Geçmişten bugüne artan BM misyonlarındaki Çin askeri varlığı, Lübnan'da UNIFIL (Nisan 2006), Sudan'da UNAMID (Kasım 2007), Güney Sudan'da UNMISS (Ocak 2012) ve Mali'de MINUSMA (Ocak 2014) gibi misyonlara sağlanan askeri personel desteği üzerinden Çin'in Yeni Dönemde Ulusal Savunma Politika Belgesinde vurgulanmaktadır ("White Paper", 2019). UNMISS (1058), MINUSMA (422), UNIFIL (419), MONUSCO (232), UNISFA (86), MINURSO (10), UNFICYP (4), UNTSO (3), ve UNITAMS (1) olmak üzere Çin'in BM Barışı Koruma misyonlarına katkısı, askeri personel olarak 1152 kişi, uzman ve sivil görevliler eklendiğinde toplamda 2000 kişinin üzerindedir ("United Nations...", 2022).

Çin Halk Kurtuluş Ordusu Deniz Kuvvetleri'nin Aden Körfezi, Bâbülmendep Boğazı, Guardafui (Re'süasir) Boğazı ve Somali Denizi'ndeki refakat ve koruma görevleri, fırkateyn, tedarik gemisi, helikopter ve 700'den fazla personel desteğiyle yürütülmekte; Cibuti, Kenya, Pakistan, Umman ve Suudi Arabistan limanlarının kullanımıyla bu görevler ifa edilmektedir (Xinhua, 2014a). Çin donanması, son 10 yılda toplamda 26000 askeri personelinin dâhil olduğu operasyonlarda toplamda 6595 gemiye refakat etmiş, 60 Çinli ve yabancı geminin kurtarıma operasyonuna katılmıştır. Bu uluslararası misyonlarda korsanlıkla mücadele faaliyetlerine katılan Çin askeri varlığı, Çin donanmasının intikal, iaşe ve demirleme gibi ihtiyaçları konusunda tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bu gerekçeyle, Çin'in yakın tarihte Seyşeller'de planlanan fakat iptal edilen donanma lojistik ikmal üssü projesinin, Cibuti'nin Tacura Körfezi kuzeyindeki Obuk (Ubuk) limanında hayata geçirilmesine karar verilmiştir. Çin'in tarihinde ilk kez anakara dışında askeri amaçlı bir üs kurma kararı ve bunun için Cibuti'nin seçilmesi, Çin'in Ortadoğu politikası açısından üç önemli unsura sahiptir. ABD'nin Camp Lemonnier üssünün karşı kıyısında kurulacak bu üs, dünya deniz ticaretinin neredeyse üçte birinin geçtiği ve petrol ticaretinin %15'lik kısmının güzergâhı olan Bâbülmendep Boğazı üzerinde olması sebebiyle jeopolitik konumu açısından dikkat çekicidir (Dorsey, 2019).

İkinci olarak üs bölgesinin kuzeyindeki Yemen'de devam eden iç savaş, güneyindeki Somali'de süren korsanlık faaliyetleri ve El-Şebab gibi terör

örgütlerinin etkinliği ve batısındaki Sudan ve Güney Sudan'daki çatışmalar düşünüldüğünde, bu coğrafyadaki askeri varlık, sadece Çin açısından değil, Çin'in katkı vereceği BM misyonlarının faaliyetleri ve bölgesel istikrarsızlıkla mücadele için de önemli potansiyele sahiptir. Coğrafi konumu ve çevre ülkelerin durumları dışında son olarak, Çin'in Cibuti ile kurduğu yüksek yoğunluklu yatırım, altyapı ve ticaret ilişkileri düşünüldüğünde, bu deniz aşırı üsün kurulması Çin'in Ortadoğu ülkeleriyle kurduğu ekonomik ilişkilerin güvenlik boyutuna nasıl hızla evrilebileceğinin bir örneğini teşkil etmektedir. Çin askeri yetkilileri, Xi Jinping'in dış politika öncelikleri çerçevesinde, deniz aşırı askeri ve donanma üslerinin kurulmaya devam edeceğini açıklamıştır (Page, 2019). Bu da Cibuti'deki Çin askeri varlığının, büyük stratejisindeki değişim ve yeni fırsatlardan yararlanma çabaları uyarınca son olmayacağını kanıtlar niteliktedir. Bu husus, çalışma boyunca güvenlik ilişkileri üzerinden analiz edilen Çin büyük stratejisindeki dönüşümü ve Xi Jinping dönemindeki güvenlik politikalarını teyit etmektedir. Çin'in artan askeri varlığı ve deniz aşırı ilk askeri üs kurma kararı, agresifleşen büyük strateji yorumlarında öne çıkartılırken, uluslararası misyonlar üzerinden bölgesel istikrara katkısı, barışçıl değerlendirmelerde kullanılan bir unsur olmaktadır.

Sonuç

Xi Jinping döneminde Çin'in Ortadoğu'da izlediği güvenlik stratejisi, Çin büyük stratejisine ilişkin tartışmalar ışığında değerlendirildiğine iki yorum öne çıkmaktadır. İlk olarak barışçıl olarak değerlendirilen büyük stratejisine uyumlu olarak Çin, Ortadoğu ile güvenlik ilişkileri kurarken çatışmalara taraf olmama, bölgesel istikrarı öncelikle ve kendi iç ve bölgesel güvenlik ihtiyacına uygun hareket etme gibi önceliklerini geçmişten bugüne sürdürmektedir. Bu bakımdan çalışmanın gelişme kısmında sıralanan olgular, bu süreklilik ve genel dış politika ilkelerine uyumlu olarak değerlendirilebilir. Ortadoğu devletleriyle ortaklık anlaşmaları imzalarken bölgesel dinamiklere dikkat edilmesi, terörle mücadele ve askeri işbirliği hedeflerini paylaşan ülkelerle ortak tatbikatlara katılımı ve iç işlerine karışmama, bölgesel çatışmalarda taraf tutmama prensiplerine bağlılık üzerinden Xi Jinping'in sorumlu büyük güç diplomasisi bunlara örnek verilebilir. Öte yandan büyük stratejinin devamlılık vurgusunu gösterir şekilde Çin yönetimi, tıpkı 1980'lerde ABD'nin bölgede yarattığı boşluktan faydalandığı gibi, 2011'de başlayan Arap Kalkışmaları sonrası bölge devletlerinin güvenlik ihtiyaçları ve batılı müttefikleriyle sorunlarını, kendi silah ticaretini arttırmada bir fırsat olarak kullanmıştır. Fakat bu gerçekleşirken, silah kontrolünü sağlayan uluslararası anlaşmalara bağlılığını vurgulamaya devam etmiştir. BM Misyonlarına katkı sağlayıp Cibuti'de üs kurma kararı alarak askeri varlığını arttırsa da askeri çatışmalara doğrudan taraf olmaktan kaçınmış, Suriye ve Yemen gibi iç savaş

yaşanan ülkelerde diplomatik çözüme ve çatışan tüm taraflarla diyaloga yönelik çağrı yapmıştır.

İkinci olarak daha saldırgan dönüşüm yaşadığı iddia edilen Çin büyük stratejisi yorumlarında aynı olgular farklı açıdan değerlendirmiştir. Öncelikle, gerekçesi ve amaçlarına bakılmaksızın Çin'in Ortadoğu'da artan askeri varlığı öne çıkartılmakta, ilk kez ülke dışında askeri üs kurmak için Bâbülmendep Boğazı gibi stratejik bölgeyi seçmesi bu agresif dönüşümün örneği olarak sunulmaktadır. Çin'in son on yılda Ortadoğu silah ticaretinde artan varlığı, büyük stratejinin genel politik amaçlara uyumluluğu çerçevesinde güvenilir, ucuz ve yeni teknolojiler geliştiren bir rakip tedarikçi olma özellikleriyle açıklanmaktadır. Çin dış politikasında ve güvenlik stratejisinde söylem düzeyinde çatışmalara taraf olmama ve iç işlerine müdahil olmama ilkesi vurgulansa da bu siyaset, aslında mevcut rejimlere destek sağlayan bir tutum olarak değerlendirilmiş; farklı ülkeler üzerinden sağlanan silah tedarikinin iç savaş bölgelerindeki askeri sonuçları öne çıkartılmıştır. Ayrıca bölgedeki güvenlik stratejisi, yeni güvenlik tehditleriyle ve Çin'in iç güvenlik sorunlarıyla mücadelesinin bir uzantısı olarak görülmektedir. Fakat en çok vurgulanan unsur, güvenlik politikalarındaki dönüşümün Xi Jinping döneminde büyük ivme kazanmasına ilişkindir. Son on yılda daha iddialı bir yaklaşımla yürütülen Çin diplomasisi ve Kuşak Yol İnisiyatifi gibi ekonomik girişimlerle birlikte düşünüldüğünde, güvenlik stratejisinin hem bütüncülük hem de yeni şartlara uyum açısından agresif dönüşüm yaşadığı öne sürülmektedir.

Çalışmada ele alınan olgular ve bu iki yorum ışığında bu çalışma, Çin büyük stratejisinin daha iddialı yönde bir dönüşüm yaşadığı, bunun güvenlik politikasında yansımaları olduğu, ancak esas olarak savunmacı amaçlarını muhafaza ettiğini iddia etmektedir. Bu iddiayı kanıtlar üç neden vurgulanmalıdır. İlk olarak Çin'in ortaklık anlaşmalarıyla bir işbirliği zemini sağladığı ve bunun güvenlik stratejisinin inşasında yeni ve önemli bir aşama olduğu değerlendirilmesidir. Fakat, agresif büyük strateji yorumunun öne çıkarttığı şekilde, bu ortaklıkların askeri çatışmalara müdahil olmaya, bölge güvenlik yapısına meydan okumaya neden olması henüz mümkün değildir. Böyle bir amaç ilan edilmediği gibi, Çin'in resmi söylemi bunun tam tersini vurgulamaktadır. Ayrıca Ortadoğu'daki güvenlik politikası sadece bölgeyle sınırlı değildir; üçüncü dünyanın tamamı tarafından dikkatle izlenmektedir. Kalkınmacı işbirliği, kazan-kazan söylemi ve sorumluluk vurgusuyla dönüşen Çin büyük stratejisi, inşa ettiği büyük güç imajına zarar vermekten kaçınacaktır (Chen, 2021).

İkinci olarak Çin'in Ortadoğu'daki güvenlik politikalarında, ekonomik ilişkilerin yayılma etkisi göz ardı edilemez. Enerji arzının güvenliği, ticaret ortaklıklarının sürekliliği, bölgesel istikrarın sağlanması, barış ve güvenliğin korunması ve "free-rider" eleştirilerinin aksine sorumlu büyük güç olarak bölgedeki sorunların çözümüne katkı sunma çabası bu yayılmanın güvenlik

uzantısıdır. Bu sebeple devletlere yaptırım uygulamak veya onları yalnızlaştırmak yerine, silah ticaretinde olduğu gibi sisteme dâhil olarak güvenlik unsurlarını kontrol edebilir bir pozisyon almak, Çin'in kendine atfettiği büyük güç sorumluluğu ve dış politika anlayışı açısından önemlidir. Agresif dönüşüm yorumlarında örnek verilen, ekonomiden güvenliğe yayılan bu çok boyutlu stratejiye rağmen Çin, Ortadoğu'da ABD benzeri bir güvenlik sağlayıcısı rolünü üstlenmekten kaçınmaktadır. Çin'in uluslararası denetim mekanizmalarında bulunuşu, güvenliğin farklı boyutlarına ilişkin uluslararası kuruluşlarda da Çinli idarecilerin (Interpol'de Meng Hongwei gibi) önemli pozisyonlar alması, yine bu sorumlu büyük güç imajının ve hala savunmacı esaslarla dönüşen büyük stratejisinin sonucudur. Xi Jinping döneminde "üç kötü güç" ve yeni tehditlerle mücadele gibi amaçlar savunmacı esaslarla güvenlik politikalarını şekillendirse de kalkınmacı işbirliği tesisi, Kuşak Yol İnisiyatifi'nin başarıyla uygulanması ve enerji arzının güvenliği gibi konular Çin'in Ortadoğu'ya yönelik güvenlik stratejisinde ve ekonomik kalkınmasının sürekliliğinde hayati önemini korumaktadır.

Son olarak her iki büyük strateji yorumunun çıkarımlarının dayandığı en önemli etken, başarılı büyük strateji değerlendirmelerinin vurguladığı üzere, çıkarları korumak için yeni şartlara uyum sağlanmasında yatmaktadır. Bölgedeki yeni şartlar ve özellikle bölgenin güvenlik yapısı, Arap Kalkışmaları'nın yarattığı istikrarsızlık ve çatışmalarla hala dönüşmektedir. ABD'nin Asya'ya Dönüş stratejisi ilan edilirken sadece Çin'in yükselişi gerçeği değil, Xi Jinping döneminde öne çıkan daha iddialı dış politika tercihleri bölgeyi agresif büyük strateji yorumlarının olası çekişme alanı olarak öne çıkartmaktadır (Mearsheimer, 2010). Silah ticaretinde, askeri tatbikatlara katılımı ve ortaklık anlaşmalarındaki karşılıklı iradede görüldüğü üzere Çin, bölgede daha aktif büyük güç siyaseti izlemektedir. Ayrıca bölgedeki rejimler açısından, onların politika tercihlerini meşrulaştıracak, en azından eleştirmeyecek bir büyük güç olarak konumlanmaktadır. Xi Jinping'in "Asya Asyalıdır" söylemiyle Batı Asya'nın da güvenliğinin Asyalı devletler ve halklar tarafından sağlanmasına yaptığı atf, Çin'in diğer büyük güçlere karşı meydan okuyucu olmasa da dengeleyici bir unsur olabileceğini göstermektedir (Ng, 2014. Burgman Jr., 2016). Tıpkı 1980'lerde ve 2010'larda Batılı ülkelerin yarattığı boşluklardan faydalanarak silah pazarına giren Çin'in, Ortadoğu güvenlik ağında ortaya çıkan yeni güç boşluklarını, bölgede sahip olduğu hayati çıkarları korumak amacıyla ve sorumlu büyük güç söylemiyle dolduracağı öngörülebilir.

Kaynakça

- Al Tamimi, Naser (2018), "China's Rise in the Gulf A Saudi Perspective", Madawi Al Rasheed (der.), *Salman's Legacy The Dilemmas of a New Era in Saudi Arabia*, (New York: Oxford University Press), s.251-271.
- Asat, Rayhan (2022), China's Transnational Repression gets Saudi backing, *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2022/04/14/saudi-uyghur-refugees-china/> (20.10.2022).
- Balzacq, Thierry, Peter Dombrowski ve Simon Reich (eds.) (2019a), *Comparative Grand Strategy A Framework And Cases*, (New York: Oxford University Press).
- Balzacq, Thierry, Peter Dombrowski ve Simon Reich (2019b), "Is Grand Strategy a Research Program? A Review Essay", *Security Studies*, 28(1), s.58-86.
- BBC (2001), «Giant vessel shuts the Bosphorus», <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1632156.stm> (4.12.2020).
- Bloomberg (2022), «Xi Mentions of 'Security' Eclipse 'Economy' in Historic Shift», <https://bloomberg.com/news/articles/2022-10-18/xi-mentions-of-security-eclipse-economy-in-historic-shift?srnd=premium-asia> (20.10.2022).
- Boni, Filippo (2020), *Sino-Pakistani Relations: Politics, Military and Regional Dynamics*, (New York: Routledge).
- Brands, Hal (2012), *The Promise and Pitfalls of Grand Strategy*, (US Army War College Press).
- Burgman Jr., Paul R. (2016), "Xi Jinping's Asian Security Dream", *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2016/07/xi-jinpings-asian-security-dream/> (20.08.2022).
- Buzan, Barry, (2010), "China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible?", *The Chinese Journal of International Politics*, 3(1), s.5-36.
- Buzan, Barry (2014), "The Logic and Contradictions of 'Peaceful Rise/Development' as China's Grand Strategy", *The Chinese Journal of International Politics*, 7(4), s.381-420.
- Byman, Daniel ve Roger Cliff (1999), *China's Arms Sales Motivations and Implications*, (Washington: RAND Corporation).
- Calabrese, John (1998), "China and the Persian Gulf: Energy and Security", *Middle East Journal*, 52(3), s.351-366.
- Callahan, William A. (2008), "Chinese Visions of World Order: Post-Hegemonic or a New Hegemony?", *International Studies Review*, 10(4), s.749-761.
- Chau, Wilson Chun Hei (2011), "Explaining China's Participation in Bilateral and Multilateral Military Exercises", *Security Challenges*, 7(3), s.51-69.
- Chaziza, Mordechai (2019), "China's Economic Diplomacy Approach in the Middle East Conflicts", *China Report*, 55(1), s.24-39.

- Chen, Chien-Kai (2021), "China in the Middle East: an Analysis from a Theoretical Perspective of "Path Dependence", *East Asia*, 38, s.105-121.
- China Daily (2012), «China's vote against Syria resolution shows responsibility», https://www.chinadaily.com.cn/world/2012-02/19/content_14640557.htm (23.06.2021)
- China Daily (2016), «Joint statement between China and Iran on the Comprehensive Strategic Partnership», https://www.chinadaily.com.cn/world/2016xivisitmiddleeast/2016-01/23/content_23216249.htm (23.01.2022).
- Clinton, Hillary (2011), "America's Pacific Century", *Foreign Policy*, (189), s.56-63.
- Davidson, Christopher (2010), *The Persian Gulf and Pacific Asia: From Indifference to Interdependence*, (New York: Columbia University Press).
- Dorsey, James M. (2019), *China and the Middle East Venturing into the Maelstrom*, (Cham: Palgrave).
- Duchâtel, Mathieu. (2019), "China's foreign fighters problem", *War on the Rocks*. <https://warontherocks.com/2019/01/chinas-foreign-fighters-problem> (25.04.2021)
- Earle, E.M. (1945), *Makers of Modern Strategy*, (New York: Princeton University Press).
- Feaver, Peter (2009), "What is grand strategy and why do we need it", *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2009/04/08/what-is-grand-strategy-and-why-do-we-need-it/> (04.04.2022).
- Friedman, Thomas L. (2014), «Obama on the World», *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/video/opinion/100000003048414/obama-on-the-world.html> (04.12.2021).
- Fulton, Jonathan (2019), *China's Changing Role in the Middle East*, Atlantic Council.
- Galtung, Johan (1964), "Foreign Policy Opinion as a Function of Social Position", *Journal of Peace Research*, 1(3-4), s.206-230.
- Gater-Smith, Philip (2018), "Complex interdependence in the China–Saudi–US triangle? Assessing shifts in the issue area linkages between energy trade and security ties", Anoushiravan Ehteshami ve Niv Horesh (ed.), *China's Presence in the Middle East The Implications of the One Belt, One Road Initiative*, (New York:Routledge), s.88-114.
- Greitens, S.C., Lee, M., ve Yazıcı, E. (2019), "Counterterrorism and preventive repression China's changing strategy in Xinjiang", *International Security*, 44(3), s.9-47.
- Goldstein Avery (2005), *Rising to Challenge: China's Grand Strategy and International Security*, (New York: Stanford University Press).
- Gulf News (2018), «UAE-China Joint Statement on Strategic Partnership», (2018), <https://gulfnews.com/uae/government/full-text-uae-china-joint-statement-on-strategic-partnership-1.2254614> (20.01.2022).

- Hart, B. H. Liddell (1954), *Strategy*, (Faber and Faber).
- Iddon, Paul (2022), "China emerges as an arms supplier of choice for many Middle East countries", *MiddleEastEye* <https://www.middleeasteye.net/news/china-emerges-major-exporter-weapons-middle-east-north-africa> (20.06.2022).
- Jerdén, Björn (2014), "The Assertive China Narrative: Why It Is Wrong and How So Many Still Bought into It", *The Chinese Journal of International Politics*, 7(1), s.47-88.
- Johnston, Alastair Iain (2013), "How new and assertive is China's New Assertiveness?", *International Security*, 37(4), s.7-48.
- Kamal, Nazir (1992), "China's Arms Export Policy and Responses to Multilateral Restraints", *Contemporary Southeast Asia*, 14(2), s.112-141.
- Kaulgud, Mihir Vikrant (2022), "The Strategic Dimensions of Chinese Arms Exports to the Middle East". <https://usanasfoundation.com/the-strategic-dimensions-of-chinese-arms-exports-to-the-middle-east> (15.06.2022).
- Khalilzad, Zalmay, Abram N. Shulsky, Daniel Byman, Roger Cliff, David T. Orletsky, David A. Shlapak ve Ashley J. Tellis (1999), *The United States and Rising China*, (Washington: RAND Corporation).
- Khetran, Mir Sherbaz (2016), "Economic Connectivity: Pakistan, China, West Asia and Central Asia", *Strategic Studies*, 36(4), s.61-76.
- Kleine-Ahlbrandt, Stephanie ve Andrew Small (2008), "China's New Dictatorship Diplomacy", *Foreign Affairs*, 87(1), s.38-56.
- Kuo, I-chieh, ve Huangi Weihao (2021), "Does title or content matter? Examining China's partnerships with text classification", Wei, Weixiao (der.), *China's Contemporary Image and Rhetoric Practice*, (New York: Routledge), s.4-29.
- Lin, Bonny, Brian Hart, Matthew P.Funaiolo ve Samantha Lu (2022), "China's 20th Party Congress Report: Doubling Down in the Face of External Threats", CSIS, <https://www.csis.org/analysis/chinas-20th-party-congress-report-doubling-down-face-external-threats> (20.10.2022).
- Lissner, Rebecca Friedman (2018), "What is Grand Strategy? Sweeping a conceptual Minefield", *Texas National Security Review*, 2(1), s.53-73.
- Lobell, Steven E. (2003), *The Challenge of Hegemony Grand Strategy, Trade, and Domestic Politics*, (Michigan: University of Michigan Press).
- Luttwak, Edward N. (1984), *The Grand Strategy of the Soviet Union*, (New York: St. Martin's Press).
- Luttwak, Edward N. (2012), *The Rise of China vs. the Logic of Strategy*, (New York: Harvard University Press).
- Martel, William C. (2015), *Grand Strategy in Theory and Practice The Need for an Effective American Foreign Policy*, (New York: Cambridge University Press).

- Mearsheimer, John J. (2010), "The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia", *The Chinese Journal of International Politics*, 3, s.381-396.
- Mearsheimer, John J. (2014), "Can China Rise Peacefully", *The National Interest*.
- Milevski, Lukas (2016), *The Evolution of Modern Grand Strategic Thought*, (New York: Oxford University Press).
- Miller, Benjamin (2007), *States, Nations, Great Powers*, (Cambridge University Press).
- Mozur, Paul (2018), "Inside China's Dystopian Dreams: A.I., Shame and Lots of cameras", *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2018/07/08/business/china-surveillance-technology.html> (20.05.2022).
- Murray, Williamson (2011), "Thought on Grand Strategy", Murray, Williamson, Richard Hart Sinnreich, ve James Lacey (der.), *The Shaping of Grand Strategy Policy, Diplomacy, and War*, (New York: Cambridge University Press), s.1-33.
- Ng, Teddy (2014), "Xi calls for Asian people to uphold Asia's security' as he aims to sideline US", *South China Morning Post*.
- Ningthoujam, Alvite (2021), "The Middle East: An Emerging Market for Chinese Arms Exports", *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2021/06/the-middle-east-an-emerging-market-for-chinese-arms-exports/> (20.05.2022).
- Oki, Seima (2022), "China increasing arms exports to Middle East and Eastern Europe", *AsiaNews*, <https://asianews.network/china-increasing-arms-exports-to-middle-east-and-eastern-europe/> (20.08.2022).
- Olimat, Muhamad S. (2013), *China and the Middle East: From Silk Road to Arab Spring*, (New York: Routledge).
- Öterbülbül, Selim (2021), "Rebranding China's Global Role: Xi Jinping at the World Economic Forum", <https://e-ir.info/2021/02/20/rebranding-chinas-global-role-xi-jinping-at-the-world-economic-forum> (20.10.2022).
- Page, Jeremy (2019), "China builds first overseas military outpost", *The Wall Street Journal*.
- Pan Honghui (2016), "Prospects for Sino-Turkish Relations Unlikely Partnership or Uncertain complex?", *China Quarterly of International Strategic Studies*, 2(1), s.101-117.
- Panda, Ankit, (2017), "Qatar Parades New Chinese Short-Range Ballistic Missile System", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2017/12/qatar-parades-new-chinese-short-range-ballistic-missile-system> (20.05.2022).
- Posen, Barry (1984), *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*, (New York: Cornell University Press).
- Ramani, Samuel (2017), "China's Growing Security Relationship with Qatar", *The Diplomat*.

- Reuters (2010), «China mounts air exercise with Turkey, US says», <https://www.reuters.com/article/us-china-turkey-usa-idUSTRE6975HC20101008> (20.08.2022).
- Reuters (2015), «Turkey confirms cancellation of \$3.4 billion missile defence project awarded to China», <https://www.reuters.com/article/us-turkey-china-missile-idUSKCN0T61OV20151118> (20.08.2022).
- Rózsa, Erzsébet N. (2020), *Deciphering China in the Middle East*, (EU Institute for Security Studies).
- Segev, Hiddai ve Ofek Reimer (2019), “Not a Flood, but a Rising Current: Chinese Weapons Sales to the Middle East”, Assaf Orion and Galia Lavi (ed.), *Israel-China Relations: Opportunities and Challenges*. (TelAviv: Institute for National Security Studies), s.79-100.
- Shaif, Rawan ve Jack Watling (2018), “How the UAE’s Chinese-Made Drone is Changing the War in Yemen,” *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2018/04/27/drone-wars-how-the-uaes-chinese-made-drone-is-changing-the-war-in-yemen/> (20.05.2022).
- Silove, Nina (2017), “Beyond the Buzzword: The Three Meanings of ‘Grand Strategy’”, *Security Studies*, 27(1), s.27-57.
- Singh, Michael (2016), “Chinese Policy in the Middle East in the Wake of the Arab Uprisings”, Horesh, Niv (der.), *Toward Well-Oiled Relations? China’s Presence in the Middle East Following the Arab Spring*, (New York: Routledge), s.162-179.
- Singleton, Craig (2021), “Beijing eyes new military bases across the Indo-Pacific”, *Foreign Policy*.
- Sinnreich, Richard Hart (2011), “Patterns of grand strategy”, Williamson Murray, Richard Hart Sinnreich, ve James Lacey (der.), *The Shaping of Grand Strategy Policy, Diplomacy, and War*, (New York: Cambridge University Press), s.254-270.
- Stanzel, Angela, Nadège Rolland, Jabin Jacob ve Melanie Hart (2017), *Grand Designs: Does China have a ‘Grand Strategy’*, (The European Council on Foreign Relations).
- Strüver, Georg (2017), “China’s Partnership Diplomacy: International Alignment Based on Interests or Ideology”, *The Chinese Journal of International Politics*, 10(1), s.31-65.
- Sun, Degang (2021), “China's partnership diplomacy in the Middle East”, Johnathan Fulton (der.), *Routledge Handbook on China-Middle East Relations*, (New York: Routledge), s.299-311.
- Sun, Degang (2015), *China’s Soft Military presence in the Middle East*, Middle East Institute.
- Swaine, Michael D. ve Ashley J. Tellis (2000), *Interpreting China’s Grand Strategy: Past, Present and Future*, (Washington: RAND Corporation).

- The Guardian (2021), «Work on ‘Chinese military base’ in UAE abandoned after US intervenes», <https://www.theguardian.com/world/2021/nov/19/chinese-military-base-uae-construction-abandoned-us-intelligence-report> (20.04.2022)
- Tseng, Sherry (2019), «Big Brother in China and the UAE: Surveillance tech’s threat to U.S. national security», *Penn Law*. <https://www.law.upenn.edu/live/news/9345-big-brother-in-china-and-the-uae-surveillance> (20.04.2022).
- United Nations Peacekeeping 2021 Troop and Police contributions (2022). <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors> (20 Nisan 2022).
- Vohra, Anchal (2022), “Xi Jinping has transformed China’s Middle East policy”, *Foreign Policy*.
- Wang, Jianwei (2016), “Xi Jinping’s ‘Major Country Diplomacy’: A Paradigm Shift?”, *Journal of Contemporary China*, 28(115), s.15-30.
- «Wang Yi Attends the Second Middle East Security Forum», (2022), Çin Dışişleri Bakanlığı, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/activities_663312/202209/t20220923_10770221.html (28.09.2022).
- «Wang Yi China Will Uphold ‘Four Supports’ for Arab States», (2014), Çin Dışişleri Bakanlığı, https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt_665385/zyjh_665391/201401/t20140106_678110 (15.02.2022).
- Wezeman Pieter D., Alexandra Kuimova ve Siemon T. Wezeman (2021), *Trends in International Arms Transfers, 2020*, (Stockholm:SIPRI).
- Wezeman Pieter D., Alexandra Kuimova ve Siemon T. Wezeman (2022), *Trends in International Arms Transfers, 2021*, (Stockholm:SIPRI).
- White Paper on China’s Arab Policy Paper (2016), (Pekin: Information Office of the State Council The People’s Republic of China).
- White Paper on China’s National Defense in the New Era (2019), (Pekin: Information Office of the State Council The People’s Republic of China).
- Xinhua (2014a), «China dispatches escort fleet to Somali waters», <http://english.cri.cn/12394/2014/12/02/191s854861.htm> (20.04.2022).
- Xinhua (2014b), «Wang Yi’s Speech on China’s Diplomacy in 2014», http://english.www.gov.cn/state_council/ministries/2014/12/26/content_281475029808332.htm (20.04.2022).
- Yu, Li (2015), “China’s strategic partnership with Latin America: a fulcrum in China’s rise”, *International Affairs*, 91(5), s.1047-1068.
- Zambelis, Chris (2011), “Sino-Turkish Strategic Partnership: Implications of Anatolian Eagle 2010”, *China Brief*, 11(1).
- Zheng, Bijian (2005), “China’s ‘Peaceful Rise’ to Great-Power Status”, *Foreign Affairs*, 84(5), s.18-24.

Ön İnşacı Bir Bütünleşme Teorisi Olarak Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme

Ömer Faruk Sarı*

Özet

Bu çalışmada, Karl W. Deutsch ve ekibi tarafından II. Dünya Savaşı sonrası dönemde genel bir bütünleşme teorisi oluşturma iddiasıyla ortaya atılan ve özü itibarıyla İnşacılığın bir öncülü olan Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı ele alınmıştır. Bütünleşmeyi açıklamada transaksionalist çerçeveyi ve “kolektif kimlik” değişkenini kullanan Yaklaşım, Soğuk Savaş’ın bitişiyle İnşacı Teorinin gündeme güçlü biçimde gelmesine kadar diğer bütünleşme teorileri kadar ilgi görmemiştir. Yeni dönemde İnşacı revizyon ile açıklayıcılığı güçlendirilen ve literatürde daha fazla konu edinilen Yaklaşım, ne var ki İnşacı ontolojisine rağmen “kolektif kimlik” değişkenine bütünleşme olgusu içerisinde yapısal belirleyici bir rol yüklemeye devam etmiştir. Bu çalışma, söz konusu değişkenin İnşacı literatürde son dönemde yer edinen “kolektif kimliklendirme” kavramı ile değiştirilmesinin Yaklaşımın tutarlılığını ve açıklayıcı gücünü güçlendireceğini ve bütünleşme çalışmalarında sıklıkla yer verilen “güvenlik topluluğu” kavramı kadar Yaklaşımın öngördüğü bütünleşme modelinin de ilgi görebileceğini iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Karl W. Deutsch, bütünleşme, transaksionalizm, inşacılık, çoğulcu güvenlik topluluğu, kolektif kimlik, kimliklendirme.

---

* Doktor, T.C. Sağlık Bakanlığı, omerfaruksari.edu@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-4472-2975
Makale geliş tarihi : 04.10..2022
Makale kabul tarihi : 12.12.2022

An Evaluation of the Security Community Approach as a Pre-Constructivist Interaction Theory¹

Abstract

This study discusses the Security Community Approach, which was put forward by Karl W. Deutsch and his team with the claim of developing a general integration theory in the post-World War II period and is substantially a predecessor of Constructivism. Using the transactional framework and the "collective identity" variable to explain integration, the Approach did not attract as much attention as other integration theories until the Constructivist Theory came to the fore with the end of the Cold War. In this new period, the Approach explanatory power of which is strengthened with the Constructivist revision and has gained more place in the literature, however, despite its Constructivist ontology, has continued to assign a structural determinant role to the "collective identity" variable in the integration phenomenon. This study claims that replacing the said variable with the concept of "collective identification", which has recently gained ground in the Constructivist literature, will strengthen the consistency and explanatory power of the Approach, and that thereby the integration model envisaged by the Approach may attract attention as well as the concept of "security community" itself, which is frequently used in integration studies.

Keywords

Karl W. Deutsch, integration, transactionalism, constructivism, pluralistic security community, collective identity, identification.

Giriş

"Güvenlik topluluğu" kavramı, Uluslararası İlişkiler literatüründeki gerek bütünleşme gerekse güvenlik çalışmalarında oldukça yaygın kullanılmasına rağmen, Soğuk Savaş döneminde geliştirilmiş bir teori olan *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı* Avrupa bütünleşme teorileri içerisinde *Neofonksiyonalizm*, *Yeni Kurumsalcılık* ve *(Sosyal) İnşacılık* kadar ilgi görmemiştir. Soğuk Savaş'ın bitişiyle İnşacı Teorinin gündeme güçlü biçimde gelişine kadar Uluslararası İlişkiler literatüründe fazla etki yaratamayan *Yaklaşım*, esasen *Uluslararası İlişkilerin Sosyal Teorisi* olarak kabul edilen (Büyüktanır, 2015: 8) *İnşacılık* içerisinde kabul edilebilir. Yaklaşımın Realist-İdealist ayrışmasını ikisinden de izler taşıyarak reddetmesi,

---

1 Bu makale, yazarın "Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının Kimliklendirme Süreci Perspektifinden Eleştirisi: Avrupa Birliği'nde Güvenlik ve Savunma Yapılanması" başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

uluslararası düzeyde bir topluluk oluşumunu mümkün görmesi (Adler ve Barnett, 1998a: 14-15); (Weaver, 2011: 14); (Bellamy, 2004: 10) ve barışçıl değişimin karşılıklı tanımlama, ulusötesi değerler, öznelerarası anlamlar ve paylaşılan kolektif kimlikler ile oluşturulabileceğini varsayması (Hopf, 1998: 185); (Adler ve Barnett, 1998b: 59); (Pouliot, 2006: 123) Wendt'in de işaret ettiği gibi *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının* esasen bir ön İnşacı bütünleşme teorisi olduğu tespitini haklı çıkarmaktadır (Wendt, 2016: 17).

Adler ve Barnett Soğuk Savaş sonrası dönemde Deutsch'un *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımına İnşacı Teori* kapsamında yeni bir çerçeve sunarak *Yaklaşım* özellikle metodolojik açıdan ciddi katkı sağlamıştır. "*Güvenlik topluluğu*" kavramına en çok ilgiyi gösteren İnşacılar, kavrama en uygun yaklaşımın *İnşacılık* olduğunu ifade etmişler (Adler ve Barnett, 1998a: 12-13, 15) genel olarak ise Alexander Wendt'in (*Yapısal*) *İnşacı Yaklaşım* kullanılmıştır. Hatta güvenlik toplulukları, Wendt'in *anarşi* kavramsallaştırmasından hareketle "üyelerin ve komşularının ondan anladıkları şey" olarak da tanımlanmıştır (Bellamy, 2004: 178).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ise Uluslararası İlişkiler Teorisinde Rasyonalizm ve Pozitivizmden ziyade uluslararası politikanın kimlik ve norm gibi sosyal öğeleri, ulusötesi paylaşılan değerler, transaksyon akışları ve sosyal faktörler inceleme konusu olmaya başlamıştır (Goff ve Dunn, 2004: 1) ; (Adler ve Barnett, 1996: 69) ; (Adler ve Barnett, 1998a: 4). Ana akım teorilerin Soğuk Savaş'ın sona erişini öngörememeleri eleştirilere sebep olmuş ve birçok farklı yaklaşım ve sınıflandırmayı içerisinde barındıran (Walt, 1998: 41) *İnşacı Teori* gündemin üst sıralarına yerleşmiştir (Wendt, 2016: 17, 34-35); (Adler, 1997: 319-321); (Theys, 2017: 36); (Walt, 1998: 41).

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası işbirliğinin giderek daha fazla önem kazanması *Fonksiyonalizm*, *Federalizm*, *Transaksijonalizm* gibi ön bütünleşme teorileri ile (Eilstrupp-Sangiovanni, 2006: 17) Avrupa'daki bütünleşme olgusu üzerinden gelişme gösteren *Neofonksiyonalizm*, *Hükümetlerarasıcılık* ve *Yeni Kurumsalcılık* gibi bütünleşme teorilerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise Sosyoloji temelli bir yaklaşım olarak kimlik ve çıkarları açıklama gerektiren bir olgu olarak gören *İnşacı Teori*, *Yapısal Realizm* ve *Rasyonel Seçim Teorisi* gibi Rasyonalist ve Pozitivist teorilerden daha fazla rağbet görmeye başlamıştır (Adler ve Barnett, 1998a: 9). *İnşacı Teori*, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin uluslararası değişim dinamikleri, temel kurumsal pratiklerin doğası, hükümet dışı aktörlerin rolü ve insan hakları gibi uluslararası politika konularında yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmasıyla ve rasyonalist teorilerin son dönemdeki sistemik değişimleri açıklamadaki başarısızlıkları yeni nesil teorisyenlerin eski soruları yeniden incelemeye tabi tutmasıyla gelişme göstermiştir (Reus-Smit, 2005: 196). Uluslararası ilişkilerin materyal yönünü öncellediğini varsayan sosyal yönüne vurgu yaptığı için *Sosyal İnşacılık* olarak da

anılmakla birlikte kısaca *İnşacılık (Konstrüktivizm)* olarak isimlendirilmektedir (Zehfuss, 2002); (Jackson ve Sorenson, 2006: 209).

Soğuk Savaş öncesinde Grotius, Kant ve Hegel'e vurgu yapan *İnşacılık* (Wendt, 2016: 17), Soğuk Savaş sonrasında uluslararası politikada kuralların davranışları oluşturuca etkisine odaklanan, *İnşacılık* terimini geliştiren ve yaklaşımı uluslararası ilişkilere ilk olarak uygulayan teorisyen olan (Jackson ve Sorenson, 2006: 215) Onufun çalışmaları (1989), öznelerarasılığa vurgu yapan Kratochwil'in Ruggie ile olan ortak çalışması (1986) ve de uluslararası sistemin yapısının öznelerarası nitelikte olduğunu ve aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını bu yapının oluşturduğunu öne sürmekle sistem düzeyinde bir teori geliştirme çabası güden Wendt'in (1995: 71-72) yaptıkları çalışmalar (1987); (1992); (1994); (1999) doğrultusunda disiplin içerisindeki gelişimini önemli ölçüde şekillendirmiştir (Smith, 1997).

Kendi içerisinde farklı türleri barındırır da *İnşacılık* en genel hatlarıyla ana akım Uluslararası İlişkiler teorilerinin anarşiyi ve materyal kapasiteleri esas almalarını eleştirerek² (Guzzini, 2000: 148) sosyal aktörler olan devletlerin çıkarlarını ve davranışlarını fikirlerin ve kimliklerin şekillendirdiğini öne sürmektedir (Wendt, 1996: 48). *İnşacılık*, bireyci ontoloji ve dışsal yapıyı esas alan Pozitivizmin ve Rasyonalizmin aksine sosyal ontolojiyi ve sosyal yapıyı esas alarak ve materyal yapıları da tamamen reddetmeyerek Pozitivizm ile Post-Pozitivizm arasında yer alan bir *orta yolcu* yaklaşımdır (Adler, 1997b); (Checkel, 1998: 325-327); (Reus Smit, 2005).

Wendt, uluslararası politikaya *İnşacı* yaklaşımın II. Dünya Savaşı sonrasında geliştirilmeye başlandığı ve *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının* öncüsü *Karl Wolfgang Deutsch'un (1912-1992)* ise bu öncülerden olduğu görüşündedir (Wendt, 2016: 17). Adler, Deutsch'un sosyal transaksyonların ve sosyal iletişimin önemini vurgulayan sosyolojik yaklaşımının daha sonraki dönemlerde geliştirilecek olan İnşacılığı derinden etkilediğini ifade etmiştir (Adler, 2002: 99). Bellamy de Deutsch'un uluslararası ilişkileri sosyal ve iletişimsel bir faaliyet olarak görmesinin İnşacı yaklaşıma kaynak oluşturduğunu ifade etmiştir (Bellamy, 2004: 14). Risse de güvenlik topluluklarının uluslararası ilişkilerin sosyal yapısına dair bir kavramsallaştırma olduğunu ileri sürmüştür (Risse, 2003: 179).

Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı, tarihsel değişimi anlamak için toplumlararası ve devletlerarası süreçler ve etkileşimlerin incelenmesini gerekli görmekte ve barışçıl değişimin kurumsal prosedürler çerçevesinde karşılıklı tanımlama, ulusötesi değerler, öznelerarası anlamlar ve paylaşılan kimlikler ile oluşturulabileceğini

2 Price ve Reus-Smit'in İnşacılığı Eleştirel Teori'nin bir parçası olarak gördükleri örnek bir çalışma için: Richard Price ve Christian Reus-Smit, "Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism", *European Journal of International Relations*, 1998, 4 (3), s.259-294.

varsaymaktadır (Adler ve Barnett, 1998b: 59); (Pouliot, 2006: 120-121). Uluslararası politikadaki “savaş” sorununa normatif bir çözüm önerisi olarak güvenlik toplulukları oluşturulmasını sunması, söz konusu toplulukların tüm dünyayı kapsayacak kadar yeknesak bir yapı olamayacağını ve bu nedenle bu toplulukların her biri “topluluk normlarına” bağlı kalacak şekilde güvenlik pratiklerini değiştirerek kolektif bir kimlik edinecek olan egemen devletlerden oluşacağını varsayması *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının* Normatif Teorinin Komüniteryen kanadı (Frost, 1994); (Bakan, 2008) ile ilişkilendirilmesini de mümkün kılmaktadır. Nitekim *Yaklaşım*, güç, uluslararası örgütler ve kurumlar arasındaki dinamik ilişkiyi bir yandan da güvenlik pratiklerindeki *değişimi* incelemekle uluslararası düzeyde bir “topluluk” oluşumunu mümkün görmesi nedeniyle normatif bir temele dayanmaktadır (Adler ve Barnett, 1998a: 13); (Weaver, 2011: 14); (Bellamy, 2004: 10).

Soğuk Savaş sonrasında İnşacı revizyon ile güncellenen *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı* metodolojik anlamda ciddi katkı sağlanmasına rağmen bütünleşme süreçlerinde *kolektif kimlik (biz duygusu)* değişkenine yapısal bir belirleyici rol yüklemesi nedeniyle kendi İnşacı doğasına sınama oluşturmaktadır. Zira, bütünleşme süreçleri içerisinde karşılıklı tanımlamalar yoluyla sosyal olarak inşa edilen kolektif kimliğin bir noktada oluştuktan sonra durağan bir nitelik kazanması beklenemez. Bu nedenle bu çalışmada, Deutsch’un *biz duygusu*, Adler ve Barnett dahil olmak üzere İnşacı takipçilerinin ise *kolektif kimlik* olarak ifade ettiği egemen devletler arasında barışçıl ilişkileri mümkün kılacak değişkenin İnşacı literatürde gittikçe daha fazla vurgu yapılan “kolektif kimliklendirme” değişkeni ile değiştirilmesinin Yaklaşımın İnşacı niteliğini güçlendirerek daha tutarlı bir bütünleşme teorisi olacağı iddia edilmektedir.

Bu çerçevede, ilk olarak çalışmanın takip eden bölümünde Karl W. Deutsch ve ekibi tarafından literatüre kazandırılan *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının* dayandığı ontoloji ve metodoloji detaylandırılacak olup farklı güvenlik topluluğu türlerine ve göstergelerine değinilecektir. Bir sonraki bölümde, Yaklaşımın Adler ve Barnett tarafından yapılan inşacı revizyon detaylı biçimde ele alınacak olup Yaklaşımın katkısı değerlendirilecektir. “Güvenlik Topluluklarında Kolektif Kimliklendirme ve Dış Dünya ile İlişkiler” başlıklı bölümde ise çalışmanın temel iddiası doğrultusunda Yaklaşımın İnşacı bir bütünleşme teorisi olarak açıklayıcı niteliğinin güçlendirilmesi için “kolektif kimlik” değişkeninin İnşacı literatürde giderek daha fazla yer edinen “kolektif kimliklendirme” değişkeni ile değiştirilmesinin kullanışlılığı ortaya konulmaktadır. Bu çerçevede aynı bölümde güvenlik topluluklarının dış dünya ile ilişkileri de teorik çerçevede ele alınmış olup “kolektif kimliklendirme” kavramının kullanışlılığına dikkat çekilmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışmanın literatürdeki mevcut konumundan hareketle sonraki çalışmalar için önemine yer verilmiştir.

Karl W. Deutsch'un Bütünleşme Anlayışı: Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı

Soğuk Savaş döneminin hâkim Realist güvenlik yaklaşımından farklı olarak Liberal ve İdealist değerler üzerinden bir “*siyasal topluluk*” öngören *Karl W. Deutsch*, bu düşüncesini ekibiyle birlikte sistemli biçimde Kuzey Atlantik bölgesine uyarlayarak *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı*nı ortaya atmıştır. Deutsch, üyelerine güvenlik hissi, aidiyet ve kimlik sunabilecek dünya çapında tek bir ulus-devlet olamayacağından hareketle (1979: 311) ulus-devletler arasında savaşın bir anlaşmazlık çözüm yöntemi olmaktan çıkarılıp barışçıl ilişkiler geliştirilmesine odaklanmıştır. Bu amaç içinse anarşik doğaya sahip uluslararası sistemde *bütünleşmeyi* nihai bir çözüm aracı olarak görmüştür (Deutsch, 1978: 239); (Dedeoğlu, 2004: 9). Deutsch bütünleşmeyi belirli bir coğrafi bölgede güvenlik topluluklarının/barış alanlarının yaratılması olarak ele almış (Rosamond, 2000: 12) ve bir bölge içerisinde *topluluk hissi* ile *uzun süreli güvenilir barışçıl değişim beklentilerini* temin edecek güçlü-yaygın kurum ve pratiklerin edinilmesi süreçleri olarak kullanmıştır (Deutsch, 1954: 33); (Deutsch vd., 1969a: 5).

Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı, bir grup devlet arasında bütünleşmenin gerçekleşebilmesi için ulusüstü bir vizyonu ve kurumsallaşmayı gerekli görmemekle kendisinden önce ortaya atılmış olan Federalizm ve Fonksiyonalizm ile bu iki ön-bütünleşme teorisinin bir sentezi olarak daha sonra gelişme gösterecek olan Neofonksiyonalizmden keskin biçimde farklılaşmıştır (Rosamond, 2000: 170); (Rosamond, 2002: 41); (Koschut, 2014: 528); (Vesa, 1993: 159-164). Avrupa bütünleşmesine diğer bütünleşme teorisyenlerinden daha az odaklanmakla birlikte asıl vurguyu ulusüstü kurumlar ve devlet egemenliğinin ortadan kalkması yerine uluslararası ilişkilerin dönüşümüne yapması nedeniyle genel bir bütünleşme teorisi olarak (Rosamond, 2002: 41) da değerlendirilen *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı* (Eilstrupp-Sangiovanni, 2006: 17) devletler arasında savaşları sonlandırmak ve kalıcı barışı tesis etmek için salt ekonomik ve teknik bütünleşmeleri yeterli görmemesi nedeniyle Fonksiyonalizmin de bir eleştirisidir. Öte yandan devletler arasındaki transaksiyon akışlarının düzenli işleyişini ve birimlerin birbirlerine güvenini *sosyal öğrenme* mekanları olarak tesis edecek olan kurumlara rol atfetmesi Yaklaşımın diğer bir bütünleşme teorisi olan *Yeni Kurumsalcılığa* da kaynaklık ettiği değerlendirmesini mümkün kılmaktadır (Hyde-Price, 1997: 11).

Deutsch'un bütünleşme anlayışında siyasi birimin büyüklüğü, ekonomik gücü ve idarî etkinliğini kapsayan *gücü* ile kendi davranışını kontrol edip yönlendirebilmesini ifade eden *cevap verebilirlik kapasitesi* bütünleşme sürecinin gelişimini etkileyen arka plan koşulları olup (Deutsch, 1969a: 40) bütünleştirici süreçlere zemin hazırlamaktadır. Deutsch bütünleştirici süreçleri *siyasal*

amalgamlaşma, biz duygusunun oluşturulması, asimilasyon, karşılıklı bağımlılık, karşılıklı cevap verebilirlik ve ideolojik pasifizasyon olarak ifade etmiştir (Deutsch, 1954: 34-38). Üyeleri arasında etkin bütünleşme gerçekleşen siyasal topluluklar ise *güvenlik topluluklarıdır* (Deutsch, 1954: 33, 40); (Deutsch, 1969a: 5); (Ditrych, 2014: 351).

Deutsch, bütünleşmeye katılacak devletler ve halkları arasında bir *biz duygusunun* (*we-feeling / sense of we-ness*) gelişmesi ile devletlerin savaş ve barış beklentilerinin değişebileceğini öne sürerek (Deutsch, 1969b: 122) ulus-devleti sorunsallaştırmayan bir ön-bütünleşme teorisi ortaya atmıştır (Rosamond, 2000: 42, 49). *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı* metodolojik bakımdan Deutsch'un kendisinin oluşturduğu Transaksiyonalist çerçeveye dayanmaktadır (Ditrych, 2014: 352). Güvenliğin *biz duygusu*, bugün daha çok kullanılan adıyla *kolektif kimlik* (Stahl vd., 2016: 528) üzerinden ve bu kolektif kimliğin birimler arasındaki transaksiyon akışları ve kurumsal işbirlikleri yoluyla yeniden üretilmesiyle tesis edildiğini öne sürmüştür.

Daha çok milliyetçilik üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan³ ve analizlerinde sıklıkla *transaksiyon* kavramını kullanan Deutsch, bu kavramı *etkileşimden* daha fazlasını kastetmek için kullanmıştır (Stahl vd., 2016: 528). Kendisi, etkileşim (*interaction*) yerine transaksiyon terimini⁴ kullanmasının nedenini transaksiyon teriminin etkileşim terimini kapsamamasının yanı sıra sosyal gruplar veya bireysel kişilikler içerisindeki süreçlere eşlik eden "*işsel değişimleri*" de vurgulaması olarak ifade etmiştir (Deutsch, 1954: 39). Ona göre, insanlar arasındaki herhangi bir *topluluk*, önemli bir dereceye ulaşmış olan *transaksiyonlar* ile tanımlanır ve halkları arasında kayda değer ölçüde ilişki bulunmayan devletlerin bir topluluğun üyesi olması beklenemez (Deutsch, 1954: 33). Bütünleşme ise, transaksiyonlar ile sağlanan bir olgu olduğuna göre ölçülebilir ve derecelendirilebilirdir (Ditrych, 2014: 351). Bu çerçevede *Transaksiyonalist metodoloji*, toplumların içerisindeki ve farklı toplumlar arasındaki transaksiyonların geniş çaplı ölçümü, elit kesimlerin görüşlerinin tespiti ve savaşa ayrılan kaynakların araştırılmasına dayanmaktadır. Bu çerçevede bir siyasal topluluğun güvenlik topluluğuna dönüşebilmesi için gerekli bütünleşme düzeyine yeterli yoğunlukta transaksiyon akışının sağlanması neticesinde *topluluk hissini* (*biz duygusunu*) temin edecek kurumlar ve pratiklerin gelişmesi ile ulaşılır (Ditrych, 2014: 351-352).

Deutsch'un bütünleşme anlayışında, bir siyasal topluluğun güvenlik topluluğuna dönüştüğü bütünleşme düzeyi nihai anlamda topluluk hissini

3 Deutsch'un sıklıkla kullandığı bir başka terim olan "ulus inşası" kavramı için bkz.: Karl W. Deutsch, *Nationalism and Social Communication*, (Cambridge: The MIT Press), 1953; Karl W. Deutsch ve William J. Foltz edit., *Nation-Building*, (New York: Atherton Press), 1963.

4 Türkçe'ye hem *interaction* hem de *transaction* kelimeleri "etkileşim" olarak tercüme edildiğinden ve *interaction* kelimesinin etkileşim anlamında daha yaygın kullanıldığından dolayı bu çalışmada *transaction* teriminin olduğu gibi bırakılması tercih edilmiştir.

oluştugu düzeydir (Rosamond, 2000: 44). *Topluluk hissi (biz duygusu)*, birimler arasında karşılıklı sempati, sadakat, biz duygusu ve güvenin oluşması ve davranışların karşılıklı olarak tahmin edilebilmesi durumudur. Karar alma süreçlerinde birimlerin birbirlerini devamlı dikkate alması, öz tanımlamalarında birbirlerinden öğeler barındırması, birbirleri ile iletişim içerisinde olması, birbirlerinin ihtiyaçlarını anlayıp cevap verebilmesi, birbirlerine karşılıklı sempati ve sadakat duyması topluluk hissini göstergeleridir (Deutsch vd., 1969a: 36, 129-133); (Rosamond, 2000: 44). Birimler arasında karşılıklı sempati, sadakat, güven ve cevap verebilme kapasitesini üreten faktör ise yeterli yoğunluktaki *transaksiyon akışlarıdır* (Ditrych, 2014: 351). Deutsch'a göre bireyler arasında bir topluluk/aidiyet imajı veya "biz duygusu" nun oluşumu ve bireylerin kendilerini o topluluğun üyesi olarak görmeleri aralarındaki transaksyonların görünürlüğü ve kolay tanımlanabilirliği ile doğru orantılıdır (Deutsch, 1964: 54).

Topluluk hissini bireyler açısından gerekli kıldığı belirli davranış kalıplarını ve siyasi birimler ile sosyal gruplar açısından gerekli kıldığı gelenekleri ve kurumları ise *sosyal öğrenme* süreçleri sağlamaktadır (Deutsch vd., 1969a: 37). *Sosyal öğrenme*, güvenlik topluluğuna üye devletlerin aralarında daha önce güvenlik ikileminin şekillendirdiği ilişkileri birlikte dönüştürmeleri ile ilgili bir kavramdır (Bellamy, 2004: 7). *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımında* uluslararası örgütlerin *sosyal öğrenme (sosyalizasyon)* mekânları olarak işlev görecekları kabul edilmektedir (Adler ve Barnett, 1998b: 43). Aktörün kendini dönüştürmesi öğrenmeyi gerektirdiği için (Vesa, 1999: 23) Deutsch birimlerin kendilerini dönüştürdükleri süreç olan bütünleşmeyi bir sosyal öğrenme süreci olarak değerlendirmiştir (Deutsch, 1954:64); (Nelsen ve Stubb, 2003: 122). Nitekim sosyal öğrenmede esas olan aktörler arasındaki etkileşimlerin kimlik ve çıkarlar üzerindeki şekillendirici etkisidir (Checkel, 1999); (Checkel, 2001); (Checkel, 2005).

Güvenlik Topluluğu Yaklaşımında, yeterli düzeyde transaksiyon akışları ve bu akışlara eşlik edecek olan sosyal öğrenme süreçleri neticesinde iki farklı güvenlik topluluğu oluşabileceği öngörülmektedir. Buna göre, siyasal birliğin gerçekleştirilmesi amacıyla iki veya daha fazla egemen siyasal birimin egemenliğini aşamalı biçimde federal veya üniter üst bir otoriteye devrederek oluşturduğu topluluklar *amalgam güvenlik toplulukları* (Karp, 2014: 6, 13, 29), az sayıda amalgamlaşmış kurumla birlikte siyasi birimlerin hukuki bağımsızlıklarını devam ettirdikleri ve ulusüstülüğü hedeflemedikleri güvenlik toplulukları ise *çoğulcu güvenlik topluluklarıdır* (Deutsch vd., 1969a: 6); (Rosamond, 2000: 41,43).

Deutsch'a göre, barışı devam ettirme bakımından amalgam güvenlik toplulukları kadar etkili olabilen çoğulcu güvenlik topluluklarının oluşturulmaları ve sürdürülmeleri daha kolaydır (Deutsch, 1969a: 29, 122, 200). Çoğulcu güvenlik topluluklarının amalgam güvenlik topluluklarına dönüşmesi de mümkündür. Bunun için çoğulcu güvenlik topluluklarındaki birimlerin en önemli işlevlerinin

amalgamlaşması gerekmektedir. Ortak yasaların tek bir yasama organı tarafından çıkarılması, ortak bir savunma ve polis gücü ve topluluğun üyeleri üzerinde siyasi ve ekonomik sistemleri kontrol gücü öne çıkan *amalgamlaşma* göstergeleridir (Deutsch, 1969a: 22-23).

Çoğulcu güvenlik topluluklarının en temel göstergesi egemen üye devletler arasında savaşın bir çözüm aracı olmaktan çıkarılmasıdır. Devletlerin insan ve diğer savaş kaynaklarında önemli ve sistemli miktar artışlarının olup olmamasına göre çoğulcu bir güvenlik topluluğunun mevcudiyeti tespit edilebilir (Deutsch, 1954: 41). Çoğulcu güvenlik topluluklarının oluşması için *siyasi birimlerin karar almaya ilişkin temel değerlerinin uyumlu olması* ve *siyasi birimlerin birbirlerinin ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesine sahip olmaları* (Deutsch, 1969a: 66) yeterlidir. Birimlerin birbirlerinin ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesi Deutsch tarafından “kabul edilebilir bir zaman zarfı içerisinde yeterli cevabı alma imkânı” (Deutsch, 1964: 69) olarak tanımlanmıştır. Karşılıklı cevap verebilirliğin temel koşulu ise iletişim kanallarının daima açık tutulmasıdır. Birimler arası seyahat, yabancı yerleşimi, fikirlerin, malların ve hizmetlerin dolaşımı karşılıklı ihtiyaçların anlaşılıp uygun cevaplar verilebilmesini kolaylaştıracaktır (Deutsch, 1969a: 130)

Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı da diğer bütün ana akım ve alt teoriler/yaklaşımlar gibi eleştirilerden bağımsız kalmamıştır. Yaklaşımın en fazla getirilen eleştirilerin başında bir araştırma programı sunmamış olması (Adler ve Barnett, 1998a: 15), kavramsal ve metodolojik zayıflıklar barındırması (Ditrych, 2014: 351); (Adler ve Barnett, 1998a: 15-16); (Nye, 1968: 873); (Karacasulu ve Uzgören, 2007: 28) ve Davranışsalcı metodolojiye aşırı biçimde dayanması gelmiştir (Deutsch, 1969a: 205); (Adler ve Barnett, 1998a: 7); (Hyde-Price, 1997: 18); (Cederman, 2001: 26). Bu çerçevede Soğuk Savaş sonrası dönemde İnşacılığın etkisiyle Deutsch’un Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı da güçlü bir biçimde tartışılmaya başlanmış ve farklı gerekçelerle güncellenmiştir (Bremberg, 2015: 678); (Tuscisny, 2007: 426); (Adler ve Barnett, 1998a: 9); (Kucera, 2017: 327); (Wiberg, 2000: 289); (Adler ve Barnett, 2000: 321).

Güvenlik Topluluğu Yaklaşımına İnşacı Katkılar

Deutsch ve ekibi güvenlik meselelerindeki içeri-dışarı dikotomisini⁵ reddetmiş ve Vestefalyan düzendeki devletlerin *barışa*; uluslararası politikanın ise *savaşa* dair olgular olduğu ve devletin dışında güvenliğin mümkün olmadığı fikrine karşı çıkmıştır (Ditrych, 2014: 352). Yaklaşımın geliştirildiği dönemde baskın bir konuma sahip olan Klasik Realizm ise bu fikri önemsiz görmüş ve yaklaşık yarım yüzyıl boyunca da dikkate değer bir ilgi gösterilmemiştir (Wiberg, 2000: 289).

5 Ayrıntılı tarihsel bir değerlendirme için bkz.: R.B.J. Walker, *Inside–Outside: International Relations as Political Theory*, (Cambridge: Cambridge University Press), 1993.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve hakim Realist paradigmanın sorgulanmaya başlaması ile birlikte Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının takipçileri, ulus devletlerin uluslararası politikanın birincil aktörleri olmaya devam etmesi ve çoğulcu güvenlik topluluklarının barışın devam ettirilmesi açısından amalgam versiyonlarından daha başarılı sonuçlar vereceği yönündeki Deutsch'un öngörüsünden hareketle çoğulcu güvenlik topluluklarına ilgi göstermişlerdir.

Bireyci ve Davranışsal bir ontoloji benimseyen Deutsch, güvenlik topluluklarını rasyonel beklenti içerisinde hareket edecek devletler arasında kolektif bir kimlik inşası olarak görmüştür (Acharya, 2001: 27). Deutsch'un güvenlik topluluklarının oluşumunda “zorunlu koşullar”, “yardımcı koşullar” ve “tetikleyici faktörler” gibi kavramlar kullanmasına rağmen “çıkarcı” kavramından özellikle uzak durduğu görülmektedir. Deutsch, kolektif kimliği daha çok *sonuç odaklı* ve *sabit* bir değişken olarak görmüştür. Esasen bu tutumu, daha sonra Avrupa kimliği literatüründe kolektif kimliklerin sosyal etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı kabulünün yerleşmesine de katkıda bulunmuştur (Fligstein, 2009: 134). Deutsch'un bu tutumunun daha öne çıkan sonucu ise Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının kolektif kimlik boyutunun detaylandırılarak yeni bir çerçeve kazandırılması olmuştur. Zira, Güvenlik Topluluğu Yaklaşımına İnşacı kökenleri nedeniyle yöneltilen çoğu eleştirinin temelinde ontolojik varsayımlarının net olmaması yatmaktadır. Esasen Deutsch, kolektif kimliğe transaksyonların ve bütünleşmeyi kolaylaştıracak işlevsel kurumsal yapıların zemin hazırlayacağını öne sürmekle Uluslararası İlişkiler disiplininde daha sonra gelişme gösterecek olan post-pozitivist yaklaşımlardaki sosyal olanın düşünsel alana indirgenmesi hatasına (Kolasi, 2018: 5) düşmemiş; ancak aşırı Davranışsal olmakla eleştiri almıştır. Deutsch'un güvenlik topluluklarının oluşumuna dair söz konusu pozitif determinist anlayışı (Rosamond, 2000: 47); (Dedeoğlu, 2004: 14) Yaklaşımın kolektif kimlik boyutunun ayrıntılandırılmasına gerekçe oluşturmuştur.

Deutsch'tan sonraki güvenlik topluluğu literatüründe ilk odak noktası Deutsch'un *biçimsel* ve *topluluk hissi* olarak ifade ettiği *kolektif kimlik* oluşum süreçleri olmuştur (Risse, 2003: 179); (Bremberg, 2015: 676); (Rosamond, 2000: 169-170); (Wiberg, 2000: 295-296). Adler ve Barnett'in Yaklaşımına yeni bir çerçeve sundukları çalışma (Adler ve Barnett, 1998) ise yapılan İnşacı katkıların başında gelmektedir (Ditrych, 2014: 351); (Weaver, 2011: 10); (Adler ve Barnett, 1998a: 5, 15-16); (Karacasulu ve Uzgören, 2007: 28). Adler ve Barnett'in sunmuş oldukları çerçevede, çoğulcu güvenlik topluluklarının, ulus-devletlerin dönüştürülmesi veya mevcut kültürel-etnik aidiyet ve kimliklerin elimine edilmesi yoluyla değil (Adler ve Barnett, 1998b: 59) yeni kolektif kimliklerin geliştirilmesi yoluyla oluşturulacağı öne sürülerek mevcut kimlikler bağımsız değişken olarak değerlendirilmiştir. Kolektif kimliğin güvenlik topluluğu üye devletlerinin aralarında kendini sınırlamaya/dönüştürmeye yönelik topluluk pratiklerini

öncelediği varsayımı (Wendt, 1999), kolektif kimlik oluşumuna ağırlık verilmesine zemin oluşturmuştur. Deutsch'dan farklı olarak ise çoğulcu güvenlik topluluklarının odağını teşkil eden devletlerarası *kolektif kimliğin* gelişim aşamaları detaylandırılmış ve sürekli olumlu yönde gelişeceği varsayılmıştır (Mattern, 2001); (Kuhn, 2011: 812).

Deutsch, güvenlik topluluklarının oluşumunda toplumlararası telefon görüşmeleri, posta gönderileri ve turizm faaliyetleri gibi transaksyonların nicel hesaplamasına odaklanmıştır (Rosamond, 2000: 169). Ancak Deutsch'un söz konusu Davranışsalci metodolojisi sınırötesi hareketlerin karşılıklı bağımlılığı artırmasını açıklayabilmesine rağmen güvenlik topluluklarının oluşumunu açıklayamamaktaydı (Adler ve Barnett, 1998b: 47-48). Deutsch, güvenlik topluluğu oluşumunda *biç duygusunun* gelişiminden bahsetmiş olmasına rağmen transaksyonların karşılıklı cevap verebilirliği ve paylaşılan değerler ve kimlikleri oluşturması hususu zayıf kalmıştır. Zira nicel ölçüme yapılan vurgu, transaksyonların ürettiği toplumsal ilişkilerin öznelarası boyutunu oluşturan (Kolasi, 2018) paylaşılan kimlik ve değerler olan *sosyal ilişkileri* gözden kaçırmıştır (Adler ve Barnett, 1998a: 9).

İnşacı yaklaşımında kolektif kimliğin bilişsel yönüne odaklanan Wendt'i (McSweeney, 2004: 126) takip eden Adler ve Barnett de güvenlik topluluklarının oluşumunda transaksyonların sosyolojik kökenlerine, sosyal öğrenmeye ve iletişimsel eylem yoluyla bilişsel/normatif dönüşüme odaklanmıştır (Rosamond, 2000: 169-170); (Wiberg, 2000: 295-296). Bu çerçevede güvenlik topluluklarını, bireylerin güvenlik ve refah çıkarları için paylaşılan anlayış ve ortak kimliklerinin sona erdiği yerde sınırların başladığını hayâl ettikleri sosyal olarak inşa edilmiş bilişsel/topluluk bölgeler(i) (Adler, 1997: 250); (Adler ve Greve, 2009: 81); (Müller, 2006:3) olarak görmek mümkündür. Bireyler söz konusu bilişsel alanları kendi güvenliklerini ve refahlarını tanımlamak için kullanacaklardır (Adler ve Barnett, 1998b: 59).

Deutsch'un yaklaşımındaki transaksyonların kolektif kimliği geliştirmesi hususundaki eksikliği gidermek amacıyla (Adler ve Barnett, 1998b:43) Bellamy de *sosyal öğrenmeye* ayrı bir önem atfetmiştir (Bellamy, 2004: 24) Giddens'ın Yapılandırmacı Teorisi'nden etkilenerek *karşılıklılaşma* önem atfeden Wendt, bir aktörün sosyal beklentilere uygun olacak şekilde davranışını şekillendirmeyi öğrendiği ve buna bağlı olarak kimliğinin oluştuğu ve çıkarlarının şekillendiği süreci *sosyalizasyon* olarak adlandırmıştır (Wendt, 1999: 170). Bu süreç bir *etkileşim* sürecidir. Zira *sosyal öğrenme*, sosyal aktörlerin materyal ve sosyal dünyaya dair inançlarını ve kimliklerini nedensel ve normatif bilgiye dayanarak yeniden tanımlaması veya yorumlaması yoluyla *sosyal gerçekliği dönüştürmesine* karşılık gelmektedir (Adler, 1991: 52). Sosyal öğrenme, tanımlanmış veya tamamlanabilen bir olgu değil; devletlerin kimliklerinin ve çıkarlarının sürekli

yeniden şekillendirildiği daimi bir süreçtir. Söz konusu öğrenme süreci ise aktörlerin bilinçli eylemleri ile gerçekleşir (Bellamy, 2004: 24-25). Aktörler bilerek daha kazançlı olacakları bir sonuca erişmek için bu sürece dahil olur ve *karşılıklı güveni* tesis etmeye çalışırlar.

Adler ve Barnett, güvenlik topluluklarının birer sosyal inşâ olmaları sebebiyle *patika bağımlı* dinamik bir süreçte geliştikleri görüşündedir (Adler ve Barnett, 1998b: 49). Bu doğrultuda çoğulcu güvenlik topluluklarının gelişiminde kat edilen mesafeyi değerlendirebilmek için (Wiberg, 2000: 290) tesis ettikleri güven duygusunun derecesine, yönetim sistemlerindeki kurumsallaşmanın boyutuna ve anarşiyi dönüştürme derecelerine göre *Başlangıç, Gelişim ve Olgun* olmak üzere Deutsch'un döngüsel nitelik taşıyan modelinden farklı olarak üç aşamalı doğrusal nitelikte bir güvenlik topluluğu modeli tasarlamışlardır (Adler ve Barnett, 1998b: 30). Bu modelde esasen yaklaşımın İnşacı niteliğine de uygun olan ilerlemeci bir tutum benimsenmiştir. Daha çok kolektif kimliğin gelişim aşamasına odaklanmasına rağmen her bir aşamada farklı göstergeleri içeren model, güvenlik topluluğu literatürüne *Sıkı* ve *Genişek* olmak üzere iki tür çoğulcu güvenlik topluluğu tanımlamasını da kazandırmıştır.

Adler ve Barnett'in aşamalı modeline göre, çoğulcu güvenlik topluluklarının *başlangıç* aşamasında devletler açıkça bir güvenlik topluluğu oluşturma hedefi gütmek yerine karşılıklı güvenliklerini artırmaya ve aralarındaki işlem maliyetlerini azaltmaya yönelik işbirliklerini geliştirmeye yönelirler. Aralarında henüz güven inşa etmemiş olan bu devletler, işbirliklerindeki yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini gözlemleyecek üçüncü taraflar olan uluslararası örgüt ve kurumlara ihtiyaç duyarlar. Bu örgüt ve kurumları meydana getiren şey ise devletlerarası ve ulusötesi etkileşimlerdir. Bununla birlikte söz konusu örgüt ve kurumlar da karşılıklı olarak devletlerarası ve ulusötesi etkileşimleri teşvik edebilir. Ancak bu işlevi yerine getirebilecek örgüt ve kurumların normlara dayanması, devletleri birbirlerine hesap verebilir kılması, karşılıklılığı kurumsallaştırması, ortak çıkarlar tanımlayabilmesi, gündem belirleyebilmesi ve bağlayıcı çıkarlar ve kolektif bir gelecek yaratmaya çabalaması gerekmektedir (Adler ve Barnett, 1998b: 50-52). Uluslararası örgüt ve kurumlara bir sonraki *gelişim* aşamasından farklı olarak, *başlangıç* aşamasında daha çok denetleme görevi yüklenmektedir. Nitekim aralarında güven oluşmamış olan devletlerin birbirlerine güvenmesini söz konusu örgüt ve kurumların denetleme faaliyetleri sağlayacaktır. Bu noktada Adler ve Barnett'in çerçevesinin Deutsch ile aynı değişkenleri kullanacak olan *Neoliberal Kurumsalcılık* ile de yakından ilişkili olduğu ifade edilebilir (Koschut, 2014: 525).

Modelin *gelişim* aşamasında ise artan *transaksyonlar* ve *-uluslararası örgütler ve kurumlar yoluyla- sosyal öğrenme* kolektif kimlik ve karşılıklı güvenin oluşumunu mümkün kılacaktır. Başlangıç aşamasında oluşturulmaya başlanan etkileşim

kanalları gelişim aşamasında transaksyonların niteliksel ve niceliksel gelişimi ile birlikte kolektif deneyimi yeniden şekillendirecek ve sosyal gerçeklikleri yeniden yorumlama biçimleri geliştirecektir (Adler ve Barnett, 1998b: 41, 45, 53). Böylece hem devletler hem toplumlar kolektif biçimde yoğun barışçıl ilişki ağı içerisine gireceklerdir. Etkileşim ağlarındaki ve ilişkilerdeki yoğunlaşma cevap verebilirliğin derecesini de artıracaktır (Adler ve Barnett, 1998b: 53). Adler ve Barnett Deutsch'un nicel ölçüm tespitine getirilen eleştirilerden (Puchala, 1984: 187); (Haas, 1973: 117); (Morse, 1971: 44); (Nye, 1968: 862) hareketle transaksyonların tüm çeşitlerinin kolektif kimliğe zemin hazırlamayacağına ve tehdit ve öteki yaratmayan transaksyonlara dikkat çekmiştir (Adler ve Barnett, 1998b: 47). Bu noktada ortak veya yakın dil ve dinin iletişimi kolaylaştırarak ortak anlamlar ve değerleri oluşturabileceği tespitinde de bulunmuşlardır (Wiberg, 2000: 296).

Adler ve Barnett'in modelindeki son aşama ise kolektif kimlik oluşturulması yoluyla artık bir çoğulcu güvenlik topluluğunun olduğu *olgun* aşamadır (Adler ve Barnett, 1998b: 55). Bu aşamada kolektif kimliğe dayanan karşılıklı güven tam olarak gelişmiştir (Wiberg, 2000: 290). Çoğulcu bir güvenlik topluluğuna üye devletlerin davranış biçiminin üyelik (kolektif kimlik) nedeniyle dönüşmesi söz konusu güvenlik topluluğunun olgun aşamaya eriştiğini göstermektedir (Bellamy, 2004: 27). Bu aşamada devletler aralarındaki güveni devam ettirebilmek için *başlangıç* ve *gelişim* aşamalarında önemli rol oynayan uluslararası örgütlere değil birbirleri hakkında sahip oldukları bilgi ve inanışlara güvenirler (Adler ve Barnett, 1998b: 46). Esasen izleme aracı olarak oluşturulan örgütler giderek işbirliğini sürdürmede daha az önemli hale gelir veya dağılır. Diğer bir ifadeyle başlangıç aşamasındaki bürokratik yapıda değişimler gerçekleşir. Adler ve Barnett'e göre Fransa'nın 1965 yılında NATO'nun askeri kanadından ayrılıp nükleer silah elde etme arayışını müttefiklerin askeri bir tehdit olarak görmeyişi bu duruma örnek oluşturmaktadır. *Olgun* aşamada barışçıl değişim beklentileri ile uluslararası politikada savaş imkansız bir seçenek haline getirilmiş olur. Bu nedenle *olgun* aşamanın en kritik göstergesi güvendir. Karşılıklı güvenin en önemli göstergesi ise güvenlik alanındadır ve ilgili devletlerin askeri konularda karşılıklı bağımlı olduğunu teyit eden tutumları söz konusu olduğunda ve istihbarat paylaşımında bulunmaya başladıklarında gözlemlenebilir (Adler ve Barnett, 1998b: 46, 54).

Adler ve Barnett'in modelindeki *olgun* aşamada ise *genişek* ve *sıkı* olmak üzere iki alt tür çoğulcu güvenlik topluluğu tanımlanmıştır. Buna göre, *genişek çoğulcu güvenlik toplulukları*, halkları devletleri arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü (barışçıl değişim) beklentisini devam ettiren egemen devletlerden oluşan ulusötesi bölgelerdir. Çatışan çıkarlar, anlaşmazlıklar ve asimetrik pazarlıklar söz konusu olmaya devam etmesine rağmen üye devletlerin kendilerini sınırlayarak hareket edeceği beklentisi mevcuttur. Topluluk üyeleri birbirlerini pozitif olarak tanımlar ve benzer bir

yaşam tarzına sahip olduklarını ilan ederler. Gevşek çoğulcu güvenlik topluluklarının en temel göstergeleri ise *oydaşmacı yöntemle karar alma, yumuşak sınırlar, askeri planlamada topluluk üyelerinin potansiyel düşman olarak dahil edilmemesi, çoğunlukla ortak bir "öteki" veya "tehdit" tanımı ve topluluğu dış dünyadan farklılık arz ettiğini gösteren bir topluluk söylemidir* (Adler ve Barnett, 1998b: 30, 55-56).

Adler ve Barnett, *sıkı çoğulcu güvenlik topluluklarının* ise gevşek çoğulcu güvenlik topluluklarının göstergelerine ek olarak *işbirliğine dayalı ve kolektif güvenlik, yüksek düzeyli askeri bütünleşme, iç tehditlere karşı politika işbirliği, üye halklar arasında dolaşım serbestisi, otoritenin uluslararasılaşması, çok düzeyli bir siyasal varlık (polity)* göstergelerine sahip olduğunu ifade etmiştir. Sıkı çoğulcu güvenlik topluluklarında birimler yalnızca karşılıklı silah kontrolü ve güven inşa etmekle kalmaz, topluluk içi sorunlara yönelik işbirliğine dayalı güvenliğe (*cooperative security*), topluluk dışı tehditlere karşı ise kolektif güvenliğe (*collective security*) yönelirler. Bunda paylaşılan kimliklerin ve güvenin rolü kritiktir. Zira çoğulcu bir güvenlik topluluğunun askeri bütünleşmeyi zorunlu kılmamasına rağmen paylaşılan kimliklerin ve yüksek düzeyli güvenin askeri kaynakların bir havuzda toplanması yönünde istek uyandırması oldukça muhtemeldir (Adler ve Barnett, 1998b: 56-57). Bu nedenle sıkı çoğulcu güvenlik topluluklarının üyeleri "karşılıklı yardım" davranış kalıbına sahip olmak durumunda kalacaklardır (Adler ve Barnett, 1998b: 30, 56). Bu tür çoğulcu güvenlik topluluklarında, güç kullanma hakkı egemen devletlerden kolektiviteye kayar ve sadece dış tehditlere karşı ve topluluk normlarını ihlal eden topluluk üyelerine karşı meşru hale gelir. Bu doğrultuda *güç dengeleri, nükleer caydırıcılık ve misilleme* sadece dış tehditlere karşı topluluğun savunulmasında söz konusu olmaktadır. Bir dış tehdit veya dış saldırı durumunda sıkı çoğulcu güvenlik toplulukları kolektif güvenlik sistemi hatta bir askeri savunma örgütü olarak hareket edebilir (Adler ve Barnett, 1998b: 56); (Kucera, 2017: 327).

Sıkı çoğulcu güvenlik topluluklarında halkların kimlikleri, topluluk kimliği ve normlarından kaynaklanmaktadır (Adler ve Barnett, 1998b: 47-48). Üye devletlerin halkları o devletlerin ulusu olmaya devam etmekle birlikte bir yandan da topluluğun "vatandaşı" haline gelirler (Adler ve Barnett, 1998b: 37). Halkların kimliğine ek olarak üye devletlerin rolleri ve hedefleri de topluluktan kaynaklanmaktadır. Devletlerin çıkarları ve halklarının kimlikleri topluluğunkilerle değiştirilebilir hale gelip devletlerin dış politikaları yeni bir anlam ve hedef kazanır (Adler ve Barnett, 1998b: 48). Bu çerçevede sıkı çoğulcu güvenlik topluluklarının egemen ulus devlet ile bölgesel-merkezi hükümet arasında yer alan post-egemen bir kural sistemine sahip olduğu ifade edilebilir. Paylaşılan egemenliğe dayanan bu kural sistemi literatürde *yönetişim* olarak adlandırılmaktadır (Bellamy, 2004: 8, 12).

Güvenlik Topluluklarında Kolektif Kimliklendirme ve Dış Dünya ile İlişkiler

Deutsch ve takipçilerinin modellemelerinde esasen *sürece* işaret eden (Bjola ve Kornprobst, 2007: 286) “kolektif kimliğin yeniden üretilmesi” kavramsallaştırması doğrultusunda, çoğulcu güvenlik topluluklarının odağını teşkil eden kolektif kimliğin sürekli ileri ve olumlu yönde gelişeceği (Mattern, 2001), bir noktadan itibaren ise sabitleşerek üyeler arasında uzun süreli güvenilir barışçıl değişim beklentilerini sürekli üreteceği kabul edilmektedir (Deutsch vd., 1969a); (Adler ve Barnett, 1998b: 30-33, 47-48; Williams, 1998).

Kolektif kimlik, McSweeney’e göre ırk gibi örgütsel bir fikirden öte bir şey değildir; hatta bir *teori*, *bikaye* veya *anlatı* olarak düşünülebilir (McSweeney, 2004: 163). Williams ve Neumann, Ringmar’ın “oluşturucu hikayeler” (*constitutive stories*) kavramıyla (Ringmar, (1996: 76) kimlik oluşum süreçleri içerisindeki *anlatı yapılarının* rolüne yaptığı vurguyu benimseyerek kolektif kimliğin anlatı yoluyla oluşturulduğunu öne sürmüştü ve kimliklerin sosyal süreçler yoluyla sürekli üretilen dinamik bir şey olduklarını ifade etmiştir (Neumann, 2000: 362-368). Aktör ile yapı (*agent-structure*) arasındaki ilişkiye dair bireyci ve yapısalcı yaklaşımları sentezleyerek dinamik ve karşılıklı (Hollis ve Smith, 1991: 396) bir ontolojiye dayanan *Yapılan(dır)macı Teorisi (Structuration Theory)* geliştiren Giddens’a göre kimlik bir *proje*dir (Giddens, 1984); (Giddens, 1991: 32-33). Mesele, bu anlatıyı zaman ve mekan boyutunda uyumunu tehlikeye sokan sayısız olaylar ve deneyimler karşısında devam ettirmektir (McSweeney, 2004: 163). Bu durum kimliğin bir süreç olduğunu doğrulamaktadır.

Bu çerçevede, *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımında* kolektif kimliğe yüklenen yapısal belirleyici rol yerine açık uçlu bir sürece vurgu yapan *kolektif kimliklendirme* (Jenkins, 2008: 38); (Bjola ve Kornprobst, 2007: 288); (Worchel, 1998: 57) (*collective identification*) kavramının Yaklaşımın İnşacı doğasına uygun olan ilişki-sel-düşünsel bütünleşme anlayışını daha da güçlendireceği ifade edilebilir. Çünkü kimliklendirmede çıkar içsel ve haliyle karşılıklı ve dinamik bir işleve sahiptir. Bu nedenle güvenlik topluluklarının oluşumu kadar sürdürülebilirliklerinin de analiz edilebilmesi için “kimlik” kavramı yerine “kimliklendirme” (*identification*) kavramının (Jenkins, 2008) kullanılması isabetli olacaktır.

Bernd Bucher ve Ursula Jasper’e göre de belirli kimliklendirme setleri karar vermede geçici olarak rol oynar; ancak eylemi önceliklemez veya belirlemez (Bucher ve Jasper, 2017). Kimlikler, ulusal ve ulusötesi çıkarların sabit belirleyicisi olarak konumlanmış olmaktan daha ziyade etkileşim nedeniyle devamlı bir değişime tabidirler (Adler ve Barnett, 1998); (Anderson, 1991); (Lynch, 1999); (Wendt, 1999). Nitekim sosyal olarak inşa edilmiş olan kimlikler sabit belirleyiciler olamaz (Bucholtz ve Hall, 2004: 382). Bu nedenle kimliklendirme *süreçlerinin* analiz edilmesi gerekmektedir (Bucher ve Jasper, 2017: 397). Worchel de kimliğe

ontolojik öncelik atfedilmemesi gerektiği görüşündedir (1998: 59). Ona göre herhangi bir grup oluşturulduktan sonra ona kimlik kazandırma süreci başlamaktadır. Bu noktada öncelikle grubun sınırları, ötekilere ve tarihe nazaran konumlanması ve üyeler arasındaki ilişki bu grubun kimliklendirme sürecinin bileşenleridir.

Kimliklendirme, bireysel ve kolektif çıkarların belirlenmesinde ve takip edilmesinde karşılıklı ve etkileşimsel olarak ortaya çıkmaktadır (Jenkins, 2008: 7-8). *Bireysel kimliklendirme* farklılığı vurgularken, *kolektif kimliklendirme* benzerliği vurgulamaktadır. Ancak kolektif kimliklendirme de bir noktada farklılığı vurgulamak durumundadır. Bu nedenle Jenkins'in ifadesiyle "kategorilendirme", diğer bir ifadeyle kim olduğumuza dair düşüncemiz, doğası gereği "ötekilerin" kim olduğu ile ilişkilidir. Bu ise kimliklendirmenin dışsal boyutu ile ilgili bir meseledir (Jenkins, 2008: 12, 38).

Kolektif kimliklendirme yalnızca bütünleşmenin iç boyutuna dair bir süreç olmadığı için güvenlik topluluklarının dışsal faktörler karşısında da sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli bir unsurdur. Nitekim güvenlik topluluklarının çözülmesi yalnızca iç faktörlerden değil aynı zamanda dış faktörlerden de kaynaklanabilecektir. Kapsamlı bir teorik çerçeve sunma çabalarına rağmen Adler ve Barnett de güvenlik topluluklarının dış dünya ile ilişkilerini ve uluslararası politikadaki etkilerini detaylı olarak ele almamıştır (Bellamy, 2004: 10). Deutsch, gelişmiş Batı toplumları arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine odaklanmış, farklı sosyo-ekonomik düzeyde ve kültürdeki toplumlarla olan ilişkileri çalışmalarına dâhil etmemiştir (Dedeoğlu, 2004: 9). Deutsch'dan sonra da güvenlik topluluklarının uluslararası politikada varlıklarını nasıl devam ettirdikleri veya devam ettirmeleri gerektiğine dair herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır (Karp, 2014: 13). Herhangi bir güvenlik topluluğunun bugün ve yakın gelecek için tüm dünyayı kapsayamayacağı dikkate alındığında güvenlik topluluklarının zorunlu olarak dış dünya ile ilişkileri ve sürdürülebilirlikleri (Rieker, 2000: 17); (Stahl vd., 2016: 529) söz konusu olmaktadır. Güvenlik topluluklarının oluşturuldukları bölgede üye olmayan devletlere karşı bir güvenlik ikilemi üretip üretmediği ve üretmesi durumunda bununla nasıl başa çıkılacağı ne Deutsch'un ne de Adler ve Barnett'in değindiği bir noktadır (Karp, 2014: 17). Esasen Adler ve Barnett çalışmalarında güvenlik topluluklarının dış sınırlarının genişlemesine dair çalışmaların yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Adler ve Barnett, 1998c: 429-430).

Bu çerçevede, çoğulcu güvenlik topluluklarının üye olmayan devletlerle ilişkilerini ve buna bağlı olarak uluslararası politikadaki etkilerini ele alan Bellamy üç tür güvenlik topluluğu tanımlamıştır: *Bölgesel Kale (Regional Fortress)*, *İkircikli Topluluk (Ambivalent Community)* ve *Bütünleştirici Topluluk (Integrationist Community)* (Bellamy, 2004: 11). Bellamy, çoğulcu bir güvenlik topluluğuna üye ve üye

olmayan devletlerin arasındaki sınırların önceki haline göre daha da katılaştığı, diğer bir ifadeyle içeri-dışarı ayrımının daha da keskinleşerek Realist mantığın yeniden yerleşmesine neden olan güvenlik topluluklarını *Bölgesel Kale* olarak tanımlamıştır. Bölgesel Kale niteliği arz eden güvenlik topluluklarının içerisinde güvenilir barışçıl değişim beklentileri mevcuttur; ancak üye devletler topluluğun dışındaki devletleri topluluğun norm ve kimliklerine tehdit olarak algılar ve buna göre davranış sergilerler. İki devletten birinin bir güvenlik topluluğuna üye olması ile dışarıda kalan ile içeride kalanın ilişkilerinin ve dolayısıyla sınırların niteliksel bir değişime uğramadan var olmaya devam ettiği güvenlik toplulukları ise *İkircikli Topluluklardır (Ambivalent Community)* (Bellamy, 2004: 11, 46-47). Zira topluluğun bölgesel kaleye dönüşüp dönüşmemesi ilişkilerin aynı nitelikte kalmaya devam etmesi nedeniyle belirsizdir.

Bellamy'e göre *bölgesel kale*lerin neden olduğu Realist mantık ise değiştirilemez değildir ve güvenlik toplulukları bu mantığın sonuçlarını ortadan kaldıracak bütünleşmenin tohumlarını teşkil edebilir (Bellamy, 2004: 46-47). Bu doğrultuda çoğulcu bir güvenlik topluluğuna üye ve üye olmayan devletler arasındaki sınırların yumuşayarak niteliksel bir dönüşüme uğradığı güvenlik toplulukları *Bütünleştirici Topluluklardır (Integrationist Community)*. Bu türdeki güvenlik topluluklarında, üyeler arasında topluluk hissini geliştiren paylaşılan normlar, ortak çıkarlar ve elit ağları mantığı dışarıdaki devletleri topluluğa üye yapmadan bu devletlere karşı da sürdürülür. Bu durum kimi durumlarda yeni güvenlik topluluklarının ortaya çıkmasına veya mevcut güvenlik topluluğunun genişlemesine yol açabilmekte veya bunun yerine kimi çakışan yapılar nedeniyle gevşek ve sıkı çoğulcu güvenlik topluluklarının bir karışımı ile sonuçlanabilmektedir (Bellamy, 2004: 11).

Deustchyen güvenlik topluluklarının çözülmesi ise literatürde yeterince ele alınmış bir konu değildir (Mattern, 2001). Esasen Deutsch, *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımında* tanımladığı hem *amalgam* hem de *çoğulcu* güvenlik topluluklarının dağılma potansiyelleri olduğuna dikkat çekmiştir (Deutsch, 1969a: 122). Her iki tür güvenlik topluluğunun oluşumundaki ortak zorunlu (asgari) koşullar olan *temel değerlerde uyum* ve *cevap verebilirlik kapasitesinin* ortadan kalkması söz konusu toplulukların yıkılışına sebebiyet verecektir (Adler ve Barnett, 1998b: 58). Değerler ve kimliklerin durağan değil değişime duyarlı olması ise söz konusu koşulların karşılanmış olmasına rağmen ortadan kalkabilecekleri veya değişebilecekleri yönünde bir ihtimali her daim gündemde tutmaktadır (Van Wageningen, 1965: 818-819).

Güvenlik topluluklarındaki kolektif kimliklendirmenin akamete uğraması güvenlik topluluğu krizinin ortaya çıkmasına neden olacaktır (Bjola ve Kornprobst, 2007: 286). Bir güvenlik topluluğuna üye bir devletin diğer üyeye karşı güç kullanma isteği ise söz konusu güvenlik topluluğunun varlığını ortadan

kaldıracaktır. Nitekim diğer üyelere karşı kuvvet kullanmama yönündeki kendini sınırlama davranışı bir güvenlik topluluğunun temel karakteristiğidir. Bu krizlerin geçici olması muhtemel olmakla birlikte devam etmesi halinde söz konusu güvenlik topluluğunun varlığını tehdit edecektir (Bjola ve Kornprobst, 2007: 291-292).

Çoğulcu güvenlik toplulukları birçok farklı ulusal topluluktan oluştuğu için bir güvenlik topluluğunun anlamı devamlı değişime ve çeşitli sınamalara tâbidir (Bellamy, 2004: 54). Bir siyasal topluluk türü olmaları nedeniyle oluşumlarına yönelik sağlanan koşulların giderek ortadan kalkması dağılmalarına zemin hazırlayacaktır. Bir güvenlik topluluğu üyeleri arasında meydana gelecek olan bir savaş ise o güvenlik topluluğunun artık sona erdiğini gösterecektir (Adler ve Barnett, 1998b: 58). Öte yandan, güvenlik topluluklarının sadece üyeleri arasında yalnızca bir savaş durumunda ortadan kalktığını öne sürmek indirgemeci bir değerlendirmedir. Güvenlik topluluklarının gelişimi Yaklaşımın İnşacı varsayımları doğrultusunda nasıl aşamalı bir oluşum seyri izliyorsa dağılmaları da aşamalı olacaktır. Bu durumda çözülmenin başlangıcı ve gidişatı doğru tespit edilmek durumundadır. Aksi takdirde savaşın ortadan kaldırılmasına yönelik geliştirilmiş olan bir bütünleşme teorisinin tutarlılığı ve geçerliliği zayıf kalmaktadır.

Sonuç

Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının konu edildiği bu çalışmada, *Yaklaşımın* Soğuk Savaş döneminde ortaya atıldığı orijinal versiyonu ile Soğuk Savaş sonrasında yapılan İnşacı revizyon ile güncellenen versiyonu karşılaştırmalı olarak detaylı biçimde ele alınmıştır. Çalışma, İnşacı revizyondan sonra da İnşacı ontolojisine rağmen bütünleşme süreçlerinde “kolektif kimlik” değişkenine yapısal belirleyici rol yüklemesinin *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının* tutarlılığını zayıflatmaya devam ettiği hipotezine dayanmaktadır. Buradan hareketle, çalışmada söz konusu değişkenin İnşacı literatürde son dönemde yer edinen “kolektif kimliklendirme” kavramı ile değiştirilmesinin Yaklaşımın İnşacı niteliğini ve tutarlılığını güçlendireceğini iddia etmektedir.

Kimliğin bir noktadan itibaren verili bir değişken olarak ele alınamayacağına ve bu nedenle sürecin kendisine karşılık geldiğine işaret eden “kolektif kimliklendirme” kavramı güvenlik topluluklarının aşamalı oluşumlarını sabit bir nitelik arz eden “kolektif kimlik” değişkenine nazaran daha iyi açıklamaktadır. Zira, barışçıl değişim süreci güvenlik topluluklarının sadece oluşturulmalarında değil gerek iç gerek dış dünya ile ilişkilerde karşılaşılan sınamalar karşısındaki sürdürülebilirliklerinde de bir gerekliliktir. Oluşmuş olan güvenlik topluluklarındaki *kolektif kimliklendirmenin* Deutsch ve takipçilerinin yeterince ele

almadığı bütünleşmenin dışsal faktörler karşısında olumsuz/geriye doğru bir seyir izlemesi ise oldukça muhtemeldir.

Bu çalışmada, “kolektif kimliklendirme” değişkeninin mümkün kıldığı *sürecin* belirleyiciliğinden hareketle güvenlik topluluklarının oluşumunda olduğu gibi çözümlerinde de aşamalı ve uzun vadeli bir seyir izleyeceği varsayılmıştır. Bu doğrultuda, çoğulcu güvenlik topluluğu üyeleri arasındaki konjonktürel anlaşmazlıklar ve krizler söz konusu güvenlik topluluğunun ortadan kalktığını simgeleyemeyecek olmakla birlikte çözülme sürecinin, diğer bir ifadeyle kolektif kimliklendirmenin olumsuz yönde/geriye doğru seyretmesinin, birer kilometre taşı olacaktır.

Çalışmada *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımının* İnşacı doğasını ve buna bağlı olarak tutarlılığını artıracacağı iddia edilen “kolektif kimliklendirme”nin oluşturucu (nedensel/yapısal) olmaktan ziyade açıklayıcı bir role sahip olabileceği iddia edilmektedir. Nitekim “kolektif kimlik” değişkenine atfedilen yapısal belirleyici rolün devam ettirilmesi, İnşacıya getirilen sosyal olarak inşa edilen kimliğin çıkarı ve eylemi önceleyemeyeceği eleştirisinin *Güvenlik Topluluğu Yaklaşımı* için de getirilmesine neden olacaktır.

“Güvenlik topluluğu” kavramına literatürde Yaklaşımın kendisinden ve öngördüğü bütünleşme modelinden daha fazla yer verilmesinin herhangi bir bölgedeki devletler arasında devam eden barışçıl ilişkiler *olgusunu* ilk bakışta tanımlamak için kullanışlı olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir. Ancak, *Yaklaşım* adını veren “topluluk” anlayışının Neofonksiyonalizmin öngördüğü ulusüstü topluluk yönteminden farklı olarak İnşacı Güvenlik Topluluğu modeli çerçevesinde kavranıp ampirik olarak sınanabilmesi için söz konusu “kolektif kimliklendirme” süreçlerinin detaylı analizi yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Acharya, Amitav (2001), *Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order*, (London: Routledge).
- Adler, Emanuel (1991), “Cognitive Evolution: A Dynamic Approach for the Study of International Relations and Their Progress”, *Progress in Postwar International Relations*, Emanuel Adler ve Beverly Crawford (edit.), (New York: Columbia University Press).
- Adler, Emanuel (1997a), “Imagined (Security) Communities: Cognitive Regions in International Relations”, *Millennium: Journal of International Studies*, 26 (2), s.249-277.

- Adler, Emanuel (1997b), "Seizing the Middle Ground Constructivism in World Politics", *European Journal of International Relations*, 3 (3), s.319-363.
- Adler, Emanuel (2002), "Constructivism and International Relations", *Handbook of International Relations*, Walter Carlsnaes, Thomas Risse ve Beth A. Simmons (edit.), SAGE, s.112-144.
- Adler, Emanuel ve Barnett, Michael (1996), "Governing Anarchy: A Research Agenda for the Study of Security Communities", *Ethics & International Affairs*, 10, s.63-98.
- Adler, Emanuel ve Barnett, Michael (edit.) (1998), *Security Communities*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Adler, Emanuel ve Barnett, Michael (1998a), "Security Communities in Theoretical Perspective", *Security Communities*, Emanuel Adler ve Michael Barnett (edit.), (Cambridge: Cambridge University Press), s.3-28.
- Adler, Emanuel ve Barnett, Michael (1998b), "A Framework for the Study of Security Communities", *Security Communities*, Emanuel Adler ve Michael Barnett (edit.), (Cambridge: Cambridge University Press), s.29-65.
- Adler, Emanuel ve Barnett, Michael (1998c), "Studying Security Communities in Theory, Comparison, and History", *Security Communities*, Emanuel Adler ve Michael Barnett (edit.), (Cambridge: Cambridge University Press), s.429-430.
- Adler, Emanuel ve Barnett, Michael (2000), "Taking Identity and Our Critics Seriously", *Cooperation and Conflict*, 35(3), s.321-329.
- Adler, Emanuel ve Greve, Patricia (2009), "When Security Community Meets Balance of Power: Overlapping Regional Mechanisms of Security Governance", *Review of International Studies*, 35 (1), s.59-84.
- Anderson, Benedict (1991), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Revised Edition, (London: Verso).
- Bakan, Zerrin Ayşe (2008), "Normative Theory in IR: Frost's Constitutive Approach", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63 (1), s.3-16.
- Bellamy, Alex (2004), *Security Communities and Their Neighbours: Regional Fortresses or Global Integrators?*, (New York: Palgrave Macmillan).
- Bjola, Corneliu ve Kornprobst, Markus (2007), "Security Communities and the Habitus of Restraint: Germany and the United States on Iraq", *Review of International Studies*, 33, s.285-305.
- Bremberg, Niklas (2015), "The European Union as Security Community-Building Institution: Venues, Networks and Co-operative Security Practices", *Journal of Common Market Studies*, 53 (3), s.674-692.
- Bucher, Bernd ve Jasper, Ursula (2017), "Revisiting 'Identity' in International Relations: From Identity as Substance to Identifications in Action", *European Journal of International Relations*, 23 (2), s.391-415.

- Bucholtz, Mary ve Hall, Kira (2004), *Language and Identity. A Companion to Linguistic Anthropology*, (Oxford: Blackwell).
- Büyüktanır, Derya (2015), “Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14 (2), s.1-24.
- Cederman, Lars Erik (2001), “Exclusion Versus Dilution: Real or Imagined Trade-off?”, *Constructing Europe’s Identity: The External Dimension*, Lars Erik Cederman (edit.), (USA: Lynne Rienner Publishers).
- Checkel, Jeffrey T. (2005), “International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework”, *International Organization*, 59(4), s.801-826.
- Checkel, Jeffrey T. (1998), “The Constructivist Turn in International Relations Theory”, *World Politics*, 50 (2), s.324-348.
- Checkel, Jeffrey T. (1999), “Social Construction and Integration”, *Journal of European Public Policy*, 6(4), s.545-560.
- Checkel, Jeffrey T. (2001), “Why Comply: Social Learning and European Identity Change”, *International Organization*, 55(3), s.553-588.
- Dedeoğlu, Beril (2004), “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1, (4), s.1-23.
- Deutsch, Karl W. (1953), *Nationalism and Social Communication*, (Cambridge: The MIT Press).
- Deutsch, Karl W. (1954), *Political Community at the International Level: Problems of Definition and Measurement*, (New York: Doubleday & Company).
- Deutsch, Karl W. (1964), “Communication Theory and Political Integration”, *The Integration of Political Communities*, Philip E. Jacob ve James V. Toscano (edit.), (Philadelphia, New York: J. B. Lippincott Company).
- Deutsch, Karl W. (1969b), *Nationalism and Its Alternatives*, (New York: Alfred A. Knopf).
- Deutsch, Karl W. (1978), *The Analysis of International Relations*, 2. Baskı, (Englewood: Prentice Hall).
- Deutsch, Karl W. (1979), *Tides Among Nations*, (New York: Free Press).
- Deutsch, Karl W., Sidney A. Burrell, Robert A. Kann, Maurice, Lee Jr., Martin Lichterman, Raymond E. Lindgren, Francis L. Loewenheim, Richard W. Van Wagenen (1969a), *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, (USA: Greenwood Press).
- Deutsch, Karl W. ve Foltz, William J. (edit.) (1963), *Nation-Building*, (New York: Atherton Press).

- Deutsch, Karl W. ve Merritt, Richard L. (1979), "Transnational Communications and the International System" *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 442, s.84-97.
- Ditrych, Ondrej (2014), "Security Community: A Future for a Troubled Concept?", *International Relations*, 28 (3), s.350-366.
- Eilstrupp-Sangiovanni, Mette (2006), *Debates on European Integration*, (UK: Red Globe Press).
- Fligstein, Neil (2009), "Who Are the Europeans and How Does This Matter for Politics?," *European Identity*, Jeffrey T. Checkel ve Peter J. Katzenstein (edit.), (Cambridge: Cambridge University Press), s.132-166.
- Frost, Mervyn (1994), "The Role of Normative Theory in IR", *Millennium: Journal of International Studies*, 23 (1), s.109-118.
- Giddens, Anthony (1984), *The Constitution of Society: Outline of The Theory of Structuration*, (Berkeley: University of California Press).
- Giddens, Anthony (1991), *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, (Cambridge: Polity Press).
- Goff, Patricia M. ve Dunn, Kevin C. (2004), "Introduction: In Defense of Identity", *Identity and Global Politics*, Patricia M. Goff ve Kevin C. Dunn (edit.), (USA: Palgrave Macmillan).
- Guzzini, Stefano (2000), "A Reconstruction of Constructivism in International Relations", *European Journal of International Relations*, 6 (2), s.147-182.
- Haas, Ernst B. (1973), "The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing", *Regional Politics and World Order*, Richard A. Falk ve Saul H.Mendlovitz (edit.), (San Francisco: W.H.Freeman).
- Hollis, Martin ve Smith, Steve (1991), "Beware of Gurus: Structure and Action in International Relations", *Review of International Studies*, 17 (4), s.393-410.
- Hopf, Ted (1998), "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", *International Security*, 23 (1), s.172-200.
- Hyde-Price, Adrian (1997), *Security and Integration in Mitteleuropa: Towards a New Research Agenda*, Paper Presented at the European Communities Studies Association, USA.
- Jackson, Robert ve Sorenson, George (2006), *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, 5. Baskı, (Oxford: Oxford University Press).
- Jenkins, Richard (2008), *Social Identity*, 3. Baskı, (USA and Canada: Routledge).
- Karacasulu, Nilüfer ve Uzgören, Elif (2007), "Explaining Social Constructivist Contributions to Security Studies", *Perceptions*, s.27-48.
- Karp, Regina (2014), *Military Capabilities and the Evolution of the Transatlantic Security Community*, Swedish Institute of International Affairs, UI Papers.

- Kolasi, Klevis (2018), “Uluslararası İlişkilerde Sosyal Ontoloji Kavrayışının Meta-teorik Eleştirisi”, *Uluslararası İlişkiler*, 13 (59), s.3-18.
- Koschut, Simon (2014), “Regional Order and Peaceful Change: Security Communities as Via Media in International Relations Theory”, *Cooperation and Conflict*, 49 (4), s.519-535.
- Kratochwil, Friedrich ve Ruggie, John Gerard (1986), “International Organisation: A State of the Art on an Art of the State”, *International Organization*, 40, (4), s.753-776.
- Kucera, Tomas (2017), “What European Army? Alliance, Security Community or Post-national Federation”, *International Politics*, 56, s.321-338.
- Kuhn, Theresa (2011), “Individual Transnationalism, Globalisation and Euroscepticism: An Empirical Test of Deutsch’s Transactionalist Theory”, *European Journal of Political Research*, 50, s.811-837.
- Lynch, Marc (1999), *State Interests and Public Spheres: The International Politics of Jordan’s Identity*, (New York: Columbia University Press).
- Mattern, Janice Bially (2001), “The Power Politics of Identity”, *European Journal of International Relations*, 7(3), s.349-397.
- McSweeney, Bill (2004), *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Müller, Harald (2006), *A Theory of Decay of Security Communities with an Application to the Present State of the Atlantic Alliance*, Institute of European Studies, Working Paper Series, Institute of European Studies, (UC Berkeley).
- Nelsen, Brent F. ve Stubb, Alexander (2003), *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, 3. Baskı, (Boulder: Lynne Rienner).
- Nye, Joseph S. (1968), “Comparative Regional Integration: Concept and Measurement”, *International Organization*, 22 (4), s.855-880.
- Onuf, Nicholas (1989), *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, (Columbia: University of South Carolina Press).
- Onuf, Nicholas (1998), "Constructivism: A User's Manual", *International Relations in a Constructed World*, Vendulka Kubálková, Nicholas Onuf ve Paul Kowert (edit.), (New York: M.E. Sharpe).
- Pouliot, Vincent (2006), “The Alive And Well Transatlantic Security Community: A Theoretical Reply To Michael Cox”, *European Journal of International Relations*, 12 (1), s.119-127.
- Price, Richard ve Reus-Smit, Christian (1998), “Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism”, *European Journal of International Relations*, 4 (3), s.259-294.

- Puchala, Donald (1984), "The Integration Theorists and the Study of International Relations", *The Global Agenda: Issues and Perspectives*, Charles W. Kegley ve Eugene R. Wittkopf (edit.), (New York: Random House).
- Reus-Smit, Christian (2005), "Constructivism", *Theories of International Relations*, 3. Baskı, Scot Burchil, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Jacqui True (edit.), (USA: Palgrave Macmillan), 188-212.
- Rieker, Pernille (2000), *Security, Integration and Identity Change*, (NUPI Working Paper 611).
- Ringmar, Erik (1996), *Identity, Interest and Action*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Risse, Thomas (2003), "Beyond Iraq: The Crisis of the Transatlantic Security Community", *Die Friedens-Warte*, 78 (2/3), s.173-193.
- Rosamond, Ben (2000), *Theories of European Integration*, (Great Britain: Palgrave).
- Rosamond, Ben (2002), "Theories of Political Integration", *The European Union Handbook*, Jackie Gower ve Ian Thomson (edit.), (London: Fitzroy Dearborn), s.37-49.
- Smith, Steve (1997), "The Self-Images of A Discipline: A Genealogy of International Relations Theory", *International Relations Today*, 3. Baskı, Ken Booth ve Steve Smith (edit.).
- Stahl, Bernhard, Lucke, Robin ve Felfeli, Anna (2016), "Comeback of the Transatlantic Security Community? Comparative Securitisation in the Crimea Crisis", *East European Politics*, 32 (4), s.525-546.
- Theys, Sarina (2017), "Constructivism", *International Relations Theory*, Stephen McGlinchey, Rosie Walters ve Christian Scheinpflug (edit.), (England: E-International Relations Publishing).
- Tusicisny, Andrej (2007), "Security Communities and Their Values: Taking Masses Seriously", *International Political Science Review*, 28 (4), s.425-449.
- Vesa, Unto (1993), "Back to Deutsch. Integration, Peaceful Change, and Security Communities", *Changes in the Northern Hemisphere (Research Report 52)*, Kakönen Jyrki (edit.), (Tampere: Tampere Peace Research Institute), s.159-164.
- Wagenen, Richard W. Van (1965), "The Concept of Community and the Future of the United Nations", *International Organization*, 19 (3), s.812-827.
- Walker, Rob B. J. (1993), *Inside–Outside: International Relations as Political Theory*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Walt, Stephen M. (1998), "International Relations: One World Many Theories" *Foreign Policy*, 110, s.29-46.

- Weaver, Carol (2011), “Black Sea Regional Security: Present Multipolarity and Future Possibilities”, *European Security*, C.20, S.1, s.1-19.
- Wendt, Alexander (1987), “The Agent-Structure Problem in International Relations Theory”, *International Organization*, 41, (3), s.335-370.
- Wendt, Alexander (1992), “Anarchy is What States Make of It”, *International Organization*, 46 (2), s.394-419.
- Wendt, Alexander (1994), “Collective Identity Formation and the International State”, *American Political Science Review*, 88 (2), s.384-96.
- Wendt, Alexander (1995), “Constructing International Politics”, *International Security*, 20, (1), s.71-81.
- Wendt, Alexander (1996), “Identity and Structural Change in International Politics”, *Return of Culture and Identity in IR Theory*, Yosef Lapid ve Friedrich Kratochwil (edit.), (London, Boulder: Lynne Rienner).
- Wendt, Alexander (1999), *Social Theory of International Politics*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Wendt, Alexander (2016), *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 2. Baskı, (İstanbul: Küre Yayınları), (Çev. Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfer İhlamur Öner).
- Wiberg, Hakan (2000), “Security Communities: Emmanuel Adler, Michael Barnett and Anomalous Northerners”, *Cooperation and Conflict*, 35 (3), s.289-298.
- Williams Michael C. ve Neumann, Iver (2000), “From Alliance to Security Community: NATO, Russia and the Power of Identity”, *Millennium*, 29 (2), s.357-387.
- Williams, Michael C. (1998), “Identity and the Politics of Security”, *European Journal of International Relations*, 4 (2), s.204-225.
- Worchel, Stephen (1998), “A Developmental View of the Search for Group Identity”, *Social Identity: International Perspectives*, Stephen Worchel, Francisco Morales, Dario Paez, Jean-Claude Deschamps (edit.), (London: SAGE Publications).
- Zehfuss, Maja (2002), *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*, (Cambridge: Cambridge University Press).

YAZARLAR İÇİN BİLGİ NOTU

Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü tarafından 1960'tan beri yayınlanmakta olan *Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı / The Turkish Yearbook of International Relations*, Türk Siyasal Hayatı, Türkiye Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler alanlarında Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlayan hakemli bir dergidir. Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı'na gönderilen tüm makaleler çift taraflı kör hakem değerlendirilmesine sunulur.

Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı'na gönderilen makaleler özgün çalışmalar olmalı ve aynı anda başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

- 1) Yazarların makalelerini MS Word formatında (.docx), derginin DergiPark'daki sistemine yüklemesi gerekmektedir. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tyir>)
- 2) Yazarlar ayrı bir dosya içerisinde unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adreslerini, telefon numaralarını, e-posta adreslerini ve ORCID numarasını bildirmelidir.
- 3) Gönderilen yazılar, dipnotlar dahil 10.000 kelimeyi geçmemelidir. Kitap incelemeleri 1500–2000 kelime arasında olmalıdır.
- 4) Makaleler yaklaşık 100'er kelimelik Türkçe ve İngilizce özet ile bu dillerde 3 ila 7 anahtar kelime içermelidir.
- 5) Yazı, çift satır aralığında, Garamond 12 punto ile yazılmalıdır.
- 6) Alıntılar çift tırnak işareti içine alınmalıdır. Dört satırdan uzun olan alıntılar, sol kenarda tırnak işaretleri olmadan ve tek aralıklı olarak girintili olmalıdır.
- 7) Referanslarda dipnot kullanılmalıdır. Dipnotlar Garamond 10 punto ile yazılmalıdır. Dipnotlardaki referansların stili aşağıdaki örneklere uymalıdır:

Tek Yazarlı Kitap:

Graham E. Fuller, *The New Turkish Republic*, Washington D.C., United States Institute of Peace Press, 2008, s. 25-27.

İki Yazarlı Kitap:

Gerard Delanty ve Patrick O'Mahony, *Nationalism and Social Theory*, London, Sage, 2002.

İkiden Fazla Yazarlı Kitap:

Atilla Eralp, et.al., *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul, İletişim, 2011.

Tek Yazarlı Makale:

F. Stephen Larrabee, "Turkey Rediscovered the Middle East", *Foreign Affairs*, Vol. 86, No. 4 (July-August 2007), s. 64.

İki Yazarlı Makale:

Ian Shapiro ve Alexander Wendt, "The Difference that Realism Makes: Social Science and the Politics of Consent", *Politics Society*, Vol. 20, No. 2, 1992, s. 197-223.

Kitapta Makale:

İlhan Uzgel, "Balkans: Turkey's Stabilizing Role", *Turkey in World Politics*, der. Barry Rubin and Kemal Kirişçi, Boulder/Colorado, Reinner, 2000, s. 116.

Dergide Makale :

F. Stephen Larrabee, "Turkey Rediscovered the Middle East", *Foreign Affairs*, Vol. 86, No. 4 (July-August 2007), s. 64.

Gazete Yazısı:

"US and Israel are Enemies of Iran-Turkey Ties", *Tehran Times*, 12 March 2009.

İnternet:

"Obama Extends Hand to Muslims", *BBC News*, 06 April 2009, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7985945.stm>>, (erişim tarihi: 22 April 2009).

Kısaltmalar:

Aynı esere atıflar için sadece ibid. ve idem. kullanılmalı. op. cit., passim., loc. cit., vb. kısaltmalardan kaçınmalı; bunlar yerine yazarın soyadı ve kısaltılmış eserin başlığı kullanılmalı (örneğin: Larrabee, "Turkey Rediscovered...", s. 66-67; Fuller, *The New Turkish Republic*, s. 34.).

AUTHOR GUIDELINES

The journal of The Turkish Yearbook of International Relations, which is published by the Department of International Relations, Faculty of Political Science, Ankara University since 1960, is a refereed academic journal that publishes articles in Turkish and English in the fields of Turkish Political Life, Turkish Studies and International Relations. All manuscripts sent to The Turkish Yearbook of International Relations are subject to the double blind peer review process.

Articles submitted to the Turkish Yearbook of International Relations should be original contributions and should not be under consideration for any other publication at the same time.

- 1) Authors should submit the manuscripts in MS format (.docx) format via DergiPark. (<https://dergipark.org.tr/en/pub/tyir>)
- 2) Authors should state their titles, institutions, communication addresses, telephone numbers, e-mail addresses and ORCID numbers in a separate file.
- 3) Submitted manuscripts should not exceed 10,000 words, including footnotes. Book reviews should be between 1500-2000 words.
- 4) Each article should contain Turkish and English abstracts (approximately 100-words) and 3 to 7 keywords (in Turkish and English).
- 5) Manuscripts should be written in Garamond with 2 line spacing and a font size of 12.
- 6) Quotations should be placed within double quotation marks. Quotations longer than four lines should be indented at left margin without quotation marks and single-spaced.
- 7) Please put references in footnotes. Footnotes should be written in Garamond, 10 font size. The style of the references in footnotes should conform to the following examples:

Books with a Singular Author:

Graham E. Fuller, *The New Turkish Republic*, Washington D.C., United States Institute of Peace Press, 2008, p. 25-27.

Books with Two Authors:

Gerard Delanty and Patrick O'Mahony, *Nationalism and Social Theory*, London, Sage, 2002.

Books with More Than Two Authors:

Atilla Eralp, et.al., *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul, İletişim, 2011.

Articles with a Singular Author :

F. Stephen Larrabee, "Turkey Rediscovered the Middle East", *Foreign Affairs*, Vol. 86, No. 4 (July-August 2007), p. 64.

Articles with Two Authors :

Ian Shapiro and Alexander Wendt, "The Difference that Realism Makes: Social Science and the Politics of Consent", *Politics Society*, Vol. 20, No. 2, 1992, p. 197-223.

Articles in Books:

İlhan Uzgel, "Balkans: Turkey's Stabilizing Role", *Turkey in World Politics*, eds. Barry Rubin and Kemal Kirişçi, Boulder/Colorado, Reinner, 2000, p. 116.

Articles in Journals:

F. Stephen Larrabee, "Turkey Rediscovered the Middle East", *Foreign Affairs*, Vol. 86, No. 4 (July-August 2007), p. 64.

Newspapers:

"US and Israel are Enemies of Iran-Turkey Ties", *Tehran Times*, 12 March 2009.

Internet:

"Obama Extends Hand to Muslims", *BBC News*, 06 April 2009, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7985945.stm>>, (access date: 22 April 2009).

Abbreviations:

Only use *ibid.* and *idem.*, but not *op. cit.*, *passim.*, *loc. cit.*, etc. Instead use author's name and shortened title (e.g.: Larrabee, "Turkey Rediscovered...", p. 66-67; Fuller, *The New Turkish Republic*, p. 34.).

ISSN 0544-1943

Ankara University Press
www.ankara.edu.tr